UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV GERMÁNSKÝCH STUDIÍ,
ODDĚLENÍ SKANDINAVISTIKY

DÁNŠTINA

Tereza Vachunová

Hrólf kraki ve staroseverské tradici

Vedoucí práce: doc. Ph.Dr. Helena Kadečková, CSc.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.

Za vedení práce a cenné rady bych ráda poděkovala
Doc. PhDr. Heleně Kadečkové, CSc.

1. ÚVOD 3
2. PRAMENY 5
2.1 Středověké prameny k příběhu Hrólfa Krakiho 56
2.2. Básně a písně 6
2.2.1. *Widsíd* a *Béowulf* 6
2.2.2. *Stará píseň o Bjarkim* 8
2.2.3 *Píseň o Grottu* 8
2.3. Historiografie 9
2.3.1 *Sága o Skjöldunzích* 9
2.3.2 *Jazyk básnický* a *Sága o Ynglinzích* 11
2.3.3 *Gesta Danorum* 12
2.3.4 Dánské kroniky 13
2.4. Populární žánry 14
2.4.1 *Sága o Hrólfu Krakim* 14
2.4.2 *Rímur o Bjarkim* 17
3. PRAMENY A TRADICE 19
3.1 Staroanglická tradice 19
3.1.1 *Widsíd* a *Béowulf* 19
3.1.2 Pověst a historie 22
3.2. Severská tradice - poezie 23
3.2.1. *Stará píseň o Bjarkim* 24
3.2.2 Původ a datování *Staré písně o Bjarkim* 24
3.2.3 *Píseň o Grottu* 27
3.2.4 Zmínky Hrólfa u skaldů 28
3.2.5 Shrnutí 30
3.3 Východoseverská próza 32
3.3.1 Dánské kroniky 32
3.3.2 *Gesta Danorum* 33
3.4 Západoseverská próza, *Gesta Danorum*, a *Rímur o Bjarkim* 33
3.4.1 Helgiho pomsta otce 34
3.4.2 Helgiho milostná dobrodružství 34
3.4.3 Helgiho válečná tažení 35
3.4.4 Hrólfovo tažení do Uppsaly 36
3.4.5 Přízvisko *kraki* 37
3.4.6 Hrólfův pád 37
3.4.7 Hrólfovi bojovníci 39
3.4.8 Shrnutí 40
3.5 Vývoj prozaických pramenů 42
3.5.1 *Sága o Skjöldunzích* 42
3.5.2 *Sága o Hrólfu Krakim* 43
3.5.3 Prameny Saxonovy prózy 44
3.5.4 Shrnutí 45
4. *SÁGA O HRÓLFU KRAKIM, GESTA DANORUM* – LITERÁRNÍ KOMPARACE 47
4.1 Úvod 47
4.2 Helgi 48
4.2.1 Helgiho příběh jako sága o dávnověku 48
4.2.1.1 Helgiho pomsta 48
4.2.1.2 Ólöf 49
4.2.1.3 Námluvy 51
4.2.1.4 Romantická láska 54

4.2.1.5 Álfové a norny ... 55
4.2.1.6 Shrnutí ... 56
4.2.2 Saxo, středověký historiograf ... 56
4.2.3 Etika a hrdinský ideál ... 58
4.2.3.1 *Sága o Hrólfu Krakim* ... 58
4.2.3.2 *Gesta Danorum* ... 63
4.2.3.3 Shrnutí ... 66
4.3. Hrólf ... 67
4.3.1 *Sága o Hrólfu krakim* - nástin problémů ... 67
4.3.1.1 Struktura ságy ... 69
4.3.1.2 Ideál krále ... 69
4.3.1.3 Tažení do Uppsaly ... 73
4.3.1.4 Vögg ... 77
4.3.1.5 Hrdinský pád ... 77
4.3.1.6 Křesťanská interpretace ... 82
4.3.1.7 Shrnutí ... 87
4.3.2 Hrólf v *Gesta Danorum* ... 88
4.3.2.1 Ideál krále ... 89
4.3.2.2 Tažení do Uppsaly ... 90
4.3.2.3 Vögg ... 94
4.3.2.4 Hrdinský pád ... 96
4.3.2.5 Shrnutí ... 100
5. ZÁVĚR ... 103
6. RESUMÉ ... 109
7. SEZNAM ZKRATEK ... 118
8. BIBLIOGRARIE ... 120

1. ÚVOD

Záměr této práce je dvojí. Hlavním cílem je provést komparaci literárního zpracování tradovaného příběhu Hrólfa Krakiho v islandské *Sáze o Hrólfu Krakim* a v dánských *Gesta Danorum* Saxona Gramatika. S tímto úkolem je spjato mapování východoseverských, západoseverských a staroanglických pověstí o Hrólfu Krakim ve všech dostupných středověkých pramenech. Popis motivů, zjištění proměn pověsti a vzájemných souvislostí pramenů je nezbytným předpokladem pro hodnocení poměru ústní tradice a literárnosti ve zkoumaných dílech. Záměrem literárního rozboru je zjistit, zda se v tradičním příběhu projevují zvláštnosti daného žánru, individuálního tvůrčího záměru a zda se proměňuje jeho význam.

V první kapitole bude vytvořen přehled všech středověkých pramenů, dochovaných na území Islandu, Dánska a Anglie, které obsahují příběh Hrólfa Krakiho. Prameny budou roztříděny do skupin podle žánru a popsány.

Druhá kapitola systematickým způsobem shromáždí motivy v jednotlivých pramenech. Na tomto základě bude provedena rekonstrukce stádií pověsti. Shody a odlišnosti motivů umožní stanovit hypotetický vývoj pramenů, jejich vzájemnou souvislost a náležitost k místní tradici. Shromážděné motivické odchylky budou komentovány v kapitole věnované literární komparaci. Pokud to jednotlivé prameny umožní, budeme pracovat s příběhy v rozpětí *Ságy o Hrólfu Krakim*, tedy od Hrólfova pádu po dvě předchozí generace. Literární rozbor se neomezí pouze na Hrólfa, ale i na postavu jeho otce Helgiho za účelem názornější charakterizace literární metody srovnávaných děl.

Na příběhu dvou postav ze *Ságy o Hrólfu Krakim* prozkoumáme, zda se zde projevují žánrové zvláštnosti hrdinských ság o dávnověku či stylové a obsahové vlivy ság rytířských. Dále budeme sledovat prezentaci postav v díle, pojetí etiky a hrdinského ideálu. Na tytéž postavy se zaměříme v *Gesta Danorum*. Budeme se obdobně ptát, čím se vyznačuje žánr díla,

v jakých podmínkách a za jakým účelem dílo vzniklo. Rovněž budeme zkoumat etiku a prezentaci hrdinského ideálu v díle, zajímat nás budou autorovy literární předobrazy a vztah k předkřesťanské minulosti.

2. PRAMENY

Hrdinský příběh krále Hrólfa z bájného dánského rodu Skjöldungů byl ve středověku rozšířený na severogermánském území a v Anglii. Nejstarší prameny anglické spadají pravděpodobně před 9. století a do 10. století umísťují badatelé vznik písňových pramenů severogermánských. Četné dánské a islandské prameny v próze pocházejí z doby okolo roku 1200. Největší množství literárních zpracování se dochovalo na Islandu, kde se severské hrdinské příběhy pěstovaly zvláštní měrou. Zmínky o Hrólfovi v dílech, jež nepojednávají o jeho příběhu, jako jsou *Sága o lidech z Lososího údolí*, *Sága o Kormákovi*, *Kniha o záboru země*, svědčí o tom, že patřil k oblíbeným severským hrdinům.

2.1 Středověké prameny k příběhu Hrólfa Krakiho

Prameny zachycující Hrólfův příběh lze žánrově rozdělit na (1) písně a básně, (2) středověkou (pseudo) historiografii a (3) populární žánry, jimiž jsou ságy o dávnověku a rímur.

Dvě básně dochované na území Anglie jsou *Widsíd* a *Béowulf*. Z eddických písní jsou to *Stará píseň o Bjarkim* (*Bjarkarmál hin fornu*) a *Píseň o Grottu* (*Grottasöngr*), zapsané na Islandu. Po boku děl básnických a písňových lze zmínit i *Jazyk básnický* (*Skáldskaparmál*) ze Snorriho *Eddy*, poetiky staroseverského básnictví, která obsahuje prózu i verše.

Hlavním historiografickým pramenem dánským jsou *Slavné činy Dánů* (*Gesta Danorum*) Saxona Gramatika. Ve stručnosti se o Hrólfovi zmiňují dánské *Lundské letopisy* (*Annales Lundenses*) neboli *Letopisy kláštera v Esromu* (*Annales Rerum Danicarum Esromenses* a nato Christo ad annum 1307), obsahující „*Kroniku králů z Lejre*“, Aggesenovy *Dějiny dánských králů od Skjolda po Knuta VI.* (*Svenonis Aggonis Filii compendiosa regum Daniæ historia a Skioldo ad Canutum VI*), *Runová kronika* (*Series runica regum Daniae*

altera) a *Kronika kláštera v Ryd* (*Chronicon Erici regis. Regum et gentis Danorum historia a Dano usque ad annum 1228*)

Islandskými prameny, jež lze řadit mezi historiografické, jsou královská *Sága o Skjöldunzích* (*Skjöldungasaga*) a Snorriho *Sága o Ynglinzích* (*Ynglingasaga*) obsažená v *Okruhu země* (*Heimskringla*).

Populární islandské žánry zastupuje především *Sága o Hrólfu Krakim (Hrólfssaga kraka)*, která žánrově náleží k ságám o dávnověku. Hrólfův příběh zpracovávají dvojí rímur - *Rímur o Bjarkim* (*Bjarkarímur)* a *Rímur o Hrólfu Krakim* (*Hrólfs rímur kraka*). *Rímur o Hrólfu Krakim* nebyly dosud vydány tiskem, existují pouze v obtížně dostupné rukopisné podobě, a nebudou proto dále zahrnuty do našeho popisu.

Nejobsáhlejším záznamem Hrólfova příběhu je *Sága o Hrólfu Krakim*, která sahá od Hrólfova děda Hálfdana po pomstu Hrólfovy smrti. V tomto rozsahu jej budeme zkoumat, přestože některé prameny pojednávají historii celého rodu Skjöldungů. První generace v relevantním příběhu je poznamenaná bratrovraždou Fródiho na Hálfdanovi. Hálfdanův syn Helgi v mládí pomstí otce. Příběh dospělosti vikinga Helgiho sestává především z milostných dobrodružství, jejichž plodem je Hrólf. Hlavními body Hrólfova příběhu jsou tažení do Uppsaly proti nevlastnímu otci Adilsovi a Hrólfova hrdinská smrt. Vedlejší postavy příběhu jsou Hrólfovi bojovníci Bödvar a Hjalti, Hrólfova matka a zároveň sestra Yrsa, Hrólfova sestra Skuld, jeho zrádkyně a vražedkyně, a mstitel Vögg.

2.2. Básně a písně

2.2.1. *Widsíd* a *Béowulf*

Nejstarší zmínky o dánských legendárních králích se dochovaly v pramenech staroanglických. Oba prameny, *Widsíd* a *Béowulf*, obsahují náznaky Hrólfova příběhu, který se však značně liší od dochovaných verzí severských.

Báseň *Widsíd* pochází pravděpodobně ze 7. – 8. stol. Ke konci období stěhování národů tato báseň podává výčet bájných králů starého věku. Báseň několikrát zmiňuje dánské krále, mezi nimi i Skjöldungy Hrólfa Krakiho a jeho strýce Hróara, jejichž jména ve staré angličtině zní Hrodulf a Hrodgar.

Datace *Béowulfa* je sporná, vymezuje se přibližně lety 750 – 950. Jisté je, že *Béowulf* vznikl v křesťanském prostředí. Tato epická (heroicko-elegická) báseň pohlíží na dávnou hrdinskou dobu z křesťanské perspektivy a její protagonisté náleží k dánskému královskému rodu Scyldingů (sev. Skjöldungové) a švédskému rodu Géatů (sev. Gautové). Na území těchto království je zasazen děj básně. Její hlavní hrdina, géatský Béowulf, přijíždí do Hródgarova království, aby je zbavil útoků dvou démonických bytostí, Grendela a jeho hrozivé matky. Béowulf oba netvory překoná v duchu starogermánských hrdinů a vrátí se do vlastní země, kde po padesáti letech moudrého panování padne v souboji s drakem.

Hrólf v *Béowulfovi* stejně jako *Widsídovi* vystupuje po boku strýce Hróara. V mládí je vychováván na Hróarově dvoře, ale další události jeho života jsou v básni pouze naznačeny. Spojením náznaků z *Widsída* a *Béowulfa* dospěli badatelé k rekonstrukci staroanglické verze pověsti o Hrólfovi, která bude podrobněji popsána v příští kapitole. V *Béowulfovi* nalezneme paralelu nejen k Hrólfovi, ale i k severskému Álimu, protivníku švédského Adilse, a Fródimu, vrahovi Hrólfova děda Hálfdana. Do třetice je nutno zmínit dosud neuzavřené debaty badatelů o tom, zda jsou Béowulf a severský Bödvar Bjarki, Hrólfův největší bojovník, původně jedna a táž postava.

Patrné je v básni napětí mezi pohanským světem dávného věku a básníkovou křesťanskou současností. Problém vztahování se k pohanskému příběhu ze soudobých východisek je také charakteristický pro *Gesta Danorum* a *Ságu o Hrólfu Krakim*, hlavní předměty komparace v této práci. V kapitole věnované literární komparaci se budu mimo jiné zabývat přístupy k pohanské látce v *Béowulfovi* a obou zmíněných dílech.

2.2.2. *Stará píseň o Bjarkim*

Nejstarším severským pramenem, který stojí v jádru pověstí o Hrólfovi a váže se k jeho hrdinské smrti, je *Stará píseň o Bjarkim*. Žánrově se píseň řadí k eddickým písním hrdinským. *Stará píseň o Bjarkim* se sice nedochovala v královském rukopisu *Eddy*, ale spolu s několika dalšími písněmi stejného druhu je příbuzná eddickým písním metricky i obsahově. Tyto písně jsou povětšinou obsaženy v ságách o dávnověku a podle Heuslerova a Ranischova souborného vydání samotných písní se označují jako *Eddica minora*.

Stará píseň o Bjarkim je ve staroseverštině dochována pouze zlomkovitě. Citáty 46 krátkých veršů (*Kurzzeile*) jsou rozmístěny ve třech islandských dílech. Snorriho *Sága o sv. Olavu* (*Ólafs saga helga*) v *Okruhu země* (*Heimskringla*, okolo 1225-35) cituje 16 veršů, *Jazyk básnický* (*Skáldskaparmál*) ve Snorriho *Eddě* (*Snorra Edda*, okolo 1230) obsahuje 24 veršů, a *Edda* Sæmunda Ólafssona (*Laufás Edda*, 1609) cituje posledních 6 veršů. Kromě fragmentů ve staroseverštině existuje píseň také v latinském převodu Saxona Gramatika ve druhé knize *Gesta Danorum*, která zčásti pojednává o Hrólfu Krakim. *Sága o Hrólfu Krakim* podává parafrázi písně v próze ve stylu ság o dávnověku.

O dataci a domovině písně se vedou letité spory a přehled argumentů uvedeme v následující kapitole. Jediným dokladem toho, že píseň mohla existovat již v roce 1030 je Snorriho *Sága o svatém Olavu.* Podle ságy Tormód Kolbrúnarskáld, jeden z Olavových skaldů, přednesl právě *Starou píseň o Bjarkim* ráno před bitvou u Stiklestadu, tedy roku 1030. *Starou píseň o Bjarkim* přednesl Tormód jako bitevní píseň, jejíž hrdinové měli být vzorem Olavovu vojsku.

2.2.3 *Píseň o Grottu*

K Hrólfovi odkazuje i *Píseň o Grottu*, která bývá řazena do *Starší Eddy* po boku hrdinských písní Královského kodexu, přestože se dochovala v jiném rukopise. Badatelé usuzují, že v poněkud odlišné podobě píseň existovala již v 10. stol. | překlad

Píseň pojednává o králi Fródim, otrokyních Fenje a Menje a jejich kouzleném mlýnku. Hrólf v písni přímo nevystupuje, ale je zde stručně zmíněn v souvislosti s jedním motivem příběhu.

2.3. Historiografie

2.3.1 *Sága o Skjöldunzích*

Sága o Skjöldunzích, sepsaná okolo roku 1200, je jednou z nejstarších islandských královských ság. V staroseverské verzi se sága nedochovala, existuje pouze její překlad *Rerum danicarum fragmenta* vytvořený Arngrímem Jónssonem v roce 1594. Sága zachycuje pověsti o Skjöldunzích, nejstarším dánském královském rodu, od bájného Skjölda po historicky doloženého krále Gorma Starého.

Dohadům o původní podobě ságy bylo věnováno mnoho úsilí. Latinský překlad Arngríma Jónssona objevil a v roce 1894 vydal Axel Olrik, který byl toho názoru, že se jedná o zkrácenou verzi ságy a označil ji jako „výňatek". Podle Olrika existovaly dvě ságy o Skjöldunzích, starší dlouhá verze a kratší mladá verze. Od dob Olrikových se na toto téma vedou spory. Rekonstrukce ságy se zakládají na porovnání Arngrímova výtažku s dochovanými paralelními staroseverskými texty, které evidentně citují ze *Ságy o Skjöldunzích*. U pověsti o Hrólfu Krakim jsou to především Snorriho *Jazyk básnický* a *Sága o Ynglinzích*, v níž Snorri k *Sáze o Skjöldunzích* jmenovitě odkazuje.

Datování *Ságy o Skjöldunzích* je nejisté, ale musela být sepsána před rokem 1220, což je přibližný rok vzniku Snorriho *Eddy*. Ze Snorriho odkazu k sáze není patrné, zda byla sága v jeho době již starší dílo. Bjarni Guðnason umisťuje ságu zhruba do let 1180, ale jeho

argumentace založená z velké části na hodnocení stylu ságy[1] byla kritizována jako nedostatečně exaktní[2]. Podle některých názorů z hlediska literární historie sága patří do tzv. renesance 12. století, která se v Dánsku projevila vznikem rozličných historiografických spisů v latině. Zde je nutno podotknout, že všechny historiografie, o nichž v této práci bude řeč, jsou historiografie ve středověkém slova smyslu, z dnešního hlediska tedy spíše pseudo-historiografie. Jako historické postavy prezentuje středověký badatel i historicky nedoložené, bájné krále.

Sága o Skjöldunzích jmenuje Hrólfa jako dvaadvacátého krále dynastie Skjöldungů a, stejně jako *Gesta Danorum* a *Sága o Hrólfu Krakim*, také obsahuje příběhy od Hrólfova děda Hálfdana po Hrólfovu smrt. První část vyprávění zahrnuje Helgiho pomstu otce, znásilnění saské královny Ólöf Helgim a zrození jejich dcery Yrsy, uloupení Yrsy Helgim a jejich nevědomé vstoupení do incestního vztahu, jehož plodem je Hrólf. V souvislosti s Hrólfem uvádí Arngrím epizodu o budoucím mstiteli Vöggovi, od nějž Hrólf získal přízvisko Kraki. Dále Arngrím popisuje tažení do Uppsaly a závěrečnou bitvu se Skuld, Hrólfovou sestrou.

Hrólfův příběh tvoří stěžejní část tzv. starší skjöldungovské řady a oproti ostatním králům je mu v této části ságy věnována větší pozornost. Sága se vyznačuje úsporným realistickým stylem. Postavy nejsou tak literárně propracované jako v pozdějších královských ságách.

Původní islandský sepisovatel se zřejmě snažil co nejpřesněji zachytit politickou historii, která zde má podobu rodových svárů a sporů o moc. Na rozdíl od Saxonovy verze v sáze teprve postupně dojde k sjednocení země, která dostane jméno Dánsko podle jednoho ze Skjöldových potomků. Genealogie Skjöldungů v sáze odpovídá genealogii zachycené v *Béowulfovi*, a liší se tak oproti dánské verzi.

---

[1] GUÐNASON, Bjarni. *Um Skjöldungasögu*. Reykjavík: Bókaútgáfa menningarsjóðs, 1963, s. 285
[2] LUND, Claus. Indledning. In. *Skjoldungernes saga*. København: Gad, 1984, s. 20

U ságy je místy obtížné určit co náleží k sáze samotné a kam ji posunuje Arngrímův překlad. Občas u něj dojde k nepochopení původního materiálu, jako v případě Hrólfova přízviska *kraki*. Latinským překladem se text posouvá do abstraktnější roviny.
V charakterizaci Arngrím Hrólfovi přisuzuje některé křesťanské ctnosti. Prvky pohanské víry nevypouští, ale podává k nim komentáře z novodobé teologické perspektivy. Ódin je tak připodobněn k Martovi a nadpřirozené jevy způsobuje ďábel.

2.3.2 *Jazyk básnický* a *Sága o Ynglinzích*

Ze *Ságy o Skjöldunzích* Snorri přejímá pasáže v *Jazyce básnickém* a *Sáze o Ynglinzích*. V *Jazyce básnickém* je příběh o Hrólfovi zahrnut pro vysvětlení kenningů pro zlato, *V sáze o Ynglinzích* uvádí Snorri příběh Hrólfova otce Helgiho tam, kde se protíná švédská a dánská „historie".

Sága o Ynglinzích tvoří součást *Heimskringly* a pojednává o bájných švédských králích Ynglinzích, pocházejících z Yngviho, jejichž potomky jsou podle tradice králové norští. Na *Ságu o Ynglinzích* pak navazují ságy o jednotlivých historických norských králích.

Stejně jako *Sága o Skjöldunzích* pojednává *Sága o Ynglinzích* o bájných králích, a námětem proto spadá do žánru ság o dávnověku. Stylem se však *Sága o Ynglinzích* ve svém zdání objektivity podobá spíše ságám královským. Ač náleží ke královským ságám, ani *Sága o Ynglinzích* se nevyznačuje tak obšírnou výpovědí a podrobným rozpracováním postav jako ságy o historických králích. V *Sáze o Ynglinzích* nenajdeme hodnotící komentáře středověkých kontinentálních kronik.

Sága o Ynglinzích je z větší části založená na básni *Výčet Ynglingů* (*Ynglingatal*) od skalda Tjódolfa z Hvinu. Předpokládá se však, že některé pasáže se opírají o *Ságu o Skjöldunzích*.

Další Snorriho próza věnovaná Hrólfovi se nachází v *Jazyce básnickém* Snorriho *Eddy* a popisuje epizody setkání s Vöggem a tažení do Uppsaly. Snorri příběh zařadil pro osvětlení kenningů pro zlato, „setba Krakiho" (*sáð Kraka*) a „setba Fýriských plání" (*sáð Fýrisvalla*). Bájní Skjöldungové v *Jazyce básnickém* následují hned po Nibelunzích a jsou zastoupeni nejslavnějším dánským králem Hrólfem.

2.3.3 *Gesta Danorum*

Saxonovy monumentální *Gesta Danorum* (*Slavné činy Dánů*), psané v latině, jsou rozsahem a výrazovými prostředky ojedinělým dánským středověkým historickým dílem. *Gesta* sestávají z šestnácti knih a sahají od bájného Dana po Knuta VI. (1182-1202). Saxo na dějinách pracoval již v roce 1187. Poslední historická událost zmíněná v předmluvě je tažení Valdemara Vítězného na Hamburg v roce 1208, ne však Valdemarova výprava do Estonska v roce 1219, a z toho se usuzuje, že bylo dílo dokončeno mezi lety 1208-1218. V předmluvě se Saxo obrací k arcibiskupu Absalonovi, na jehož podnět dílo zpracoval, dále k Absalonově nástupci Andreasi Sunesenovi a v neposlední řadě k samotnému králi Valdemarovi II. *Gesta* jsou produktem tzv. renesance 12. stol., kdy se v Dánsku začala rozvíjet latinská vzdělanost evropského typu.

Prvních devět knih je věnováno dánské prehistorii a obsahují směsici pověstí, hrdinských písní, ság o dávnověku, racionalizovaných mýtů a dánského folklóru, to vše převedené do vysokého latinského stylu. K množství zachyceného materiálu se dochovaly paralely v ostatních germánských literaturách a srovnávání jednotlivých verzí v rámci tzv. *Sagegeschichte* nebo *sagnhistorie*, tedy dějin pověstí, zaměstnávalo četné badatele na přelomu devatenáctého a dvacátého století.

Možnosti tohoto přístupu se již vyčerpaly, a proto se bádání posledních třiceti let zaměřuje především na rozbor Saxonových antických předloh a hledání kompozičních

zákonitostí díla jako celku. Inge Skovgaard-Petersenová v roce 1975 poukázala na to, že v kompozici knih lze sledovat vývoj nové církve. Centrální je tak zrození Krista, vývoj církve je završen v deváté knize a ve zbytku díla figuruje etablovaná církev s arcibiskupy. Další pokus o celostní přístup k dílu pochází od Kurta Johannesona, podle něhož má tato dánská prehistorie výchovný záměr. Příběhy jsou vystavěny jako exempla a každá kniha se vztahuje k jedné ze ctností, či přidružených ušlechtilých vlastností. Søren Kværndrup pak v díle hledá komplexní numerologický plán a v jednotlivých knihách nachází alegorie disciplín trivia a quadrivia, stupňů středověkého vzdělání, které si osvojil i Saxo.

Saxo byl dobře obeznámen s autory stříbrného věku, římskými historiky, možná i současnými britskými historiky a zcela jistě se současnými směry v teologii a filosofii. Někteří badatelé byly toho názoru, že Saxo obdržel vzdělání duchovní, jiní na základě rozborů jeho jazyka poukazují na vzdělání právnické. Patrný je i Saxonův zájem o vojenské strategie a bojové taktiky.

Hrólfův příběh je u Saxona zařazen do druhé knihy. Samotný děj obsahuje přibližně stejné epizody jako *Sága o Skjöldunzích*. Jména postav jsou latinizované dánské formy, pro lepší přehlednost však budu uvádět pouze verze islandské. Vyvrcholení Hrólfova příběhu představuje Saxonovo obšírné přebásnění *Staré písně o Bjarkim* do hexametrů. *Stará píseň o Bjarkim* má u Saxona formu dialogické básně a jejím hlavním tématem je věrnost družiny králi.

2.3.4 Dánské kroniky

Dánské kroniky zaznamenávají dánskou středověkou tradici Skjöldungů a jsou cenným východiskem pro hodnocení Saxonovy pracovní metody. Nejstarším záznamem dánských bájí je *Kronika králů z Lejre* (*Chronicon Lehtrense*), která se samostatně nedochovala a je obtížně datovatelná. Okolo roku 1170 však byla zahrnuta do *Lundských*

letopisů (*Annales Lundenses*, okolo 1250). Tyto letopisy se dochovaly ve třech rukopisech. Jeden z nich vydal Langebek pod názvem *Letopisy kláštera v Esromu* (*Annales Rerum Danicarum Esromenses a nato Christo ad annum 1307*). *Kronika králů z Lejre* byla vytvořena dánským duchovním na Sjaelandu a je založená na místní ústní tradici.

Kronika kláštera v Ryd (*Chronicon Erici regis* neboli *Regum et gentis Danorum historia a Dano usque ad annum 1228*), pravděpodobně zapsaná nedlouho po roce 1228, kombinuje Aggesena s lundskými letopisy.

Spisy vycházející z *Kroniky králů z Lejre* s mírnými odchylkami obšírněji popisují Helgiho milostná dobrodružství: jeho znásilnění Tóry a Hrólfovo zrození z incestního spojení Helgiho s Yrsou, dcerou Helgiho a Tóry. Stručně je zaznamenán také Hrólfův pád způsobený jeho sestrou Skuld.

Od Saxonova současníka Svena Aggesona pocházejí *Krátké dějiny dánských králů* (*Svenonis Aggonis filii compendiosa regum Daniæ historia a Skioldo ad Canutum VI*), sepsané okolo roku 1186, v nichž je stručně zmíněno Hrólfovo panování. Pozdní *Runová kronika* (*Series runica regum Daniae altera*) pochází asi z první poloviny 14. století, je dochovaná v tzv. *Runovém kodexu* skaanského zákoníku a uvádí podobnou genealogii jako Saxo.

2.4. Populární žánry

2.4.1 *Sága o Hrólfu Krakim*

Žánrově náleží *Sága o Hrólfu Krakim* k ságám o dávnověku a je dochována v pozdní podobě. Ač za ságou stojí dlouhá ústní tradice, její existence v psané podobě je poprvé zaznamenána v katalogu kláštera Möðruvellir z roku 1461. Dochované rukopisy jsou sice četné, ale pouze papírové z první poloviny 17. století.

Ságy o dávnověku představují žánrově ne zcela uzavřenou skupinu. Žánr se takto nazývá podle souborného vydání Carla Christiana Rafna z let 1829-1830. Označení „ságy o dávnověku“ (*fornaldarsögur*) poukazuje na období, kdy se tyto ságy odehrávají, tedy v dávném věku z nějž již neexistovala přímá svědectvi. Tento věk bývá často ztotožňován s dobou před osídlením Islandu.

Pohled na tento druh ság se proměnil zejména vzhledem k jejich údajné historické hodnotě. V 17. století byly především švédskými góticisty považované za historicky hodnověrné a proto se těšily oblibě jako doklad slavných dějin země. Brzy poté si však badatelé začali všímat nezvykle četných prvků nadpřirozena v těchto ságách a začali je vnímat jako fikci. Již středověcí severané rozlišovali mezi příběhy historickými a smyšlenými, což vyplývá ze *Ságy o Torgilsovi a Haflidim*, podle níž norský král Sverri v roce 1119 užil výraz „lygisögur“, tedy lživé ságy.[3]

Podle nejnovější definice žánru Torfiho H. Tulinia mezi ságy o dávnověku spadá dvacet pět ság a osm samostatných příběhů, z toho deset ság zpracovává tradovanou, prastarou látku. K těm patří i *Sága o Hrólfu Krakim*. Doba vzniku ság o dávnověku je sporná. Někteří badatelé tento žánr považují za mladší než ságy o Islanďanech, nejnověji však Torfi Tulinius[4] argumentuje pro jejich existenci v psané podobě již v první polovině 13. století. Většina badatelů předpokládá vznik psaných verzí ke konci 13. a převážně ve 14. stol. Náměty těchto ság jsou však starší, v ústní podobě se musely tradovat přinejmenším ve dvanáctém století, o čemž svědčí záznam mnohých z těchto bájí v Saxonových *Gesta Danorum* a zmínka v *Sáze o Torgilsovi a Haflidim*.

---

[3] MITCHELL, Stephen A. *Heroic Sagas and Ballads*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1991, 92

[4] TULINIUS, Torfi. *The matter of the north: The rise of literary fiction in thirteenth-century Iceland*. Odense: Odense University Press, 2002, s. 47

Podle klasifikace Helgy Reuschlové[5] lze ságy o dávnověku dělit na hrdinské, vikinské a pohádkové. Hrdinské ságy, mezi nimi i *Sága o Hrólfu Krakim*, jsou založené na tradiční látce a obsahují strofy z eddických hrdinských písní. Tyto ságy většinou vrcholí tragickou událostí v životě hrdiny a končí jeho smrtí. Pohádkové ságy oproti tomu sledují vzestup hrdiny k vrcholu slávy a obsahují nezměrné množství nadpřirozených a fantastických prvků. Vikinské ságy pojednávají o loupeživých výpravách do vzdálených zemí. Toto členění však není absolutní, a tak mohou hrdinské ságy obsahovat pohádkové prvky i vikinské výpravy.

Ságy o dávnověku jsou zasazeny v dávné minulosti, v níž se mohou odehrát ty nejfantastičtější události. Postavami hrdinských ság jsou králové, žádoucí ženy vznešeného původu a jejich potomci, udatní hrdinové, berserkové, bojovné mužatky, vědmy i věštci, nadpřirozené bytosti z rodu álfů a obrů i pohanští bozi. Obvyklá jsou také kouzelná zvířata a předměty, především meče. Zápletku tvoří boje o moc královských rodů a s nimi spojené hrdinské činy, případně získávání vhodných žen pro zajištění potomstva. Zatímco ságy o Islanďanech jsou pověstné umírněným, chladně objektivním stylem, pro ságy o dávnověku je příznačné zveličování a velká míra stereotypnosti v zobrazování hrdinů i ve výrazivu.

Pojem ságy o dávnověku se jistou dobu vztahoval i na původní rytířské ságy (*riddarasögur*), které vznikaly na Islandu od konce 13. století pod vlivem překladů kontinentálních rytířských románů, pořízených na podnět norského krále Hákona Hákonarsona (1204 – 1263). Původní rytířské ságy nejsou založeny na tradičním domácím materiálu. Na rozdíl od severských ság o dávnověku (*fornaldarsögur norðurlanda*) bývají rytířské ságy označeny jako jižní ságy o dávnověku (*fornaldarsögur suðurlanda*), protože jsou dějově umístěny v jižních exotických krajích, nikdy na severu. Rytířské ságy obsahují velké množství pohádkových a orientálních motivů a bývají zakončeny šťastným koncem.

[5] REUSCHEL, Helga. *Untersuchungen über Stoff und Stil der Fornaldarsaga*. Bühl-Baden: 1933

Svoji specifickou poetikou a fantastičností ovlivnily hrdinské ságy o dávnověku a některé pozdní ságy rodové.

Dříve měli badatelé tendenci vnímat ságy o dávnověku jako úpadkovou literaturu oproti rodovým ságám. Ságy o dávnověku patří k nejpopulárnějšímu z islandských literárních žánrů, o čemž svědčí nepřeberné množství dochovaných, převážně papírových rukopisů. Žánr ság o dávnověku byl postupně nahrazen dalším produktivním žánrem *rímur* (romance), prostřednictvím nichž se lidově oblíbené příběhy ze ság o dávnověku udržovaly v širokém povědomí do 19. stol, přes pokusy poreformační církve tyto výtvory potlačovat pro jejich údajný neblahý vliv na morálku obyvatel.

Sága o Hrólfu Krakim patří co do rozsahu zpracování Hrólfova příběhu k nejobsáhlejším. V úvodních kapitolách se setkáváme s Hrólfovým otcem Helgim, pomstou Hálfdana a milostnými dobrodružstvími. Hrólf se stane králem a děj se odklání k jiným postavám, k životním peripetiím bojovníků, kteří se v závěru shromáždí na Hrólfově dvoře a utvoří slavnou družinu, připravenou k hlavnímu hrdinskému činu, jímž je tažení do Uppsaly. V tažení do Uppsaly kromě Hrólfa hrají významnou roli jeho družiníci. Závěr pak tvoří Hrólfova hrdinská smrt v marné bitvě proti zrádné sestře Skuld.

2.4.2 *Rímur o Bjarkim*

Rímur vznikly na Islandu ve 14. století spojením cizích a domácích básnických forem s domácími náměty i náměty z knížek lidového čtení (*Volksbücher*). V období 15. – 18. století to byl nejproduktivnější islandský žánr. Rímur jsou veršované příběhy sestávající z aliterovaných strof o třech nebo čtyřech verších. Označení *ríma* pochází ze staré francouzštiny a poukazuje k tomu, že má útvar také koncový rým. Slovo *ríma* označuje buď jednotlivé básně, anebo v plurálu *rímur* celé cykly. Všechny, zpočátku povětšinou anonymní, rímur jsou založené na předlohách v próze, jejíž obsah se při zveršování většinou nemění.

Domácí náměty zpracované v rímur jsou příběhy z mytologie, rodových ság, především však ze ság o dávnověku. Poměrně stereotypní jazyk rímur bývá obohacen o staré heiti a kenningy ze skaldské poezie nebo *Snorriho Eddy*. Některé rímur jsou uvedeny promluvou k čtenáři, která na sebe často bere podobu milostné písně *mansöngr*, v níž básník uvažuje nad láskou a ženami.

Rímur o Bjarkim (*Bjarkarímur*), dochované v neúplné podobě, pocházejí pravděpodobně z první poloviny 15. století a zpracovávají především příběhy předních Hrólfových družiníků Bödvara a Svipdaga, který se v rímur jmenuje Hvítserk, známé i ze *Ságy o Hrólfu Krakim*. V podání příběhu Bödvara a Svipdaga se rímur shodují se *Ságou o Hrólfu Krakim*, v ostatních částech vykazují nápadné podobnosti se *Ságou o Skjöldunzích*.

První ríma obsahuje setkání Hrólfa s Vöggem, kromě toho se zde však „o Hrólfovi mnoho nepraví“ (*hér mun segja af Hrólfi fátt – Bjr.* I,113). Po životních peripetiích Hrólfových bojovníků a jejich příchodu na Hrólfův dvůr skladba náhle končí uprostřed příprav k tažení do Uppsaly.

3. PRAMENY A TRADICE

V této kapitole se pokusíme zjistit, zda jsou dvě hlavní srovnávaná díla založená na přímé ústní tradici, jakou mohla tato tradice mít podobu a zda byla pro obě díla stejná. Toto zkoumání nejen nabídne pohled na proměny jednoho příběhu, ale především umožní stanovit východiska pro literární komparaci, v níž budeme hodnotit ztvárnění tradiční látky.

K tomuto úkolu zvolím stejnou metodu jako badatelé, kteří se dříve snažili zmapovat vývoj pověstí o Hrólfovi v Anglii i ve Skandinávii. Metoda spočívá v porovnávání motivů ve všech dochovaných dílech. Pokud některá díla nebo jejich součásti vykáží totožné motivy, lze to považovat za znak jejich příbuznosti a náležitosti k tradici určité oblasti.

3.1 Staroanglická tradice

3.1.1 *Widsíd* a *Béowulf*

Nejstarší záznamy pověsti o Skjöldunzích se zachovaly na území Anglie již okolo 7. a 8. století v básních *Widsíd* a *Béowulf*. Tyto básně obsahují pouze zmínky o Hrólfovi, ale prostřednictvím rekonstrukce příběhů a jejich srovnání se severskými prameny vědci dospěli ke staroanglické verzi tradice Skjöldungů.

Nejstarší ze všech pramenů, báseň *Widsíd*, ve verši 45-46 praví: "Hrodulf a Hrodgar dlouho drželi přátelství pospolu, synovec a strýc." Tyto verše se tradičně vykládají ve světle *Béowulfa* jako předzvěst zrady mocichtivého Hrodulfa (Hrólfa) na strýci a bratrancích. Podle vykladačů zmínka přátelství mezi synovcem a strýcem implikuje, že sice trvalo dlouho, ne však věčně. Obdobný verš a náznak budoucího krveprolití uvnitř rodu nalezneme i v *Béowulfovi*.

Béowulf obsahuje téměř totožný rodokmen Hálfdanova rodu jako severské verze. Healfdane (sev. Hálfdan) má tři bratry, Heorogára (sev. Hjargeir), Hródgara (Hróar) a Hálgu (Helgi). Heorogárův syn je Heroroward (Hjörvard), Hródgarovi synové jsou Hrédrík

(Hraerek) a Hródmund (Hrómund), Hálgovým synem je Hrodulf (Hrólf). V severské verzi chybí pouze postava Hjargeira a Hrómunda, Hjörvard není Hrólfův bratranec ale švagr.

Hrólfa, synovce Hróara, báseň zmiňuje na dvou místech. Poprvé se s Hrólfem setkáváme v slavnostní síni při oslavě na počest Béowulfa po jeho střetu s Grendelem:

Hródgár a Hródulf
Nejeden pohár přívětivě pili
a spolu s nimi v síni té vysoké
příbuzní i hosté. Hodovna Heorot
kypěla přátelstvím, přadeno zrady
Dánové poznat dosud neměli. – *Béow.* verš 1014 – 1019[6]

Tato pasáž zlověstností a předjímáním budoucí zrady připomíná výše uvedené verše z *Widsída*, které se vysvětlují právě ve světle *Béowulfa*. Podle tradičního výkladu se „přadeno zrady" vztahuje k budoucímu sporu o moc mezi Hrólfem, synovcem Hróara, a Hróarovými syny, právoplatnými dědici království. V následující pasáži se projevuje výrazný kompoziční prvek básně, a to vkládání vedlejších příběhů, které se významově vztahují k hlavní dějové linii. Jedním z těchto příběhů je tzv. Finnsburská epizoda, kdy je do hlavního děje vložena samostatná hrdinská píseň. Píseň z jiných zdrojů neznáme, ale typově odpovídá dochovaným hrdinským písním eddickým. Píseň vypráví o sváru mez Dány a Frísy. Dánská Hildeburh je provdána za fríského Finna jako záruka míru mezi znepřátelenými stranami. Její bratr dánský Hnæf však na Finna zaútočí v jeho hradišti. Píseň prostupuje nářek Hildeburh nad synem a bratrem, které oba ztratí v boji. Tento tragický úděl ženy vprostřed rodových svárů je hlavním tématem písně. Nepřímo je zde píseň postavena do souvislosti s následujícím výjevem z Hródgarovy hodovní síně. Vstupuje královna Wealhdéow a ve svém proslovu k Béowulfovi se zároveň obrací k synovci Hrodulfovi:

Známť já svého
Hródulfa dobrého, však on tvé děti
bude ctít dál, příteli Dánů,
když dříve než on ty opustíš svět.
Doufám, že dobrotou odplácet bude

[6] Ve všech ukázkách *Béowulfa* cituji překlad Jana Čermáka

tvým dvěma synům, jak jen si vzpomene
kolik přízně, poct a přátelství
jsme mu projevili, když ještě byl pachole. (verš 1180-1187)

Wealhdéow projevuje obavu o budoucnost království a svých synů Hræreka a Hrómunda po králově smrti a nabádá Hrólfa, aby se zachoval čestně. Že se Hrólf čestně nezachová, vyplývá z paralely mezi Wéalhdeow a Hildeburh. Wéalhdeow má potkat stejný osud jako Hildeburh truchlící nad rodovým rozkolem a ztrátou příbuzných.

Třetí místo které se považuje za doklad toho, že Hrólf zradí své bratrance, je Béowulfova závěrečná řeč k Dánům před odplutím do Géatska (verš 1836-39). Béowulf s diplomatickým taktem v náznaku nabízí Hrærekovi, Hróarově synu a Hrólfově bratranci, géatskou pomoc, kdyby ji snad v budoucnu potřeboval.

Podle ustáleného výkladu Hrólf v boji o moc a vládu nad královstvím zesnulého Hróara zřejmě usmrtí bratrance Hrómunda a Hræreka[7]. Ve staroanglické tradici tedy Hrólf vystupuje jako zrádce. V *Sáze o Hrólfu Krakim* naopak vyvstane konflikt nikoliv mezi bratranci Hrólfem a Hrærekem, ale mezi Hrærekem a strýcem Helgim. Tradiční výklad staroanglických veršů je, jak jsme s pokusili ukázat, pravděpodobný, nikde však není explicitně řečeno zda a na kom se Hrólf vraždy dopustí.

Pokračování příběhu vidí Olrik v postavě Hoerowarda, (sev. Hjörvarda), který je v *Béowulfovi* Hrólfův strýc, v dánských i islandských pramenech jeho švagr. Podle Olrika Hjörvard zabije svého synovce, krále Hrólfa, aby sám získal království. Olrikova rekonstrukce příběhu je logická a pravděpodobná ve světle severských pramenů, avšak málo podpořená textem *Béowulfa*.

Paralelou k islandským příběhům ostatních Skjöldungů je v *Béowulfovi* vražda Hálfdana Fródim. Zatímco *Sága o Hrólfu Krakim* vypráví příběh o bratrovraždě Fródiho na

[7] HERMANN, Paul. *Die Heldensagen des Saxo Grammaticus: Erläuterungen zu den Ersten Neun Büchern der Dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*. Leipzig: Engelmann, 1922 s. 142 - OLRIK, Axel. *Damnarks heltedigtning: en oldtidsstudie*. København: Gad, 1903, s. 14 - ČERMÁK, Jan. Béowulf a literární historie. In. *Béowulf*. Přel. Jan Čermák. Praha: Torst, 2003, s. 238

Hálfdanovi, v *Béowulfovi* náleží Healfdene (sev. Hálfdan) a Froda (sev. Fródi) ke znepřáteleným kmenům Dánů a Headobardů. Frodi je ubit Dány a jeho syn Ingeld (verš 2025) je sám zabit Hróarem a Hrólfem na Heorotu, jak se o tom zmiňuje *Widsíd* (verš 45-9).

Třetí paralela se vztahuje k bitvě, která se podle severských pramenů měla odehrát na jezeře Vännern. K bitvě došlo mezi norským králem Álim a švédským králem Adilsem, který měl podporu Hrólfových berserků. Podle *Béowulfa* je naopak Áli (Onela) Adilsův (Eadgilsův) strýc a v boji ho podpoří Béowulf (verš 2392-97).

Je patrné, že ze starší anglické tradice se v severské tradici zachovala jména postav a částečně i příbuzenské vztahy rodu Skjöldungů. V pozdějších verzích zůstaly zachovány děje, ale jednotlivé skutky se přesouvají na jiné postavy. Již v *Béowulfovi* jsou obsaženy bratrovražedné boje, které provázejí rod Skjöldungů v pozdějších severských verzích.

3.1.2 Pověst a historie

Do Anglie se pověsti o Skjöldunzích nemohly dostat jinak, než prostřednictvím Anglů, Sasů a Jutů, kteří zemi dobývali a obývali od 5. století. Anglická odnož řadí Skjöldungy k nejstarším bájným germánským hrdinům.

Současní i dřívější badatelé se shodují v tom, že pověsti o Skjöldunzích mají historické jádro a ojedinělé údaje v *Béowulfovi* poukazují na 5. a 6. století.[8] Ne u všech Skjöldungů lze určit konkrétní historický předobraz.[9] Pověsti vyprávějí o kmenech žijících na území dnešního Švédska a Dánska, kde se pravděpodobně začaly původně formovat.

Olrik[10] považuje staroanglickou verzi tradice za historicky věrnější než severskou, protože zaznamenává historii kmenů Dánů, Jutů, Headobardů, Švédů a Géatů. V mladších

---

[8] ČERMÁK, *Béowulf* a literární historie, s. 295

[9] Poslední pokusy o přiřazení Hrólfa ke konkrétní historické postavě učinil Lukman, podle nějž byl Hrólf historický Rodulf, král migrujícího východogermánského kmene Herulů, a padl v 5. století v bitvě proti Langobardům. viz. LUKMAN, Niels, Clausen. *Skjoldunge und Skilfinge: Hunnen-und Herulerkönge inostnordischer Überlieferung*. København: Gyldendal, 1942 s. 133

[10] OLRIK, *Danmarks hetedigtning*, s.18

severských verzích je děj podle soudobé politické situace naopak zasazen do více méně sjednocených království Dánska, Švédska a Norska.

3.2. Severská tradice - poezie

Ačkoliv lze předpokládat, že úplně všechny dochované prameny zachycují látku, která byla původně zformovaná v Dánsku, písňové prameny se na východoseverském území nedochovaly takřka žádné. Svědectví runových kamenů vypovídá, že Švédové a Dánové v době mezi 5. a 10. stoletím používali společné germánské metrum, které se vyskytuje i v eddických písních. Dochovaná eddická a skaldská poezie se pěstovala především v Norsku (posléze i na Islandu). Přesto je pravděpodobné, že i na území Dánska germánské skládání hrdinských písní pokračovalo v době vikinské stejně jako u západnějších sousedů. Kvůli jazykové podobnosti, jisté nadnárodní povaze hrdinské pověsti a také nedostatku průkazného místního materiálu zde lze stěží odlišovat zvláštní západoseverskou a východoseverskou větev.

O dalším osudu hrdinských písní v křesťanském Dánsku toho rovněž není mnoho známo a neexistují žádné jejich domácí zápisy. Zájem dánské církve o předkřesťanskou dobu vyvstal až ve 12. století a jeho produktem byl jediný stručný prozaický záznam místní pověsti v podobě *Kroniky králů z Lejre*. Pokud bylo obdobných zápisů specificky místní ústní tradice vícero, jsou nenávratně ztraceny, možná také kvůli zásahům, které postihly dánské knihovny. Důvodem, proč mohlo být samotné ústní tradování staroseverských látek v Dánsku oslabeno, jsou vlivy křesťanství i kontinentální kultury, která zde snadněji zapustila kořeny. Předpokládá se, že nové importované žánry, konktrétně balady, se v Dánsku vyskytovaly již ve dvanáctém století.

Z 10. až 12. století jsou však dochovány poměrně bohaté doklady pověsti o Skjöldunzích ze společného norsko-islandského kulturního prostředí. Tyto památky zde budou jednotlivě popsány za účelem zjištění nejstarší známé severské tradice.

3.2.1. *Stará píseň o Bjarkim*

Stará píseň o Bjarkim je, jak již zmíněno, dochovaná ve třech pramenech v kusých, vzájemně nesouvislých strofách. Stručně zde přiblížim jejich obsah.

Prvních 16 veršů ze *Ságy o Svatém Olavu* pravděpodobně představuje začátek písně. Verš 1-4 popisuje časnou ranní dobu, kdy byl Hrólf vystaven útoku nepřítele. Píseň je uvedena obrazem běžného, klidného rána. Kohouti natřásají křídla a pro nevolníky je čas započít domácí práce. Ve verši 5-16 poklidné ráno vystřídá pobídka k boji. „Lyrický subjekt" vyzývá urozené bojovníky, aby povstali k bitvě, vlastními jmény je vyvolává k odvaze, nikoliv k vínu a důvěrnostem žen.

Verše 17-24 jsou z *Jazyka básnického* a připomínají královy dary družině. Dary jsou opsány výčtem kenningů pro zlato. Zbývající verše z *Eddy* Magnúse Ólafssona popisují Hrólfův skon. Velkomyslný Hrólf (*Hrólfr enn stórláti*) klesne do trávy a jeho věrný bojovník spílá bohu Ódinovi.

Obsah fragmentů *Staré písně o Bjarkim* je zachován v *Sáze* o *Hrólfu Krakim* a v Saxonově latinském převodu písně. Z pozdějších zpracování je patrné, že se píseň vztahovala k Hrólfově heroickému pádu a pojednávala o starobylých hrdinských hodnotách. Zlomky písně nasvědčují, že Hrólf patřil k významným postavám a jeho role obávaného zrádce ve staroanglické tradici již v této novější severské tradici nejspíše zanikla.

3.2.2 Původ a datování *Staré písně o Bjarkim*

Dánští, islandští a němečtí badatelé vedli spory o tom, kdy a kde píseň vznikla a odkud ji převzal Saxo. Nelehké zkoumání eddických písní má více než stoletou historii, a odpověď na uvedené otázky by vyžadovala obsáhlé bádání, pokud by vůbec byla možná. Přesto se zde pustím do menší úvahy.

Nevidím důvod zpochybňovat historickou hodnověrnost *Ságy o svatém Olavu*, podle níž měla být stará píseň recitována islandským skaldem roku 1030 u příležitosti bitvy u Stiklestadu. Píseň tedy musela existovat delší dobu před tímto datem, nejpozději v 10. století.

Pravděpodobné by bylo, kdyby píseň pojednávající o dánských hrdinech vznikla v Dánsku. Ve 12. století, kdy se v Dánsku rozmáhala nová kultura, zde nejsou doklady pěstování germánské hrdinské poezie. Píseň se tedy musela z Dánska vzdálit a zpět se vrátit, aby zakotvila v Saxonových dějinách. K tomuto nemohlo dojít jinak než norsko-islandskou cestou.

Nejpřesvědčivější jsou však Saxonova vlastní slova k písni. Saxo prý přebásnil hlavní myšlenky dánské písně (*carmen Danicum*) zpaměti recitované těmi, kdo jsou znalí dávnověku (*antiquitatis periti*). Označení písně za dánskou nemusí vypovídat nic o tom, z jakého zdroje ji Saxo obdržel. Saxo zde může pouze mínit, že je píseň původně dánská, protože pojednává o dánských hrdinech. Zmínění lidé znalí starověku jsou nepochybně ti, které obdobnými slovy Saxo označuje ve své předmluvě, tedy Islanďané.

Průkopníkem na poli zkoumání pramenů k Saxonovým *Gesta Danorum* byl Axel Olrik. Podle Olrika[11] vznikla *Stará píseň o Bjarkim* v Dánsku a je z hlediska vývoje pověsti blízká staroanglickým verzím. Na základě této písně pak vznikly mladší příběhy v próze. Podle Olrika se píseň dochovala v dánské a norsko-islandské verzi, Saxonův překlad je však založen na původní dánské písni, čemuž nasvědčuje řada detailů. Latinský překlad oproti příslušnému islandskému zlomku neobsahuje výčet bojovníků, který do ní podle Olrika byl

[11] OLRIK, *Danmarks heltedigtning*, s. 89-103

zapojen až v norsko-islandském přenosu. Za specificky dánské v Saxonově překladu považuje Olrik zobrazení ploché krajiny a přirovnání Hrólfa k jelenovi, dále popis Ódina jedoucího na koni. Představa Ódina jako jezdce je podle Olrika příznačná především pro Dánsko a Švédsko.

Herrmann[12] argumentuje, že Saxonova předloha okolo roku 1200 nemohla být dánská, protože v Dánsku nebylo dostatečně tolerantní prostředí pro dochování písně v níž vystupuje pohanský bůh Ódin. Herrmann tedy soudí, že píseň vznikla v Dánsku, stala se známou i v Norsku a na Islandu v době osídlení ostrova, odkud ji zpět do Dánska přivezli okolo roku 1200 islandští skaldi. Stejného názoru je Schneider.[13] Heusler s Ranischem[14] nechávají otázku původu Saxonovy předlohy otevřenou.

Klaus von See[15] zcela vybočuje v datování a určení původu *Staré písně o Bjarkim.* Klaus von See umisťuje píseň do 12. století, či nedlouho před něj. Jeho argument je založen na domněnce, že výjev ze *Ságy o sv. Olavu* není historický. Podle von See se jedná o pozdní dodatek, stylizaci této legendy v duchu dějepisectví 12. století. Dále se domnívá, že píseň o vztahu mezi králem a družiníky byla vytvořena na míru soudobým snahám o posílení královské moci na úkor vzmáhající se aristokracie. Tato myšlenka zajímavým způsobem přispívá k osvětlení metod středověkých historiků, nedokazuje však, že by Snorri nebo jeho předchůdci nemohli bitvu u Stiklestadu spojit se starou, již dlouho existující písní.

Zároveň nemusí být přednes hrdinské písně před bitvou tak nerealistický, jak se von See domnívá, protože jsou známy paralely k této činnosti. Hrdinská píseň byla údajně přenesena v roce 1066 před bitvou u Hastingsu a v roce 1170 před útokem Dánů na vendský

---

[12] HERRMANN, *Heldensagen*, s. 196

[13] SCHNEIDER, Hermann: *Germanische Heldensage*. II. Band, I Abteilung. Berlin: Walter de Gruyter, 1928 , s.29

[14] HEUSLER, RANISH. Einleitung. In. *Eddica minora: Dichtungen Eddischer Art aus den Fornaldarsögur un andere Prosawerken.* Ed. Andreas Heusler, Wilhelm Ranisch. Dortmund: Ruhfus, 1903, s. 23

[15] SEE, Klaus, von. Húskarla hvöt: Nochmals zum Alter der Bjarkarmál. In. *Specvlvm Norroenvm*. Odense: Odense University Press, 1981, s. 430

hrad.[16] Jan de Vries nezpochybňuje historičnost výjevu v *Sáze o sv. Olavu*. Jako i někteří jiní badatelé je však toho názoru, že pasáže písně obsahující výčet kenningů pro zlato, dochované v *Jazyce básnickém*, jsou pozdním skaldským výtvorem, podle de Vriese z 12. století[17].

Závěrem je možno říci, že původ písně je takřka nemožné určit. Známá byla pravděpodobně již v 10. století na východoseverském i západoseverském území, ale Saxo ji ve 12. století již převzal od Islanďanů. V průběhu ústního předávání mohla píseň podléhat drobným změnám.

3.2.3 *Píseň o Grottu*

Hrólf je okrajově zmíněn v *Písni o Grottu*. V úvodu k písni je zachycen prozaický příběh o kouzleném mlýnku, osvětlující kenning pro zlato. Král Fródi získal dvě obryně, které mu na mohutných mlýnských kamenech namlely cokoliv si přál. Zprvu vytvářely zlato, mír a štěstí, ale Fródi jim nedopřál odpočinku, a tak proti němu namlely vojsko. Vikinský král Mýsing Fródiho zabil, zmocnil se mlýnku i otrokyň.

V následující písni otrokyň není Mýsing zmíněn. Když Fródi zneužije sílu obryň, předpovídají mu konec mírového věku a pád. Jak vyplývá z náznaku písně, mír je narušen Fródiho vraždou bratra Hálfdana. Pomstu Hálfdana na Fródim má vykonat Hálfdanův potomek Hrólf, který je zároveň synem a bratrem Yrsy:

Silněji točme!	Mölom enn framarr:
Yrsin syn brzo,	mun Yrso sonr,
Hálfdanův potomek,	niðr Hálfdanar
se na Fródim pomstí.	hefna Fróða;
Ten zván bude	sá mun hennar
zlatozdobné ženy	burr ok bróðir;
synem i bratrem.	heitinn verða,
Obě to víme.[18]	vitom báðar þat. – *Grt.* strofa 20

[16] VRIES, Jan, de. Altnordische Literaturgeshichte. Berlin-Leipzig: de Gruyter, 1941-2, s. 34
[17] Ibid., s. 60
[18] Přeložil Ladislav Heger, upravila Helena Kadečková

Píseň odkazuje k Fródiho bratrovraždě Hálfdana známé z islandských pramenů. Žádný jiný dochovaný islandský pramen však nezmiňuje, že by měl Hálfdana pomstít Hrólf. Pomstu vykoná jeho otec, Hálfdanův syn Helgi. Další příběh, k němuž píseň odkazuje, je incestní zplození Hrólfa Yrsou a jejím otcem Helgim.

K dataci a vzniku písně uvádí Simek[19], že je v dochované verzi mladá, ale citáty skaldů Egila Skallagrímssona a Eyvinda kaziskalda dokazují, že v nějaké podobě byla známá již v 10. století.[20] Olrik[21] vychází z předpokladu, že je píseň norská z 10. století. Herrmann[22] uvádí, že se motivu konce zlatého věku a pohádkového motivu mlýnku chopil básník písně v 10. století, ale nelze odhadnout, v jakém byla tehdy stádiu vývoje. Podle de Vriese [23] získala základ dnešní podoby 11. století v Norsku a poté konečně upravena na Islandu. Jako syna Yrsy (*Yrsu burðr*) označuje Hrólfa také Tjódólf Arnórsson (ÞjóðA., Sexstefja 27, 1), islandský skald v 11. stol.

Datování *Písně o Grottu* je podobně rozporuplné, jako datování *Staré písně o Bjarkim*. Přijmeme-li předpoklad, že byla *Píseň o Grottu* v nějaké formě známá již v 10. století v Norsku, musela v té době být zformována i pověst o incestním zplození Hrólfa Yrsou a jejím otcem, pravděpodobně Helgim. Zvláštností písně je, že má Hálfdana pomstít jeho vnuk Hrólf, nikoliv syn Helgi jako v mladších islandských pramenech.

3.2.4 Zmínky Hrólfa u skaldů

Vyčerpávající výskyt Hrólfova přízviska *kraki* ve skaldské poezii do 12. stol. udává Jónsson[24] v příslušném helse svého slovníku staroseverského jazyka básnického. Hrólfa krakiho zmiňují Grani, islandský sklad 11. stol., Tjódólf Arnórsson, islandský skald 11. stol.,

[19] SIMEK, Rudolf – PÁLSSON, Hermann. *Lexikon der altnordischen Literatur*. Stuttgart: Kröner, 1987, s. 121
[20] DE VRIES, Literarturgeschichte, s. 289-90
[21] OLRIK, *Danmarks heltedigtning*, s. 149
[22] HERRMANN, *Heldensagen*, s. 140
[23] DE VRIES, Literarturgeschichte, s. 289-90
[24] JÓNSSON, Finnur. *Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. 2. udg. København: 1913-16. Reprint. København: Lynge, 1966, heslo *Kraki*

Tórarin stuttfeld, islandský skald 12. stol., Hauk Valdísarson, islandský skald 12. nebo 13. stol, a orknejský jarl Rögnvald spolu s islandským skaldem Hallem ve 12. stol.

U Graniho se vyskytuje kenning pro zlato „Krakiho sněhová bouře" (*Kraka drífa – Grani, báseň o Haraldu krutém* 1,2), který odkazuje k rozsévání zlata na Fýriských pláních pro zdržení nepřítele, a ke stejnému příběhu se pravděpodobně vztahuje Tjódólfův kenning pro zlato „Krakiho ječmen" (*Kraka barr – ÞjóðA., Sst.* 27,6). Tórarin odkazuje k Hrólfově chytrosti (*margspakr – Þstf., Stf.* 1,8), Hauk k jeho štědrosti (*mildi – HVald., Ísldr.* 21,8). I *Metrický klíč* (*Háttalykill*) jarla Rögnvalda kaliho a Halla popisuje „Krakiho nezdolnou horlivost/ [...] v rozdávání bohatství" (*Kraka þrautat kapp,/*[...] *at brjóta auð – Rv.* a *Hal., Hl.* 24b, 1 a 4).

Přízvisko *kraki* znamená „tyč", „bydlo", „tyčka" a podle pozdějších islandských prozaických pramenů (*Jazyk básnický* a *Sága o Skjöldunzích*) je měl Hrólf získat, když ho takto označil mladík Vögg. Zda byl tento příběh včetně jeho výkladu znám i skaldům, nelze z zjistit, neboť se jej kenningy jak patrno přímo netýkají.

Vzhledem k datování *Staré písně o Bjarkim* mají skaldské básně poměrně malou důkaznou hodnotu, protože ani v jednom případě nelze říci, že by skaldi k písni odkazovali. Po obsahové stránce je sice v *Metrickém klíči* (*Háttalykill*) a *Drápě na Islanďany* (*Íslendingadrápa*) vyjádřena představa Hrólfovy štědrosti, která se vyskytuje i ve *Staré písni o Bjarkim*. Štědrost je však takřka nezbytnou vlastností každého urozeného muže v staroseverské literatuře.

Většího zájmu skaldů (Graniho a Tjódólfa) se těší rozsévání zlata na Fýriských pláních, které podle pozdějších pramenů představuje vyvrcholení odplaty švédskému králi. V této souvislosti je dlužno zmínit, že podle některých názorů mělo i tažení do Uppsaly písňovou podobu, protože příslušná kapitola *Ságy o Hrólfu krakim* (*Hrs.*, XXVIII) obsahuje

úryvky písňových veršů. Pokud je tato domněnka správná, svědčí o existenci podstatně většího počtu písní, než se nám dochovalo, a o žánrové rozmanitosti ústní tradice.

Z doby před zápisem prozaických pramenů je nám tedy znám nejen motiv Hrólfova pádu, ale rozsévání zlata a přízviska *kraki*. To zřetelně ukazuje, že prozaické prameny jsou vývodem letité ústní tradice, a že tato tradice byla v 11. a 12. století velmi živá na západoseverském území.

3.2.5 Shrnutí

Písně a básně jsou záznamem severského ústní předávání pověstí o Hrólfovi před počátky písemnictví. Staroseverské pojetí Hrólfa se výrazně odlišuje od pojetí staroanglického. Hrólf je kladnou postavou a vyznačuje se štědrostí a důvtipem. Traduje se píseň o jeho hrdinské smrti, známý je také příběh o jeho incestním původu, o rozsévání zlata na Fýriských pláních, dále pak přízvisko *kraki*. Všechny motivy z norsko-islandské tradice jsou zachovány v mladších islandských prozaických verzích, což poukazuje na kontinuitu ústní tradice.

V předchozích oddílech jsme rozlišovali mezi pověstí, příběhem a písní, respektive skaldskou básní. Toto rozlišení souvisí s obecnou problematikou ústní slovesnosti. Slovo pověst se vztahuje nejen k ústnímu předávání, ale u badatelů v této oblasti také s představou, že z dochovaných památek lze vyabstrahovat jakýsi společný příběh, platný pro určitou oblast. Společné motivy i technika odkazu básní a písní ukazují, že skutečně jakési všeobecné povědomí o určité pověsti existovalo.

Záhadný je jistě způsob vzniku i přenosu konkrétních ústních památek, což se projevuje mimo jiné v tom, k jak rozporuplným závěrům vedou dohady okolo dochovaných písní. Lze si představit, že se pověst původně tradovala v podobě většího množství písní, z nichž později čerpali i skaldi a teprve později se písně začaly spojovat s prózou, která nad

nimi v závěru převážila. Jako pravděpodobnější se však jeví možnost, že existovalo více žánrů současně a byly uplatňovány při odlišných příležitostech. Próza v podobě ság o dávnověku převážila nad hrdinskými písněmi se změněnými společenskými a kultními podmínkami. Ústní slovesnost si však dále vyžadovala formálně stylizovanější projev a tak písně nakonec nahradily romance, které se ovšem opět průběžně převáděly v ságy o dávnověku a naopak.

Způsob kompozice hrdinské písně osvětlují novější výzkumy povahy ústní slovesnosti provedené v oblasti bývalé Jugoslávie, které ukázaly, že se pěvci při přednesu opírají o ustálené formule, které slouží jako jakýsi stavební materiál při variaci známého námětu[25]. Analogicky mohly severské hrdinské písně vznikat rozvíjením předem daných motivů. Poznatky z oněch krajů však není možno beze zbytku aplikovat na eddické písně, protože jsou kratší, snáze zapamatovatelné v celku a metricky vázané, takže nebyly stejným způsobem proměnlivé. Můžeme předpokládat, že „dobrá" píseň se šířila doslovně, pokud to ústní předávání umožňovalo a dokud ji například zčásti nerevidoval nový tvůrce. Formálně vázané dílo nejspíše nepodléhalo dobovým změnám stejnou měrou jako volné vyprávění; obzvláště pokud v písních pozdější generace spatřovaly drahocenné památky. Proto zde nalezneme množství archaismů a stopy dávno zaniklých dob. Obdobně starobylé jádro můžeme předpokládat i u *Staré písně o Bjarkim*, která je pro naše zkoumání důležitým svědectvím o tradování pověsti v době vikinské. Jakou konkrétní podobu píseň mohla mít nevíme, přestože se uskutečnil Olrikův slavný pokus převést píseň zpět k původní podobě spojením filologického a básnického nadání. Stáří písně rovněž dost přesně neznáme, ale můžeme se pouze domnívat, že měla étos a heroičnost na rovině s některými eddickými písněmi. Hodnocení všech dochovaných hrdinských písní, v jejichž datování se badatelé rozcházejí o celá staletí, poněkud ztěžuje skutečnost, že tato ústní tvorba byla zapsaná až ve 13., případně ve 12. století na Islandu.

[25]LORD, Albert, B. *The Singer of Tales*. Harvard: Harvard University Press, 1960. 8th Reprint. New York: Atheneum, 1978, s. 30-67

3.3 Východoseverská próza

Ačkoliv je možno předpokládat, že všechny prameny o Skjöldunzích zachycují látku, která se nějakým způsobem tradovala i na území Dánska, k východoseverské tradici řadím výhradně pověsti dochované v Dánsku. Dochované dánské prameny jsou pouze prozaické: dánské kroniky a ty části *Gesta Danorum*, které se s těmito kronikami zjevně shodují. Součásti Saxonova příběhu, které nejsou dochovány v kronikách a podobají se islandským verzím, považuji za převzaté z Islandu.

3.3.1 Dánské kroniky

K hlavním dánským pramenům patří *Lundské letopisy* neboli *Letopisy kláštera v Esromu* a *Kronika kláštera v Ryd*, které jsou obě založeny na samostatně nedochované *Kronice králů z Lejre*, sepsané okolo roku 1170.

Dánské verze se od islandských liší ve dvou bodech. První bod se týká příběhu Hrólfova otce Helgiho. Svého vlastního otce musí Helgi pomstít na strýci, neboť ten se dopustil bratrovraždy. Podle dánských kronik je Helgiho otec vrah, nikoliv zavražděný a ztrácí se motiv pomsty.

Druhá větší odlišnost je v zasazení Helgiho milostných dobrodružství. V islandské *Sáze o Skjöldunzích* se viking Helgi uchází o saskou vévodkyni Ólöf, je potupen, ale pomstí se jí znásilněním, z něhož vzejde Yrsa. Podle dánských verzí Helgi stejným činem zneuctí pannu Tóru, která není zkušená a důmyslná vévodkyně, ale dcera sedláka (*rusticus*), resp. barona (*baron*). Dánské kroniky zasazují děj na ostrov Lolland a zmiňují ostrov Tórö (*Thorø*), který v názvu nese Tóřino jméno a skutečně existuje. Helgi nepadne v neurčeném boji jako v *Sáze o Skjöldunzích*, ale s výčitkami ze svého přestupku opustí Dánsko, resp. spáchá sebevraždu.

3.3.2 *Gesta Danorum*

Saxonův příběh Hálfdana a Helgiho poměrně přesně odpovídá výše nastíněným verzím kronik, a proto se domnívám, že tyto epizody založil na dánské tradici zachycené v kronikách.

O Hrólfovi naopak dánské kroniky stručně zmiňují, že byl zabit svojí sestrou Skuld a Hjörvardem, neobsahují však zbývající epizody Hrólfova příběhu. Usuzuji tedy, že Saxo přejal od Islanďanů prozaické epizody týkající se Hrólfa, protože se rozsahem a motivy podobají *Sáze o Skjöldunzích.*

Tuto domněnku podporuje Saxonův výrok v předmluvě ke *Gesta Danorum*, kde Islanďany uvádí jako podstatný zdroj svojí bájné historie:

Přepečlivě jsem proto prozkoumal jejich pokladnice historické paměti a nemalou část tohoto díla jsem sepsal maje jejich vyprávění za vzor. Bez pohrdání jsem přijal svědky ty, u nichž jsem rozpoznal tak velkou znalost starých věků.

Quorum thesauros historicarum rerum pignoribus refertos curiosius consulens, haud parvam praesentis operis partem ex eorum relationis imitatione contexui, nec arbitros habere contempsi, quos tanta vetustatis peritia callere cognovi. – GD Praefatio, s. 5

3.4 Západoseverská próza, *Gesta Danorum*, a *Rímur o Bjarkim*

Cílem oddílu je především odhadnout vývoj *Ságy o Hrólfu Krakim* a její poměr k *Sáze o Skjöldunzích.* S přihlédnutím k *Rímur o Bjarkim*, *Jazyku básnickému*, *Sáze o Ynglinzích* a *Gesta Danorum* zjistíme, jaké motivy byly na Islandu známy okolo roku 1200 a čím se tyto motivy liší v *Sáze o Hrólfu Krakim.* Zkoumání bude přibližně postupovat podle chronologie a jednotlivých epizod *Ságy o Hrólfu Krakim.* Vytyčené odchylky *Ságy o Hrólfu Krakim* se pak v další kapitole pokusím vysvětlit z hlediska literárního zpracování.

Od nyní odkazuji k jednotlivým dílům zkratkami *RDF* (Arngrímův překlad *Ságy o Skjöldunzích,* vydaný pod názvem *Rerum Danicarum fragmenta*), *Hrs.* (*Sága o Hrólfu Krakim*) a *GD* (*Gesta Danorum*)

3.4.1 Helgiho pomsta otce

Islandská tradice zaznamenává zavraždění Hálfdana jeho bratrem a Helgiho pomstu otce Hálfdana na strýci. *RDF* a *Rímur* Helgiho pomstu stručně zmiňují, *Hrs.* naopak o pomstě podává obsáhlý příběh. Mohlo by se tedy zdát, že je příběh v *Hrs.* dotvořen později, *GD* však dosvědčují, že byl znám okolo roku 1200. V VII. knize *GD* totiž nalezneme takřka totožný příběh pomsty otce na strýci, který však není uveden do souvislosti s Helgim, ale Haraldem Bjargramem. Jak již zmíněno, Saxo tento příběh nemohl přisoudit Helgimu, protože jeho Helgi vychází z dánské tradice, která neobsahuje pomstu. Saxo tedy pravděpodobně islandský příběh pomsty jednoduše přiřadil k jiné postavě.

Z toho vyplývá, že se na Islandu v době sepsání *Ságy o Skjöldunzích* tradovaly obsáhlejší příběhy v *RDF* nezachycené. Tyto přebývající příběhy se pravděpodobně tradovaly ve formě ságy o dávnověku, která mohla hypoteticky být starší *Ságou o Hrólfu Krakim* nebo delší *Ságou o Skjöldunzích.*

3.4.2 Helgiho milostná dobrodružství

Podle *RDF* Helgi zatouží po saské vévodkyni Ólöf v nepřítomnosti jejího manžela. Ólöf Helgiho přelstí a potupí, on se jí za to pomstí znásilněním v lese. Plodem znásilnění je Yrsa, kterou Helgi později uloupí švédskému králi Adilsovi a nevědomky tak pojme za ženu vlastní dceru, s níž pak má syna Hrólfa. Ólöf Yrse po třech letech oznámí, že je Helgi její otec, a Yrsa se vrátí k Adilsovi a Helgi padne o několik let později v blíže neurčeném boji.

Snorriho *Sága o Ynglizích* zachycuje především součásti výše uvedeného příběhu týkajícího se Adilse, a to ve velmi úzké shodě s *RDF*. Z této skutečnosti lze usoudit, že původní *Sága o Skjöldunzích*, z níž Snorri příběh přejal, se obsahem ani rozsahem výrazně nelišila od dochovaného pozdního Arngrímova latinského překladu *Ságy o Skjöldunzích* (*RDF*).

Způsob Helgiho smrti kromě *RDF* zachycuje také *Sága o Ynglinzích* a *Rímur o Bjrakim*. Podle všech třech pramenů Helgi padne v blíže neurčeném boji. *GD* se i v této epizodě přidržují dánské tradice, která byla charakterizovaná výše.

Hrs. oproti *RDF*, *Sáze o Ynglinzích* a *Rímur o Bjarkim* obsahuje následující změny: Helgi nezavítá do Saska náhodou, ale záměrně se vypraví na námluvy k nedobytné panenské královně Ólöf, nikoliv vdané saské vévodkyni. Ólöf Helgiho potupí, ale navíc ho uspí kouzelným trnem. Helgi pro vylákání do lesa zinscenuje nález pokladu. Když se Yrsa vrátí k Adislovi, Helgi se k němu vypraví, aby získal Yrsu zpět, ale Adisl ho zradí a zabije. *Hrs.* také obsahuje jinde nedochovaný příběh o nadpřirozeném původu Skuld. Skuld je podle *Hrs.* dcerou Helgiho a álfí ženy, která na Helgiho rod uvalí kletbu, když neuposlechne jejího příkazu.

Ze srovnání motivů vyplývá, že *Hrs.* má některé společné body se starší verzí příběhu shodně zachycenou v *RDF*, *Jazyce básnickém* a *Rímur o Bjarkim*, ale popisuje odlišný statut postav i jejich motivace a obsahuje více prvků nadpřirozena. Proto se lze domnívat, že příběh Helgiho milostných dobrodružství v *Hrs.* obsahuje velké množství pozdních změn, které jsou buď dílem ústní tradice nebo zásahem sepisovatele ságy.

3.4.3 Helgiho válečná tažení

V podání historie Helgiho válečných tažení se Saxo odchyluje od všech pramenů, jak dánských tak islandských, v nichž nalezneme pouze zmínku o střetu se Sasy. U Saxona svede Helgi bitvu proti třem nepřátelům, Sasům v Jutsku, Švédům, a Slovanům.

Zajímavý moment v této souvislosti přestavuje spojení Skjöldunga Helgiho Hálfdanarsona s eddickým Völsungem Helgim Sigmundsonem. Eddický Helgi je vítězem nad Hundingem a Hödbrodem. Saxo naopak nechá zvítězit nad Hundingem a Hödbrodem svého Helgiho Hálfdanssona. Je možné, že Saxo obě postavy mylně spojil, anebo že doplněním cizích příběhu záměrně rozšířil Helgiho vojenské činy. Tato směsice volně pospojovaných motivů z různých zdrojů je pro Saxonovy bájné dějiny typická.

3.4.4 Hrólfovo tažení do Uppsaly

Podle *Jazyka básnického* a *RDF* požádá švédský král Adils, za nějž je provdána Hrólfova matka Yrsa, Hrólfa o pomoc v bitvě proti norskému Álimu. Hrólf se bitvy sám nemůže zúčastnit, ale pošle Adilsovi na pomoc dvanáct svých berserků, díky nimž Adils zvítězí. Adils odmítne vyplatit bojovníkům slíbenou odměnu, a Hrólf proto ihned vytáhne s oněmi dvanácti muži k Adilsovi. V Uppsale chce Adils Hrólfa upálit, ten však vyvázne z léčky a prostřednictvím Yrsy získá část Adilsova bohatství. Když Adils pronásleduje Hrólfa prchajícího z Uppsaly, Hrólf rozseje po cestě poklad, aby zpomalil pronásledovatele. Adils se shýbne pro svůj nejcennější předmět, Hrólf se mu vysměje a unikne. Na cestě potká Ódina v převlečení, odmítne nabízené dary, a ztratí tak Ódinovu přízeň.

Hrs. zachovává motiv zkoušky ohněm a rozsévání zlata. Odlišný je důvod Hrólfova tažení do Uppsaly. Příčinou výpravy je Adilsovo zabití Helgiho. Hrólf má povinnost žádat za otce pokutu, nebo ho pomstít. Výpravu do Uppsaly Hrólf podnikne teprve na výzvu družiníka Bödvara. S Ódinem se Hrólf navíc setká třikrát již cestou do Uppsaly. Zmnožení prvků nadpřirozena se vztahuje také na Adilse, který je podle *Hrs.* mág.

I Saxonovo podání obsahuje motiv zkoušky ohněm a rozsévání zlata. Stejně jako *Hrs.* se od první skupiny liší důvodem Hrólfova tažení. Podle Saxona oklame Yrsa Adilse i Hrólfa a vyláká syna do Švédska, aby se s jeho pomocí zbavila manžela. Zkouška ohněm není u Saxona pokus o upálení, ale skutečná zkouška, při níž má Hrólf prokázat vytrvalost a vydržet žár plamenů. Cestou z Uppsaly u Saxona rozsévá zlato Yrsa, nikoliv Hrólf. Saxo nezmiňuje setkání s Ódinem.

Společné motivy zkoušky ohněm a rozsévání zlata lze považovat za doklad toho, že je příběh v *Hrs.* i *GD* odvozen od norsko-islandské tradice zachycené v *RDF*. Kromě společných motivů obsahuje *Hrs.* i *GD* mnohé odlišnosti oproti *RDF*.

3.4.5 Přízvisko *kraki*

RDF, Hrs., Jazyk básnický a Rímur o Bjarkim uvádějí téměř totožný příběh. Prostý Vögg předstoupí před krále Hrólfa a přirovná ho k tyčce, seversky *kraki*. Hrólf přijme označení za příjmí a Vögga obdaruje. Vögg z radosti nad malým dárkem slíbí, že Hrólfa pomstí. *GD* se liší pouze výkladem slova *kraki* a tím i významem celé epizody. Kromě této změny jsou všechny čtyři prozaické popisy takřka stejné.

3.4.6 Hrólfův pád

Popis Hrólfova pádu je v *Hrs.* i *GD* založen na *Staré písni o Bjarkim*. *Hrs.* obsahuje prózu a *GD* latinský překlad písně, přesto lze v obou verzích identifikovat stejné motivy a promluvy hrdinů. *RDF* se zaměřuje pouze na popis napadení a průběhu bitvy a zcela vypouští hrdinskou tematiku vyjádřenou v *Hrs.* a *GD* promluvami postav.

Průběh napadení a bitvy v *RDF* se do jisté míry shoduje s *Hrs.* a *GD*. Podle *RDF* Skuld s Hjörvardem pojmou záměr zrádně přepadnout Hrólfa a ujmout se moci podpořeni vědomím o Hrólfově ztrátě Ódinovy přízně. Sjednají s Hrólfem odklad splátky tributu a

v mezidobí shromáždí vojsko. Pod záminkou splacení tributu přijedou do Lejre, Hrólfa zrádně napadnou. Totéž nalezneme v *GD* a *Hrs.*, v *GD* však chybí motiv Ódinova hněvu.

V *RDF* se na bitevním poli zjeví Ódin a sešle na Hrólfa nejprve podivný spánek, potom nečas, a nakonec jeho působením Hjörvardovi padlí znovu ožívají. Hrólf se všemi muži podlehne přesile. Podle *Hrs.* si útoku Skuld povšimne bojovník Hjalti, který po předchozí hostině tráví čas s milenkou za hradbami pevnosti. Hjalti přispěchá zpět a vzbudí krále a družinu k boji. Hrólf se na důkaz pohrdání nepřítelem s bojovníky před vytažením do boje slavnostně napije. Největší Hrólfův bojovník Bödvar bojuje po boku krále převtělen za medvěda, zatímco jeho lidské tělo leží opodál přemoženo nadpřirozeným spánkem. Hjörvardovi mrtví ožívají, Bödvar, již v lidské podobě, proklíná Ódina a vzápětí král se svými muži padne. *GD* rovněž obsahují motiv Hjaltiho loučení s milenkou a výzvu k boji. Bödvar v bitvě chybí, protože je přemožen spánkem. Král je hned na začátku bitvy smrtelně zraněn. Bödvar se posléze zapojí do boje a proklíná Ódina pro jeho nepřízeň. Oba bojovníci padnou po královĕ boku. V Saxonově podání tedy chybí motiv nadpřirozeného spánku a ožívání mrtvých.

Na pozadí bitvy vyjadřují střídavé promluvy bojovníků Hjaltiho a Bödvara v *GD* a *Hrs.* hrdinskou tematiku, vycházející ze *Staré písně o Bjrakim*. V *Hrs.*, *GD* i zlomcích *Staré písně o Bjrakim* tak nalezneme Hjaltiho výzvu k boji, připomínku královĕch darů a Bödvarovo zatracení Ódina. *Hrs.* a *GD* se pak shodují v závěrečném dialogu bojovníků: Bödvar vzpomíná své minulé hrdinské činy, švagrovství s králem a jeho dary. Oba bojovníci jsou sužováni ranami vítězícího nepřítele a vzájemně se vyzývají k odvaze. Ač se tento dialog ze *Staré písně o Bjarkim* nedochoval, lze předpokládat, že byl její součástí. Příkladem toho, že přes všechny odlišnosti způsobené ústní tradicí i literárním zpracováním lze v *Hrs.* i *GD* nalézt společné prvky původní hrdinské písně, budiž úryvek Hjaltiho výzvy k boji z dochovaného fragmentu *Staré písně o Bjrakim*, *Hrs.* a *GD*:

Nebudím vás k vínu,	*Vekka ek yðr at víni*
ani důvěrnostem žen,	*né at vífs rúnum,*
budím vás ke kruté	*heldr vek ek yðr at hörðum*
hře Hild.	*Hildar leiki. – Bjm.* verš 13-16

Nezvu vás, byste se učili milostným
hrám panen, dotýkali se něžných lící jejich,
nevěstu sladce líbali, či jemná ňadra tiskli,
čisté víno pili, hebká stehna hladíc,
a na sněhobílé paže upřeně zřeli.
Vyzývám vás k nejtrpčímu boji Martovu.

Non ego virgineos iubeo congnoscere ludos
Nec teneras tractare genas aut dulcia nuptis
Oscula conferre et tenues astringere mammas,
Non liquidum captare merum tenerumve fricare
Femen et in niveos oculum iactare lacertos.
Evoco vos ad amara magis certamina Martis. – Exh. verš 7-12

„Vstaňte všichni bojovníci," pravil Hjalti, „a ihned se rozlučte s milenkami. Jiné věci jsou teď naléhavější. Musíme se připravit na to, co nás čeká. Hbitě povstaňte a ozbrojte se všichni."

Upp nú allir kapparnir, segir Hjalti, ok gerið skjótt at skilja við frillur yðar, því at annat liggr nú brýnna fyrir, at búaz við því, sem eptir ferr; upp allir kappar með harðri svipan ok vápniz allir. – Hrs. XXXII, 98

3.4.7 Hrólfovi bojovníci

Bödvar s přízviskem bjarki je Hrólfův nejslavnější bojovník a k jeho velkým činům patří ubití královského synka Agnara. Tato epizoda pomůže osvětlit původ *Hrs.* a její vztah k *Sáze o Skjöldunzích.*

GD, *RDF* a *Hrs.* zmiňují Bödvarovo ubití Agnara. V *GD* Bödvar ubije Agnara a tento slavný čin vzpomene při závěrečné bitvě. V *Hrs.* Bödvar rovněž při závěrečné bitvě připomene ubití Agnara, ale v předchozích oddílech ságy tento čin není zaznamenán. Agnar naopak v *Hrs.* vystupuje ve zcela jiné souvislosti. Je syn Helgiho bratra Hróara s Ögn a stane se slavným hrdinou, nevystupuje tedy jako Hrólfův nepřítel a není zabit Bödvarem bjarkim v protikladu s tím, co je uvedeno v závěru *Hrs.* a v *GD* a *RDF*. Tato skutečnost je jedním z mnoha příkladů nekonzistentnosti *Hrs.*, obsahující řadu protimluvů. Protimluvy nasvědčují

tomu, že byla *Hrs.* sestavena z kusého materiálu, nikoliv na základě ucelené předlohy. Je rovněž patrné, že kompilátor ságy nemohl pracovat s psanou *Ságou o Skjöldunzích.*

Hrs. se s *RDF* v mnoha bodech shoduje a poukazuje tak na jednu tradici, ale zároveň obsahuje množství odchylek. U některých odchylek, kde se jedná pouze o změnu motivů, by bylo možno uvažovat o autorském zásahu sepisovatele ságy. V případě příběhu Agnara však *Hrs.* obsahuje stopu starší verze příběhu, ale zároveň motiv zcela nový a odlišný. O tomto motivu se domnívám, že se vyvinul v ústním tradování, které snáze zapomene detaily týkající se vedlejších postav, a uvede je do nových souvislostí. *Hrs.* se tak značně liší od *Rímur o Bjarkim*, které jsou o málo starší, ale jsou konzistentní a velmi přesně odpovídají *RDF*, takže jejich autor musel pracovat se psanou *Ságou o Skjöldunzích.*

Příběh mládí Bödvara a jeho cesty k Hrólfovi, stejně tak i příběh Svipdaga, dalšího člena Hrólfovy družiny, obsahují pouze dva prameny: *Sága o Hrólfu Krakim* a *Rímur o Bjarkim.* Oba prameny jej uvádějí ve značné shodě, ne však v takové shodě, která by dokazovala, že sepisovatel *Hrs.* získal příběh z *Rímur o Bjarkim* nebo naopak. Pravděpodobnější je, že se příběhy Bödvara a Svipdaga dostaly do zmíněných děl jinou cestou, a tudíž vycházejí ze starší tradice, přestože nejsou zaznamenány v *RDF.*

3.4.8 Shrnutí

Porovnáním motivů všech dochovaných středověkých verzí příběhů Hrólfa a dvou předchozích generací Skjöldungů přineslo několik zjištění. Tradice o Skjöldunzích byly v zásadě dvě: staroanglická a severská. Obě zkoumaná díla jsou založena na tradici severské, která v sahá do doby vikinské a představuje ji především *Stará píseň o Bjarkim.*

RDF, *GD* a *Hrs.* obsahují tři shodné motivy Hrólfova příběhu: rozsévání zlata pro zdržení nepřítele, přízvisko *kraki*, Hrólfův pád způsobený Skuld a Hjörvradem, v jejichž podání se však značně liší. Kromě společných prvků obsahují jednotlivá díla nepřeberné

množství odchylek v totožnosti postav, dějích a zasazení. Část variací lze vysvětlit prostřednictvím obecných zákonitostí ústní tradice (např. častý výskyt motivů ve trojici, pohádkové motivy, různé stereotypní obraty a rytmický jazyk určený k přednesu, omylnost), částečně snad literárními vlivy, které zde zatím ovšem nezkoumáme.

Zaznamenané změny nemají takřka žádnou logiku, pokud je nevnímáme v souvislosti s celkem a nezačneme se ptát po významu díla. Každá verze příběhu je něčím stejná a v něčem o trochu jiná takovým způsobem, že zde nelze vysledovat příčinnou návaznost.

Pokud si můžeme dovolit další výpadek proti zkoumání historie pověsti metodou rekonstrukce motivů, domníváme se, že se původní podoby motivu za mez toho, co je dochováno v jednotlivých památkách opravdu dobrat nelze. Samotná tato představa se zcela příčí povaze ústní tradice, která si libuje v neustálé recyklaci motivů a dějů, jejichž pohyb nelze zevšeobecnit. Musíme tedy opět skončit u konstatování, že ústní slovesnost předává to, co je známé, ale pokaždé trochu jinak.

Přesto jsou si některá díla a jejich části vzájemně bližší, a to nám v následujícím oddíle umožní odhadnout jejich návaznost pomocí těchto zjištění: 1. Saxo znal dvě verze příběhu Hálfdana a Helgiho, o nichž se domníváme, že jedna je západoseverská a druhá východoseverská. 2. Saxo znal jeden příběh Hrólfa, který je blízký západoseverským pramenům. 3. Okolo roku 1200 se na Islandu tradovaly obsáhlejší příběhy Skjöldungů, něž zachycuje latinský překlad *Ságy o Skjöldunzích* 4. Latinský překlad *Ságy o Skjöldunzích* se shoduje se *Ságou o Ynglinzích* 5. *Sága o Hrólfu krakim* nevychází z psané předlohy *Ságy o Skjöldunzcíh*, ale spíše z ústní tradice 6. *Sága o Hrólfu krakim* obsahuje některé pasáže, které se vyskytovaly v *Staré písni o Bjarkim*, v sáze převedené do prózy. 7. *Rímur o Bjarkim* jsou pravděpodobně zčásti založeny na psané *Sáze o Skjöldunzích*.

3.5 Vývoj prozaických pramenů

Z přehledu motivů se pokusím vyvodit vývoj jednotlivých prozaických děl a shrnu diskuze badatelů na toto téma.

3.5.1 *Sága o Skjöldunzích*

Ze srovnání motivů vyplývá, že *RDF* a Snorri popisují příběhy, jejichž náznaky se vyskytují v norsko-islandské poetické tradici. K nim patří vražda Hálfdana jeho bratrem, Hrólfův incestní původ, Hrólfovo přízvisko *kraki*, Hrólfovo rozsévání zlata na Fýriských pláních a Hrólfova hrdinská smrt. V době sepsání *Ságy o Skjöldunzích* však musely existovat i jiné příběhy, které jsou obsaženy v pozdější *Hrs.* a *Rímur o Bjarkim*, totiž rozšířený příběh Helgiho pomsty otce a příběhy mládí bojovníků Bödvara a Svipdaga.

Někteří badatelé se proto domnívají, že tyto příběhy byly původně součástí větší *Ságy o Skjöldunzích* a Arngrímův překlad je jejím výtažkem. Druhá možnost je, že ságy o Skjöldunzích byly dvě, starší obsáhlá a mladší zkrácená, kterou pro svůj překlad použil Arngrím. Tento názor zastávají Olrik, Jónsson, a Schneider[26]. Třetí možnost je, že žádná jiná obsáhlejší sága než je Arngrímův překlad nebyla. Přikláním ke Guðnasonově hypotéze[27], že existovala pouze jedna *Sága o Skjöldunzích*, která nebyla o mnoho obsáhlejší než Arngrímův překlad. Tuto domněnku zakládám na skutečnosti, že příběh Helgiho a Yrsy v *Sáze o Ynglinzích*, kde Snorri k *Sáze o Skjöldunzích* odkazuje, odpovídá obsahem i rozsahem *RDF*. Velmi podobného rozsahu i obsahu jako *RDF* jsou příslušné pasáže ve Snorriho *Jazyce básnickém*, kde také mohl čerpat ze *Ságy o Skjöldunzích*, přestože ji výslovně nezmiňuje. Otázkou tedy je, kde se vyskytovaly přebývající staré příběhy zachycené v *Hrs.*, nikoliv však v *RDF*. ?

[26] SCHNEIDER, Germanische Heldensage, s. 49
[27] GUÐNASON, Um Skjöldungasögu, s. 284

3.5.2 *Sága o Hrólfu Krakim*

Okolo roku 1200 existovaly příběhy dochované v *Hrs.*, ale nebyly součástí *Ságy o Skjöldunzích*. Pokud nebyly součástí *Ságy o Skjöldunzích*, je pravděpodobné, že se vyskytovaly v jiném útvaru. Tímto útvarem mohla být hypotetická starší *Sága o Hrólfu Krakim*.

Starší *Ságu o Hrólfu Krakim* předpokládá Finnur Jónsson, který se zároveň přiklání k představě obsáhlé staré *Ságy o Skjöldunzích*. Starší *Sága o Hrólfu Krakim* podle něj mohla v psané formě existovat již na konci 13. století a byla bližší *Sáze o Skjöldunzích* než mladší verze[28]. Představu hypotetické starší *Ságy o Hrólfu Krakim* dále rozvíjí Schneider. Velká *Sága o Hrólfu Krakim* ze 13. století byla prý literárně dokonalejší než její dochovaná verze a modelem jí podle Schneidera a Helmuta de Boora byla norská rytířská *Sága o Dietrichovi z Bernu* (ca. 1250), založená na staroněmecké ústní písňové tradici. K této hypotéze se přiklání také Jan de Vries. [29]

Příběh Agnara v *Hrs.* je dokladem toho, že je sága nesourodá, pravděpodobně se alespoň z části opírá o ústní tradici, a není založená na psané *Sáze o Skjöldunzích* ani jiném celistvém psaném díle. Ostatní odchylky *Hrs.* od *RDF* tuto domněnku pouze potvrzují. Opakem *Hrs.* jsou *Rímur o Bjarkim*, které pocházejí z přibližně stejné doby jako *Hrs.*, ale jsou konzistentní a ve společných pasážích zcela odpovídají *RDF*, takže vycházejí z písemného pramene.

Finnur Jónsson předpokládá, že *Sága o Hrólfu Krakim*, dochovaná pouze v rukopisech ze 17. stol., získala současnou formu v první polovině 15. století a je založená na ústní tradici14. století[30]. K tomuto závěru Jónsson dospívá pomocí rozboru stylu ságy a jejího vztahu k ostatním islandským pramenům. Jónsson se domnívá, že tato sága je silně

---

[28] JÓNSSON, Finnur. *Den oldnordiske og oldislandske litteraturs historie*. 2. udg. 2. bind København, Gad, 1923, s. 825

[29] de VRIES, J., Die Altnordische Litteraturgeschichte, s. 377

[30] JÓNSSON, Finnur. Indledning. In. *Hrólfs saga kraka og Bjarkarímur*. København: Møller, 1904, s. VI-XXVII

poznamenaná ústní lidovou tradicí a rytířskými romány, a že kompilátorovi dochované mladší *Ságy o Hrólfu Krakim* na začátku 15. stol. nebyla známá ani starší *Sága o Hrólfu Krakim*, ani *Sága o Skjöldunzích*. Starší *Sága o Hrólfu Krakim* však byla údajně známá autorovi *Rímur o Bjarkim*, které podle Jónssona vznikly okolo roku 1400. Stejně hodnotí původ *Rímur o Bjarkim* Björn K. Þórólfsson[31].

3.5.3 Prameny Saxonovy prózy

Uvedena a zdůvodněna již byla domněnka, že na dánské tradici je v *GD* založen pouze příběh Hálfdanovy vraždy bratrů, Helgiho milostná dobrodružství a smrt. Ostatní části příběhu lze považovat za převzaté od Islanďanů.

V průlomové práci *Tvedeling af kilderne til Saxos oldhistorie* (1892-94) vypracoval Olrik dosud uznávanou teorii o pramenech k Saxonovým *Gesta Danorum*. Do Olrikových dob se vesměs předpokládalo, že Saxonova kronika je záznamem dánské ústní slovesnosti. Olrik zdůraznil, že Saxo vycházel nejen z pramenů dánských, ale i norsko-islandských. V závěru práce Olrik dospěl k názoru, že norsko-islandská část sestává z norských „skippersagaer", „lodnických ság", s nimiž se Saxo obeznámil prostřednictvím zcestovalých Islanďanů[32].

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století byla Olrikova teorie podrobena kritice ze strany Heuslera, Ranische a Neckela[33], týkající se především jeho přeceňování norských „skippersagaer" na úkor okolo roku 1200 již zformovaného žánru ság o dávnověku. Druhý bod kritiky se týkal Olrikova určení poměru dánských a norsko-islandských pramenů. I badatelé novějších dob[34] se domnívají, že islandský žánr ság o dávnověku utvořený již ve 12. století tvořil výraznější část Saxonových *Gesta Danorum*, než Olrik předpokládal. Heusler,

---

[31] ÞÓRÓLFSSON, Björn, K. *Rímur fyrir 1600*. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn, 1934, s. 349-350

[32] OLRIK, Axel. *Forsøg på en tvedeling af kilderne til Saxes Oldhistorie*. København: Otto B. Wroblewski´s Boghandel, 1892, s. 280

[33] HERRMANN, Die Heldensagen, s. 7

[34] GUÐNASON, Bjarni. The Icelandic Sources of Saxo Grammaticus. In. *Saxo Grammaticus: Mediaeval Author between Norse and Latin Culture*. Ed. Karsten Friis-Jensen. København: Museum Tusculanum, 1981, s. 79

Herramann[35] a Schnieder[36] považují příběh Hrólfa v *GD* za islandskou ságu o dávnověku. Podle Herrmanna Olrik přehlíží, že je Saxonovo podání v hrubých rysech totožné s islandskými verzemi.[37]

I my se zde přikláníme k názoru, že příběh Hrólfa Saxo přinejmenším rozšířil o západoseverský materiál, protože se v Dánsku nic odpovídajícího nedochovalo a Saxo sám vyjadřuje, že za mnoho vděčí Islanďanům. Tento výsledek je však poněkud problematický především proto, že naše představy o Dánské ústní tradici ve 12. století jsou velmi mlhavé, a nelze zcela vyloučit, že i materiál o Hrólfovi získal Saxo v Dánsku. Proti této možnosti mluví zmíněný odlišný společensko-kulturní vývoj v obou zemích.

3.5.4 Shrnutí

Zkoumání vzájemné návaznosti děl ukazuje několik skutečností, s nimiž budeme pracovat při literární komparaci. Saxo i *Sága o Hrólfu krakim* vycházejí ze stejného příběhu Hrólfa, který je zároveň zachycen v *Sáze o Skjöldunzích*. *Sága o Skjöldunzích* je i v latinském překladu obsahem blízká původní sáze ze 12. století a představuje tak spolu se Snorriho *Jazykem básnickým* jakousi styčnou verzi, podle níž lze hodnotit odchylky v obou srovnávaných dílech. Srovnávaná díla však zpracovávají zcela odlišný příběh Helgiho, takže při jeho zkoumání je třeba vycházet z jiného výchozího pramene, *Kroniky králů z Lejre* v případě Saxona a opět *Ságy o Skjöldunzích* v případě *Ságy o Hrólfu krakim*. Nejvíce společných prvků bylo nalezeno v Saxonově překladu *Staré písně o Bjarkim* a převodu příslušné pasáže do prózy v *Sáze o Hrólfu krakim*. Přestože se píseň prakticky nedochovala, za její zástupce zde považovat podobné hrdinské písně a zkoumat tak rozdílnosti ve ztvárnění hrdinských světů.

[35] HERRMANN, Die Heldensagen, s. 163
[36] SCHNEIDER, Germanische heldensage, s. 43
[37] HERRMANN, Die Heldensagen, s. 161

Sága o Hrólfu krakim byla nejspíše zapsaná v 15. století, je prodloužením kontinuální ústní tradice a nevychází z psané *Ságy o Skjöldunzích*. Přesto jsou obě díla nejspíše založena na příbuzné pověsti a velmi podobném příběhu, jako zároveň s nimi i postava Hrólfa u Saxona. Poměr díla a tradice je však v obou případech poněkud odlišný. Zatímco *Sága o Hrólfu krakim* je produktem přímé živé tradice, v Saxonově prostředí se zřejmě napěstovala a autor k ní mohl mít odlišný vztah. Nelze si však představovat, že by *Sága o Hrólfu krakim* byla jakýmsi zakonzervováním ústní tradice z doby vikinské. Sága v ústním předávání zřejmě absorbovala řadu pozdějších prvků.

4. *SÁGA O HRÓLFU KRAKIM, GESTA DANORUM* – LITERÁRNÍ KOMPARACE

4.1 Úvod

Cílem této kapitoly je provést komparaci literárního zpracování příběhů Hrólfa krakiho a Helgiho v *Sáze o Hrólfu Krakim* a v Saxonovných *Gesta Danorum* s přihlédnutím k paralelním pramenům. Komparace bude částečně vycházet ze zkoumání provedeného v předchozí kapitole, s jehož pomocí se podařilo určit příbuznost totožných motivů v jednotlivých pramenech i hlavní odchylky. Saxo Grammaticus kombinuje dánskou tradici reprezentovanou dánskými kronikami a islandskou tradici zastoupenou *Ságou o Skjöldunzích*, Snorriho *Ságou o Ynglinzích* a *Jazykem básnickým*. Z dánské tradice Saxo přejímá Helgiho příběh. Prozaický příběh Hrólfa naopak odpovídá islandským pramenům. Z Islandu Saxo přejímá starou dánskou *Píseň o Bjarkim*, kterou unikátně prezentuje v celistvém latinském překladu. Mladá *Sága o Hrólfu Krakim* se místy shoduje se staršími islandskými prameny. Zároveň však obsahuje množství odlišností a příběhů, které v starší islandské tradici nejsou zachyceny.

V literárním rozboru budou rozlišeny roviny příběhu, obsahu a stylu. Za prvé budu zkoumat motivické odlišnosti příběhu a u *Ságy o Hrólfu Krakim* hledat charakteristické rysy ság o dávnověku a zvažovat vliv rytířských ság, u Saxona pak vliv antické literatury. Cizí literární prvky budou hodnoceny z hlediska stylu a významu. Za druhé budu zkoumat celkovou charakterizaci postav Helgiho a Hrólfa. Zde budu sledovat, jaké hodnoty postavy starých příběhů reprezentují. Pokusím se zjistit, zda je představa dávnověku v díle ovlivněna soudobou křesťanskou nebo specificky autorskou ideologií, konvencemi žánru, či zda zachycený hodnotový systém odpovídá spíše étosu eddických hrdinských písní doby vikinské.

4.2 Helgi

Tento oddíl je věnován příběhu Helgiho. Prvním úkolem bude ukázat žánrová specifika zpracování příběhu v *Hrs.* a *GD.* U *Hrs.* budeme zjišťovat, zda je úprava příběhu příznačná pro ságy o dávnověku, a u *GD*, zda je Saxonova metoda bližší středověkým kontinentálním či islandským historiografům.

Za druhé bude interpretována postava Helgiho v obou dílech. Odlišnosti budou zkoumány z hlediska toho, jak díla prezentují a hodnotí postavu vikinga.

4.2.1 Helgiho příběh jako sága o dávnověku

V tomto pododdíle se pokusíme prozkoumat, do jaké míry jsou motivy a jejich varianty, vyskytující se pouze v Helgiho příběhu v *Hrs.*, příznačné pro žánr ságy o dávnověku.

4.2.1.1 Helgiho pomsta

V jednom bodě se Helgiho příběh v *Hrs.* oproti dánským i islandským historiografiím liší. Helgi vykoná pomstu otce ve věku pouhých třinácti let na rozdíl od *RDF*, kde nejprve dosáhne „náležitého věku" (*justam aetatem – RDF* X, 343) a *GD*, kde je „dospělý" (*adultus – GD* VII, 182). Mužné skutky vykonané v mladistvém věku charakterizují velké hrdiny eddických písní, ság o Islanďanech i ság o dávnověku. Helgi, syn Sigmunda, v *První písni o Helgim vítězi nad Hundingem* stojí v brnění v den svého narození, v *Sáze o Völsunzích* (*Vs.* VIII, 20) se stane vojevůdcem ve věku patnácti let (*Vs.* VIII, 20) a Sigurd ve stejnojmenné sáze pomstí otce a zabije draka sotva překročiv dětský věk (*Vs.* XIII, 33). Hlavní hrdina *Ságy o Egilovi*, Egil Skallagrímsson, je v sedmi letech nespokojen s výsledkem sportovního klání s chlapci ze sousedství a svému protivníkovi zatne hluboko do hlavy sekeru. Egilova matka nahlédne vikinské vlohy svého syna (*víkingsefni*; *Egils.* XL, 115-117). To, že se Helgi

Hálfdanarson v *Hrs.* v jinošském věku prokáže činem dospělého, je tedy možno považovat za příznačný rys nejen ságy o dávnověku, ale severské hrdinské literatury obecně (hrdinských písní a výrazných hrdinů ság o Islanďanech) na rozdíl od historiografií, v nichž se Helgiho čin výjimečnou hrdinskostí nevyznačuje.

4.2.1.2 Ólöf

V oddíle 3.4.2 jsme zjistili, že Helgiho příběh dospělosti obsahuje tyto motivy: Ólöfino potupení Helgiho, Helgiho znásilnění Ólöf a incestní zplození Hrólfa s Yrsou. Zvláštnosti týkající se Helgiho a Ólöf v *Hrs.* jsou: Ólöf je panenská královna namísto saské vévodkyně, Helgi nezavítá do Saska náhodou, ale záměrně se tam vydá na námluvy za Ólöf. Ólöf uspí Helgiho trnem spánku, Helgi Ólöf vyláká do lesa pod záminkou nálezu pokladu.

Hrs. uvádí následující charakteristiku Ólöf:

Byla stejné povahy jako vojevůdci. Chodila se štítem a brněním, opásána mečem, a na hlavě nosila přílbu. Taková byla její přirozenost, že vypadala krásně, ale měla krutou a domýšlivou povahu. Lidé mínili, že o lepší nevěstě na Severu nikdo neslyšel, ona se však nechtěla vdát za žádného muže.

hún var á þá leið sem herkonungar; fór hún með skjöld ok brynju ok gyrt sverði ok hjálm á höfði; þanninn var henni háttat, væn at yfirliti, en grimm í skapi ok stórmannlig. Þat var mál manna, at sá væri beztr kostr í þann tíma á Nörðrlöndum er menn höfðu spurn af, en hún vildi þó engan mann eiga. (*Hrs.* VI, 17-18)

Jak vyplývá z výše uvedeného popisu, Ólöf vládne vojsku, má mužské způsoby a nechce se podřídit žádnému muži, jako řada podobných obyvatelek ság o dávnověku. Obdobně je charakterizovaná Brynhild v *Sáze o Völsunzích* (*Völsunga saga*), která jakožto panna nesoucí štít (*skjaldmær*) a bojovnice dává přednost boji před soužitím s mužem (*Vs.* XXV, 60). Dalším příkladem ženy ve zbrani je Hervör v *Sáze o Hervör a Heiðrekovi* (*Hervarar saga ok Heiðreks*), která se přestrojí za muže, nechá si říkat mužským jménem, ozbrojena se přidá k vikingům a stane se jejich velitelkou (*Hervs.* IV, 17). V *Sáze o šípovém Oddovi* (*Örvar-Odds saga*) dostane Odd darem od krále Háreka štítonošku (*skaldmær*) jako

dobrou bojovnici (*Örvs.* XL, 173). Je tedy patrné, že ozbrojené ženy jsou častým motivem ság o dávnověku, a i královna Ólöf, vládnoucí vojsku v *Hrs.*, se svým statutem liší od historiografického spisu *RDF*, v němž zastává roli vévodkyně (*ducissa – RDF* XI, 343), manželky vévody Geirtjofa, nikoliv bojovné vládkyně.

V *RDF* i *Hrs.* Helgi namísto kýžené noci strávené s královnou v opilosti usne. V *Hrs.* ho však Ólöf navíc bodně kouzelným spícím trnem (*svefnþorn*). Spící trn je pohádkovo-mytický motiv a v hrdinských písních a ságách o dávnověku se vyskytuje také v souvislosti s Brynhild v *Sáze o Völsunzích* a *Písni o Sirgrdrífě*.

Ólöf v *Hrs.* není pouze bojovnicí, ale pyšnou královnou. O Ólöfině domýšlivosti, poté co potupí Helgiho, se v *Hrs.* praví:

Ólöf nějaký čas panovala ve svém království a její namyšlenost a povýšenost byla větší než kdy jindy.

Ólöf drottning sitr nú í ríki sínu um hríð, ok hefir hennar ofsi ok ójafnaðr aldrei verit meiri en nú. (*Hrs.* 7, 20)

RDF naopak Ólöfinu povahu nijak nekomentuje.

Helgi navíc využije další morální závadu, kterou Ólöf má. Královna je chamtivá (*fégjörn*) a nechá se vlákat do lesa na nastraženou truhlici zlata. Helgi jí předchozí potupu odplatí znásilněním. Je tedy patrno, že Ólöf není pouhou ženskou bojovnicí, jaké se vyskytují ve výše zmíněných ságách. Je to pyšná královna, která vládne zemi a vojsku, a ke svým nápadníkům se chová neuctivě, dokud není sama potupena a potrestána za morální vady. Podobně královna Þornbjörg, která se nechává zvát mužským jménem Þorbergr, potupí v *Sáze o Hrólfu Gautrekssonovi* (*Hrólfs saga Gautrekssonar*) titulního hrdinu. Teprve po půlměsíčním obléhání královniny pevnosti se Hrólfovi podaří zlomit její zpupnou pýchu a napravit svoji pověst.

Je tedy patrné, že je Ólöf v *Hrs.* stylizovaná do role ozbrojené pyšné panenské královny, a že je tento typ postavy typický pro ságy o dávnověku. V epizodě jsme také

zaznamenali jeden pohádkový motiv, vyskytující se kromě ság o dávnověku i v hrdinských písních.

4.2.1.3 Námluvy

Na rozdíl od *RDF*, kde je první Helgiho setkání s Ólöf dílem náhody, se Helgi v *Hrs.* vypraví na námluvy ke slavné královně, aby svazkem s ní umocnil svůj věhlas. Motiv výpravy za nevěstou se vyskytuje především ve spojitosti s vikinskými hrdiny, jako je zmíněný Hrólf Gautreksson, nebo Egil a Ásmund ze *Ságy o jednorukém Egilovi* (*Egils saga einhenda*), a samozřejmě i viking Helgi z *Hrs.* Podle strukturní analýzy ság o dávněku, již provedla Righter-Gouldová, lze vikingy v ságách o dávnověku dělit na dva typy – nemilosrdný materialista (*ruthless and materialistic*), nebo romantická postava (*romantic figure*). Pro typ romantického vikinga je příznačná právě výprava na námluvy. Romantický viking je hlavním hrdinou vikinských ság, ale nalezneme jej i v ságách hrdinských. V hrdinských ságách končí příběh romantického vikinga tragicky, ve vikinských ságách šťastně.

Righter-Gouldová zároveň kritizuje tendenci odvozovat motiv výpravy na námluvy od rytířských ság a poukazuje na starší výskyty tohoto motivu.[38]

Podle Marianne Kalinkeové naopak v *Hrs.* dochází ke stylizaci Helgiho příběhu založené na oblíbené zápletce, příběhu o panenské královně (*maiden-king narrative*), jehož původ je v kontinentálních rytířských románech. Nejstarší známý předobraz pro tento druh vyprávění shledává Kalinkeová v *Sáze o Clarovi* (*Clári saga* také pod názvem *Clarus saga* nebo *Klárússaga*), překladu francouzského rytířského románu ze 14. století. Podle Kalinkeové

[38]Ačkoliv byly osvobození panny a námluvy doposud všeobecně považovány za výpůjčku z kontintentlání rytířské literatury, měly by být brány v potaz i jiné zdroje. Saxo *Grammaticus* tak podává Ragnarův souboj s drakem nekolik desetiletí před přeložením *Ságy o Tristramovi* do staroseverštiny. Námluvy jsou univerzálním pohádkovým motivem.

Though liberation of a maiden and wooing have generally been regarded as borrowed from the chivalric literature of the Continent, other sources should be considered as well. Thus Saxo Grammaticus relates Ragnarr's dragon fight several decades before the translation of Tristrams saga into Old Norse, and wooing has been established as a universal tale-type – RIGHTER-GOULD, Ruth. *The Fornaldar sögur Nordurlanda: A Stuctural Analysis*. In. Scandinavian Studies, 1980. vol. 52, no. 4, s. 430-1

představuje *Sága o Clarovi* a její odvozeniny specifickou podkategorii rytířské ságy. Typ příběhu o panenské královně, nedobytné ženě, jako podtyp výpravy na námluvy definuje následovně:

Tento typ se liší od jiných příběhů o námluvách v tom, že žádaná nevěsta vládne zemi nebo oblasti a odmítá všechny nápadníky, protože je považuje za méněcenné a nehodné sňatku. Se všemi žadateli o ruku špatně zachází a důkladně zostuzené a ponížené je vyžene pryč. Nakonec ženu některý z nápadníků přelstí a pomstí se jí nejčastěji tak, že u ní odhalí morální vadu, většinou hrabivost.

The type is distinct from other bridal-quest narratives inasmuch as the desired bride herself, the ruler of a country or region, refuses all suitors because she considers them inferior and hence undeserving of marriage to her. She mistreats all wooers and sends them packing after having thoroughly disgraced and humiliated them. Eventually the suitor manages to outwit and avenge himself on the woman, most often by detecting a moral flaw in her, usually avarice[39].

Jak vyplynulo z předchozích popisů, příběh Helgiho a Ólöf odpovídá této charakterizaci příběhu o panenské královně. Podle Kalinkeové vznikl příběh Ólöf a Helgiho v *Hrs.* tak, že autor ságy, stejně jako autoři dnešních historických románů, vyšel z holých faktů historiografické *RDF*, jejíž „lakuny" doplnil o vysvětlující detaily a motivaci podle tehdy rozšířeného příběhu o panenské královně, jehož původ je v rytířské literatuře. Zde vyvstává několik problémů. První problém je, zda příběh o panenské královně skutečně pochází z neislandských literárních předloh. Související otázkou je, jakým způsobem se tento příběh v *Hrs.* ocitl.

Příběh pyšné královny, která zavrhne nápadníky, se vyskytuje i v domácí realistické literatuře vzniklé před uvedením rytířských ság na Island. Příkladem je vdova Sigríd Hrdá (Sigríðr stórráða) v *Sáze o Ólafu Tryggvasonovi* (*Ólafs saga Tryggvasonar*) ze Snorriho *Heimskringly*, která dotěrné nápadníky upálí, protože jsou to drobní králové (*smákonungar*), nehodni ucházet se ni (*ÓlsTr.* XLIII, 137). Takovýchto pyšných žen bychom v rodových a královských ságách našli celou řadu. Výprava na námluvy se vyskytuje i v mytologické písni

[39] KALINKE, Marianne. *The Genesis of Fiction in the North.* [online]. [cit. 2006 – 06 – 10]. Dostupné z: http://www.dur.ac.uk/medieval.www/sagaconf/kalinke.htm, s. 6

Skírniho cesta v níž obryně Gerd zprvu odmítá lásku „věčného Vana". Samozřejmostí je v mladším žánru *rímur*, ovlivněném rytířskými romány. Rozdíl mezi výpravami na námluvy v realistických ságách i mytologii a příběhem panenské královny spočívá v tom, že je v ságách o dávnověku schematizován podle vzoru rytířských ság a pojí se k určitému typu postav. Schematizace je v ságách o dávnověku obvyklá a je to příznačný rys triviální literatury. Vlivu módních rytířských ság lze také připsat zvýšený zájem o romantickou látku, která je v *Hrs.* maximálně rozšířená, a tvoří větší část Helgiho příběhu.

S Kalinekovou však nelze souhlasit v její tezi, že autor *Hrs.* vycházel ze *Ságy o Skjöldunzích*, kterou dle vlastního vkusu doplnil o prvky rytířských ság. Není pravděpodobné, že by autor *Hrs.* znal *Ságu o Skjöldunzích*, protože v *Hrs.* jsou (na rozdíl od *Rímur o Bjarkrím* z přibližně stejné doby) oproti *RDF* narušeny příbuzenské vztahy postav a jejich příběhy jsou zčásti či zcela pozměněny, jako například příběh Agnara (srov. oddíl 3.4.7). Proměna příbuzenských svazků a příběhů vedlejších postav a jejich postupné uvádění do nových souvislostí svědčí o působení ústní tradice. Kromě toho obsahuje *Hrs.* množství materiálu, jenž se nenachází v *RDF*, a proto musel sepisovatel pracovat s jinými zdroji a pravděpodobně i s jinými verzemi příběhu Ólöf a Helgiho. Kdy a jak prošla Ólöf proměnou z manželky vévody v ozbrojenou královnu lze stěží určit. Ólöf se mohla stát panenskou královnou buď přímým autorským zásahem do existujícího tradovaného materiálu, anebo se jí mohla stát již v samotném ústním přenosu. Jednotlivé příběhy (*þættir*) *Hrs.* jsou stylově nesourodé a sága obsahuje množství protimluvů, což svědčí o tom, že byla kompilována z rozličného ústně tradovaného materiálu, a že autor tento materiál nepodrobil konzistentní redakci. Proto se mi jeví jako pravděpodobnější, že se motiv panenské královny mohl v sáze vyskytovat již před jejím zápisem, a že Helgiho příběh mohl být již v průběhu ústního tradování ovlivněn všeobecně oblíbeným příběhem o námluvách panenské královny.

4.2.1.4 Romantická láska

Hrs. jako jediný z dochovaných pramenů vykresluje příběh tragické lásky Helgiho k jeho dceři Yrse. „Historické" prameny, Snorriho *Sága o Ynglinzích* a *RDF*, pouze konstatují, že se po odhalení povahy svazku Yrsa vrátí k Adilsovi. Helgi o několik let později padne v neurčeném boji. *Hrs.* naopak několikrát popisuje štastné soužití a lásku Helgiho a Yrsy (*Hrs.* kap.VII, 23 a IX, 28) a následující trýzeň, již Helgimu způsobí Yrsina nepřítomnost (*Hrs.* kap. XI, 30). Po odchodu Yrsy se Helgi odebere do ústraní, kde v osamění truchlí. Nakonec se vypraví k Adilsovi, aby získal Yrsu zpět, ale je zrádně zabit.

Hrs. v tomto příběhu dává nahlédnout city a pohnutky hrdinů. Vnitřní život hrdinů je však v *Hrs.* podán v podobně střízlivém stylu jako v ságách o Islanďanech. O jejich smýšlení se dozvídáme ponejvíce prostřednictvím dialogů, gest a úsporných popisů vypravěče. Nenalezneme lze dlouhé monology naříkajících postav doprovázené prudkými fyzickými reakcemi, jako na příklad v *Sáze o Tristramovi a Ísönd* (*Tristrams saga ok Ísöndar*) Přesto se *Hrs.* propracovanější psychologií postav liší od historiografie.

I u motivu Helgiho romantické lásky lze zvažovat vliv postklasických ság. Stylově se tato epizoda sice rytířským ságám nijak neblíží, z hlediska dějového schématu však lze Helgiho výpravu do Uppsaly vnímat jako další variaci výpravy na námluvy. Helgi totiž žádá Yrsu, aby byla nadále jeho ženou i po odhalení jejich pokrevního příbuzenství.

Na druhou stranu by bylo možno namítnout, že pokud se určitá část příběhu nevyskytuje ve starším prameni historika, neznamená to, že v jeho době nemohla být známá, a tudíž neměla nic společného s postklasickými ságami. Příkladem toho je Snorriho převyprávění příběhu Völsungů v *Jazyce básnickém*, kde není rozveden příběh lásky Brynhild a Sigurda, přestože tento příběh hraje významnou roli v *Sáze o Völsunzích* i eddických písních. Mezi *Jazykem básnickým* či *Ságou o Völsunzích*, *RDF* či *Hrs.* je však výrazný rozdíl. Ačkoliv *Jazyk básnický* část příběhu vynechává, zbytek dějové linie zůstává v hrubých rysech

zachován. *Hrs.* ve zbytku příběhu dost dobře neodpovídá *RDF*. Za druhé v *Hrs.* nenalezneme motivy, jež v *RDF* zcela chybí, ale přetvoření motivů, jež se v *RDF* nacházejí. Motiv Helgiho loupení na Adilsově území a náhodného získání Yrsy se mění ve výpravu za účelem navrácení ztracené manželky. Proto jsem toho názoru, že Helgiho romantcký příběh je mladšího data a ve starší tradici se nevyskytoval. Stejného názoru je i Finnur Jónsson:

Se všemi odchylkami je [příběh Helgiho dospělosti] evidentně velmi mladý výtvor, založený na vybledlých vzpomínkách, a proto bez většího významu pro zkoumání historie pověsti.

Det [afsnittet] er med alle sine afvigelser en åbenbart meget ung digtning begrundet på afblegede reminscenser og derfor uden videre sagnhistorisk betydning.[40]

Helgiho romantický příběh je proto pravděpodobně novým dodatkem, ovlivněným romantickými ságami.

4.2.1.5 Álfové a norny

Poslední výraznou odlišností Helgiho příběhu v *Hrs.* jsou mytické bytosti. Jednou o zimním slunovratu, v čase kdy v ságách o dávnověku dochází k podivuhodným jevům, osaměle truchlícího Helgiho navštíví álfí žena zakletá macechou a Helgi ji vysvobodí ze zakletí, aby s ní vzápětí počal Skuld, která v závěru ságy přivodí pád svého nevlastního bratra, krále Hrólfa.

Krásná álfině zdá se být z rodu světlých álfů (*ljósálfar*), kteří podle Snorriho byli krásnější než slunce (*fegri en sól sýnum – Gylf.* XVI, 23). Skuld je podle teorie Axela Olrika původně norna Skuld, která se přetransformovala v lidskou bytost.[41] Pádný argument pro tento výklad geneze Skuld je, že se toto jméno nedochovalo jinde než v souvislosti s mytickou nornou a příběhem o Skjöldunzích. Výskyt prvků severské mytologie je příznačným rysem ság o dávnověku. Hrdinové těchto ság se nejčastěji setkávají s Ódinem. Álfové jsou méně častí, jejich zmínku však nalezneme i v *Sáze o Völsunzích* (*Vs.* XVIII, 43).

[40] JÓNSSON, Indledning, s. XIV
[41] OLRIK, Danmarks heltedigtning, s. 70

4.2.1.6 Shrnutí

V tomto oddíle byly komentovány hlavní odchylky příběhu Helgiho v *Hrs.* oproti *RDF* z hlediska žánru. U všech odlišných motivů byly nalezeny paralely v jiných ságách o dávnověku, a ukázalo se tak, že postavy příběhu představují typy charakteristické pro daný žánr. Těmito motivy se příběh zpracovaný v ságu o dávnověku liší od stejného příběhu zpracovaného v "historickém" díle. Nalezené motivy charakteristické pro ságu o dávnověku jsou: hrdinský čin v dětském věku, transformace postavy Ólöf v obvyklý typ panny štítonošky, motiv výpravy na námluvy vázaný k vikinským hrdinům, romantický příběh lásky a interakce hrdiny s mytickými bytostmi. Obzvláště motivy výpravy na námluvy k panenské královně a romantický příběh lásky lze označit za postklasické. Pro ságu o dávnověku je dále příznačné, že oproti historiografickému dílu o něco více rozpracovává psychologii hrdinů ve stylu podobném klasickým ságám o Islanďanech.

4.2.2 Saxo, středověký historiograf

Jak vyplynulo z oddílu 3.4.3, v Saxonově podání Helgiho příběhu se nevyskutuje větší množství motivických změn oproti dánským kronikám. Zásadnější změny jsou pouze dvě: 1. Tóra (islandská Ólöf) se pomstí na Helgim tak, že záměrně vyšle dceru Yrsu, aby svedla svého otce a uvalila na něj hanbu incestu. 2. rozšířený popis Helgiho válečných tažení.

Zda je Tóřin čin u Saxona výsledkem autorského zásahu nelze bezpečně určit. Je to sice jediná změna Tóřiny postavy oproti dánským kronikám, ale nelze vyloučit, že měl Saxo k příběhu i jiné zdroje, které mohly obsahovat Tóřinu pomstu.

Spíše než výrazné změny přiběhu, jaké byly registrovány u *Hrs.*, jsou pro Saxonovu kontinentální historii příznačné explicitní autorské komentáře. Tóřin skutek Saxo hodnotí jako projev krutosti ženské mysli:

Ach, ta hloupá matka, která kvůli pomstě dopustila, aby její dcera odhodila cudnost. Nedbala na čistotu vlastní krve, jenom aby uvalila vinu incestu na toho, kdo jí dříve připravil o panenskou čest. Jak krutá je ženská mysl!

O stolidam matrem, quæ filiæ pudicitiam, ut suam ulcisceretur, exsulare permisit nec sanguinis sui castitatem curavit, dummodo incesti efficeret reum, per quem prior ipsa perdiderit cœlibatum. Atrocem feminae mentem, [...] (*GD*, II, 5.4, s. 47)

V islandských pramenech nenalezneme nic adekvátního této Saxonově úvaze nad ženskou krutostí a hanebností. Soudobými komentátory bývá Saxo kvůli svému postoji k ženám označován jako misogyn[42]. Saxonovo misogynství se projeví i v dalších částech příběhu. Ženské postavy, Tóra, Yrsa, a Skuld, jak uvidíme, jsou hodnoceny jako nemorální.

Kromě explicitních moralizujících komentářů obsahují Saxonovy dějiny obšírné popisy válečných tažení a strategií. Helgi nepřemůže pouze Sasy, které zmiňují dánské kroniky i Islanďané, ale také Slovany a Švédy. Je zřejmé, že velkou část „válečnického" materiálu Saxo vytvářel pomocí kombinací různých příběhů a postav doložených v jiných souvislostech a snad i podle vlastních znalostí vojenské taktiky.

Některé popisy vojenských tažení se u něj opakují na více místech, například rozsévání zlata pro zdržení nepřítele se tradičně váže k Hrólfovi, ale Saxo jej uvádí i v souvislosti s Fródim v téže knize (II.), a proto lze uvažovat o tom, že Saxo oblíbený motiv použil dvakrát po sobě. Jak bylo nastíněno v oddíle 3.4.3 spojuje Saxo eddického Helgiho, vítěze nad Hundingem, králem Hunské země, a Hodbrodem, se svým Helgim Hálfdanarsonem, jemuž připisuje vítězství eddického Helgiho, a činí z něj vítěze nad Hundingem, králem Sasů, a Hodbrodem, králem Švédů. Takovouto vědomou nebo nevědomou záměnou postav Saxo rozšiřuje válečnický materiál, což je pro jeho dějiny typické.

Vítězství nad Sasy je sice v Helgiho případě doloženo v kronikách, ale tento motiv prostupuje celými *GD*. Lze předpokládat, že Saxonova nenávist vůči Sasům má soudobé

[42]KALINKE, Marianne. Transgression in *Hrólf saga kraka.* In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi: Handlingar från ett symposium i Uppsala 31.8.-2.9.2001.* Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003, s. 157

konotace, neboť vztah obou zemí je ve valdemarovském období problematický. Jediným nekonfliktním sousedem byli Norové. Dánové byli skutečně zaměstnáni odvracením nájezdů pohanských Vendů a expanzí do pobaltských oblastí. Nepokoje se vyskytovaly i ve Skaane. Výraznou roli v řízení státu i válečných taženích hrál po boku Valdemara I. a jeho následovníka Knuta VI. arcibiskup Absalon, Saxonův chlebodárce. Je tedy možné, že zobrazením dánských vítězství Saxo vzdává hold společnému úsilí Absalona a Knuta VI, nebo snad Valdemarovi druhému, který byl v expanzích ještě úspěšnější.

Na rozdíl od *Hrs.* se zápletka Helgiho příběhu u Saxona obsahem ani rozsahem výrazněji neliší od dánských kronik. Saxonova verze obsahuje pouze rozšířený popis Helgiho válečných tažení a drobné změny příběhu, u nichž však nelze dostatečně dokázat, zda jsou autorským zásahem. Helgiho válečná tažení mají soudobé konotace: ukazují vítězící dánský národ a vzdávají hold panovníkovi pro jeho válečné úspěchy. Výrazněji se však Saxo odlišuje od všech ostatních severských pramenů autorskými komentáři, které jsou někdy obsáhlejší než samotný děj, doprovázejí takřka každý uvedený čin a dokonce přesahují míru běžnou u kontinentálních středověkých historiků.

4.2.3 Etika a hrdinský ideál

4.2.3.1 *Sága o Hrólfu Krakim*

U současných interpretů *Hrs.* převládá názor, že se Helgi chová nezřízeně žádostivě, je na něj seslán trest a musí pykat za svoje prohřesky, což má být čtenáři morálním ponaučením.[43]

Helgi je tradičně chápán jako viking, i když z *Hrs.* jeho vikinské výpravy takřka vymizely, a nejvíce prostoru je věnováno milostným dobrodružstvím. *Hrs.* se nepokouší umístit děj do nějaké úzce vymezené doby například tím, že by příběhy hrdinů uvedla na

[43] KALINKE, Transgression, s. 158

pozadí rozsáhlé genealogie jejich předků a následovníků. Sága, sepsaná v křesťanské době, umisťuje děj do historicky nedoloženého dávného věku, který podle popisu odpovídá době vikinské. Sága je tedy projekcí dávné minulosti a k ní náležícího hrdinského étosu. Je nutno zkoumat, jestli Helgiho činy vybočují z étosu ság o dávnověku a jestli se do hodnocení těchto činů v komentářích vypravěče a v „mínění lidu" nějakým způsobem odráží křesťanská morálka doby zapsání ságy. Z tohoto zkoumání také vyplyne, jak sága celkově charakterizuje postavu Helgiho.

Hrs. vyobrazuje Helgiho v hrdinském světle. Již v dětství předčí Helgi odvahou a vzrůstem svého o dva roky staršího bratra: „byl však z obou větší a odvážnější" (*hann var þó þeira meiri ok fræknari – Hrs.* III, 9) Helgiho odvaha se poprvé projeví při pomstění otce v mladistvém věku třinácti let. Helgi správně vyloží skrytou výzvu opatrovníka Regina a strýce Fródiho bez milosti upálí v hodovní síni.

Povinnost pomstít otce je v hrdinských písních jakož i v ságách o dávnověku čestnou povinností. Rozporuplná je skutečnost, že má Helgi pomstít otce na vlastním strýci, k němuž je zároveň vázán příbuzenstvím. Tuto okolnost však sága nijak neproblematizuje, snad proto, že strýc Fródi je prezentován jako jednoznačně záporná postava (nenáviděný lidem), která zaslouží být potrestána. Proto Helgi svého proradného strýce zabije bez udělení milosti. Štědře se odmění spřízněným za poskytnutou pomoc, s nebývalou odhodlaností prosadí svoji vůli, zničí nepřítele a pro sebe a svého bratra získá zpět království, které jim po otci náleží. Spíše než získání materiálních výhod však sága akcentuje nutnost pomsty otce. Helgi tak vyznává stejný étos jako hrdinové eddických písní, a prakticky všichni ostatní staroseverští hrdinové, kteří nemohou nechat smrt blízkého příbuzného bez pomsty.

V dospělosti se dále rozvíjejí Helgiho přednosti: „[...] ale Helgi byl skvělý bojovník a zdálo se, že je po všech stránkách významnější [...]." ([...] *en Helgi var hermaðr mikill ok þótti alt meira til hans koma* [...] – *Hrs.* IV,17). Helgi se rozhodne, že umocní svoji čest a

slávu (*frami*) a získá nejžádanější nevěstu Severu, saskou královnu Ólöf. Helgi je zde tedy prezentován jako odvážný a cílevědomý muž, který si jako každý řádný hrdina v sáze o dávnověku žádá proslulé nevěsty.

Nevěsta však Helgiho zapudí a pohaní, a Helgi se musí pomstít, aby odvrátil všeobecný posměch. Krutou pomstu ve formě zajetí a opakovaného znásilnění hodnotí sága jako zcela přiměřenou. Ólöf je totiž podle *Hrs.* pyšná a velkopanská (*stórlát*):

Vyprávělo se o tom široko daleko a lidé byli toho mínění, že překročila veškeré meze, když potupila takového krále.

Þetta spyrzt nú víða um lönd; þykkir öllum hin verztu ódæmi, er hún skyldi hafa spottat slíkan konung. – *Hrs.* VII, 20

V sáze nenalezneme žádné odsouzení amorálnosti Helgiho chování vůči Ólöf: „Potom Helgi podnikal válečné výpravy a byl výtečným mužem." (*Eptir þat heldr Helgi konungr í hernað ok var ágætr maðr.* – *Hrs.* VII, 20)

Nejhlubší pokoření Ólöf je naopak jediný způsob, jak může Helgi získat zpět poškozený věhlas. Metoda jeho pomsty, která v ságách o Islanďanech není obvyklá a vyskytuje se pouze v jedné hrdinské písni (*Píseň o Völundovi*), je však v ságách o dávnověku přijatelná. Hrubé zacházení s ženskými hrdinkami je v tomto žánru rozšířené. V *Hrs.* je zlá královna Hvít ubita k smrti a její tělo je vláčeno ulicemi města k velké radosti jeho obyvatel. Hjalti, Hrólfův bojovník, usekne milence kvůli drzým slovům nos. Je tedy přirozené, že se sága nijak nepohoršuje nad Helgiho chováním k ženám.

Nevěstu Helgi nalezne v mladičké pastýřce Yrse, která ho na první pohled okouzlí svojí paradoxní krásou a urozeným pohledem: ‚Nemáš oči otrokyně.' (*Óþrælslig augu hefir þú.* – *Hrs* . VII, s. 23) Spokojené soužití překazí zlovolná Ólöf. Když se k ní donesou zprávy o vzkvétající manželské lásce Helgiho a Yrsy, oznámí skrytou skutečnost, že ona je Yrsina matka a Helgi Yrsin otec. Helgi je znepokojen odloučením od Yrsy a „s věhlasem" (*með góðan orðstír*) padne v souboji s jejím druhým manželem, Adislem, když se snaží získat zpět

ztracenou manželku. Helgiho utrpení a smrt dodávají jeho osudově nešťastné lásce tragický rozměr.

Ólöf především zmaří Helgiho štěstí, nikoliv jeho hrdinskou pověst. Že je incest v *Hrs.* nepřirozený, vyplývá z toho, že si Yrsa nepřeje dále setrvat v manželství s otcem. Na druhou stranu *Hrs.* nehodnotí incest jako morálně závadný, a není řečeno, že by uvalil hanbu na Helgiho, Yrsu, či jejich syna Hrólfa. Yrsa zůstává i po manželství s otcem žádaná: „Yrsu tehdy považovali za lepší nevěstu než kteroukoliv jinou [...]" (*Ekki þótti þá annar kostr betri en þat, sem Yrsa var* [...] – *Hrs.* X, 29). I Helgiho příběh je zakončen „s věhlasem". Nelze tedy splu s Ármanem Jakobssonem říci, že by *Hrs.* prezentovala incest jako „těžký hřích" (*grave sin*)[44]. Jakkoliv byl incest ve vikinské i křesťanské realitě v menší či větší míře nepřijatelný, hrdinský svět ságy o dávnověku se zcela vymyká morálce skutečného světa, protože Helgiho čin hlas lidu ani vypravěč neodsuzuje.

Z manželství Helgiho a Yrsy se zrodí Hrólf. Zrození hrdiny z incestu je obvyklým motivem v hrdinské literatuře. Na příklad v *Sáze o Völsunzích* slouží záměrný incest ze strany Signý ke zplození hrdiny, v němž se znásobí síla rodu. Stejně tak je i Hrólf, podle tradičního pojetí nejslavnější a největší hrdina rodu Skjöldungů, zrozen z incestu. V *Hrs.* však není souvislost mezi Hrólfovým charakterem a jeho incestním zrozením nijak tematizována. Motiv zrození hrdiny z incestu je pro publikum buď zcela samozřejmý, a není ho třeba vysvětlovat, anebo je naopak oslaben.

Výrazný vliv na další generaci má Helgiho třetí milostné dobrodružství – setkání s álfí ženou. Helgi ženu šlechetně vysvobodí ze zakletí a ošklivé stvoření se změní v krasavici. Helgi neodolá pokušení a přes její nevoli rozhodne, že tu noc bude álfině jeho milenkou. Druhého dne žena vyjádří rozčarování nad Helgiho činem: "špatně jsi se ke mně zachoval [...]" (*með löstum hefir þú nú til mín gert* [...] – *Hrs.* XI, 31) Tato interakce s nadpřirozenou

[44] JAKOBSSON, Ármann. Queens of terror: Perilous women in *Hálfs saga* and *Hrólfs saga kraka.* In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi:Handlingar från ett symposium iUppsala 31.8.-2.9.2001.* Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003, s.180

bytostí by snad pro Skjöldungy neměla tak výrazný dopad, kdyby se Helgi nedopustil fatální chyby. Álfině Helgimu přikáže, aby za dva roky vyzvedl jejich dítě. Helgimu, dosud nešťasnému ze ztráty Yrsy, noc s álfiní poněkud vylepší náladu, její slova však bere na lehkou váhu: "Král Helgi teď byl o něco radostnější než dříve. Čas plynul a on té záležitosti nevěnoval pozornost." (*Helgi konungr er nú nökkut kátari en áðr; líða nú stundir fram ok gefr hann at þessu engan gaum. – Hrs.* XI, 31) Ve stanovené lhůtě nevyzvedne jejich dítě a álfině, stále vděčná za vysvobození, Helgiho ušetří, ale na jeho potomstvo uvalí kletbu:

Slyš králi, že tvoji příbuzní zaplatí za to, že pro tebe moje žádost nic neznamenala, tobě však poplyne užitek z toho, že jsi mne vysvobodil z neštěstí. Věz, že toto děvce se jmenuje Skuld. Je naše dcera.

þat skaltu vita, konungr, sagði hún, at ættmenn þínir munu þess gjalda, er þú hafðir þat at engu, sem ek bauð þér, en þú nýtr þess, er þú leystir mik úr nauðum, ok vittú þat, at mær þessi heitir Skuld; hún er okkar dóttir. – Hrs. XII, 32

Setkání se Skuld je jediným bodem Helgiho příběhu, k němuž sága nepodává obdivný komentář. V mužském světě ság o dávnověku nepředstavuje přístup k ženě jako čirému sexuálnímu objektu žádnou výjimku a neměl by mít pro Helgiho neblahé následky. Spojení s nadpřirozenou bytostí však není zcela přirozené, ani prozíravé, protože takováto bytost, se dokáže zle pomstít, je-li pohaněna. Jestliže sága tento jediný Helgiho skutek nepopisuje kladně, je to spíše proto, že Helgi pozbyde prozíravosti, než že by jednal proti vůli ženy. Kletba se vyplní a Hrólf, Helgiho syn, je zabit svojí nevlastní sestrou Skuld. Hrólfova smrt, předznamenaná kletbou álfině, znamená zánik rodu Skjöldungů a završuje jeho historii, která sestává z tragických sporů pokrevích příbuzných tří generací.

Na základě předchozích zjištění lze říci, že se Helgi v *Hrs.* již od mládí projevuje odvahu, rozhodnost a krutost, kterou uplatní nejen ve dvou případech, kdy je nucen pomstít svého otce a bratra, ale také ve vztahu k bytostem opačného pohlaví. Helgiho vikinským výpravám je v sáze věnováno velmi málo prostoru a popis jeho dospělosti je omezen takřka výhradně na milostná dobrodružství. Helgi je hrdina ságy o dávnověku, a proto jsou i objekty

jeho touhy poněkud atypické – pyšná bojovná královna, krásná dívka, která se ukáže být jeho dcerou, a nadpřirozená bytost. Helgi si tyto ženy s nezdolnou 'chutí k životu' a 'smyslem pro krásu' jednu po druhé podmaní přes jejich odmítavý postoj. Jakkoliv by dnešní čtenář Helgiho chování rád odsoudil jako nemorální, *Hrs.* tento výklad neumožňuje. Etika *Hrs.* jako ságy o dávnověku se vymyká etice skutečného světa doby křesťanské i předkřesťanské. Především však není intencí ságy posuzovat Helgiho činy z hlediska abrstraktního pojmu mravnosti či poučovat čtenáře o dobrém či špatném chování.

Sága především prezentuje dobrodružný hrdinský příběh. Helgiho dobrodružství jsou oproti historickým pramenům výrazně stylizovaná. Náhodné incidenty Helgiho života mají v sáze novou motivaci a přestavují především naplnění Helgiho touhy a vůle. Sága, která zastává Helgiho pohled, vytváří postavu nekompromisního bojovníka i milovníka. Helgiho milostné avantýry jsou posunuty do hrdinské roviny. Ságy o dávnověku na jednu stranu odsuzují muže, kteří příliš podléhají vlivu žen. Helgi sice podle ságy věnuje ženám značnou pozornost, ale nikdy neustupuje a uplatňuje vytrvalou odhodlanost. Helgi, před jehož majestátem se musí sklonit každá žena, ztělesňuje ideál moci, síly a nadvlády muže. Stejně jako je hrdina eddické písně nucen jednou pojatý záměr dovést do konce bez ohledu na nepříznivé a často fatální okolnosti, tak i Helgi vystupuje s jistým konzistentním krédem a nehledí na praktické dopady svého chování. Snad právě v tom spočívá aspekt hrdinství v sáze.

4.2.3.2 *Gesta Danorum*

Odlišný příběh i jeho hodnocení nalezneme u Saxona. Saxonovo podání příběhu odpovídá dánským kronikám, podle nichž si Helgi nechal přivést Tóru (islandskou Ólöf) svými muži na jedné z vikinských výprav. Helgiho setkání s Tórou je obsaženo v jedné větě: „Na ostrově Torö byla Tóra přinucena strpět znásilnění a porodila dceru, kterou poté nazvala Yrsa.“ (*Apud insulam Thorø virgine Thora stuprum pati coacta, filiam suscepit, cui*

postomdum Ursæ vocabulum aptavit. – *GD* II, 47) Identita Tóry jako panny, která musí trpět násilí, implikuje, že se z Helgiho strany jedná o lidsky nepřijatelné chování, jímž omezil bezbrannou osobu. V explicitním komentáři Saxo Helgiho popisuje jako krutého zvrhlíka, který naprosto postrádá umírněnost:

Byl divoké povahy, zhýralý však byl stejným dílem jako krutý. Natolik se oddával slastem, že lze stěží posoudit, zda v něm více plála surovost nebo chlípnost.

Hic licet ferociori ingenii esset, luxuria tamen saevitia aequabat. Adeo siquidem proiectus in Venerem exstitit, ut ambiguae existimationis esset, tyrannide magis an libidine arserit. – *GD* II, 47

Je patrné, že Helgi v *Hrs.* a u Saxona má dva shodné rysy – krutost a žádostivost. Zcela odlišný je však kontext, v němž se tyto vlastnosti projeví a odlišné je i jejich hodnocení. V *Hrs.* Helgi usiluje o Ólöf pro umocnění věhlasu, znásilnění je součástí pomsty. I spojení s álfiní předchází Helgiho šlechetné gesto vysvobození ze zakletí. U Saxona je však znásilnění prosto jakýchkoliv ‚polehčujících okolností' a hrdinských intencí. Příznačná je pro Saxona snaha posoudit čin postavy podle svojí představy severské hrdinské morálky čestných válečníků, jimž mají být přízemní požitky zcela lhostejné. Helgi je opakem Saxonova ideálu střídmého krále, za nějž bojuje Starkad v šesté knize *GD*, když se pokouší převychovat prostopášného Ingjalda ve spartánského bojovníka.

Incest Helgi spáchá nevědomky, což ho podle Saxonova mínění omlouvá (*GD* II, 47) Zápletku v Saxonově verzi způsobí Tóra, která vlastní dceru Yrsu vyšle, aby svedla otce a poškodila tak jeho čest. Helgi neunese hanbu, kterou si přivodí, a odjede na východ, kde padne:

Někteří míní, že ho nařčení z hanebnosti natolik sklíčily, že se raději dobrovolně vydal smrti a vrhl se proti vlastnímu tasenému meči.

Opinantur quidam, quod exprobratae sibi turpitudinis anxius super destrictum gladium incumbendo voluntaria se morte consumpserit. – *GD* II, 48

Podle výše uvedeného komentáře měl incest v Helgiho době představovat těžký prohřešek. Je zde opět patrný rozdíl oproti *Hrs.*, kde incest není vnímán jako prohřešek hrdinou ani společností.

Koncept zrození hrdiny z incestu Saxo zcela pomíjí a uvádí, že se Hrólf navzdory pochybnému početí stal skvělým mužem a výtečnými skutky očistil hanbu svého narození. Saxonův hrdina je tak mocen odčinit prohřešky svých předků a napravit pověst rodu. V *Hrs.* se naopak odráží pojem rodového štěstí, podle nějž skutky předků (zrození Skuld a Hrólfa, bratrovražedné rozbroje) spoluutvářejí úděl následujících generací. V *GD* se motiv kletby v souvislosti se zrozením Skuld vůbec nevyskytuje.

Krutě a nelítostně Helgi přistupuje nejen k ženám, ale i ke svým nepřátelům. Helgiho životní dráhu zdobí nejedno slavné válečné vítězství. Nejprve si podrobí Slovany, dále dobude věhlasu za ubití saského Hundinga. Sasy nejenom podmaní, ale i potupí. Každý šlechtic v saské zemi má stejná práva jako osvobozený otrok, a podle Saxona tak Helgi Sasům naznačí, že jsou v podmanění všichni stejnými otroky. Tento skutek je zřejmě v kontextu Saxonovy pověstné nenávisti k Sasům vnímán příznivě. Třetím a nejskvělejším činem se Helgi prokáže, když pomstí svého bratra na švédském Hodbrodovi a osvobodí dánskou zem z jeho područí. Helgiho bratr je zabit cizincem, nikoliv svým bratrancem jako v *Hrs.* Ze Saxonovy verze se tak vytrácí důraz na tragické příbuzenské boje, které postihují rod Skjöldungů v *Hrs.*

Saxonova postava Helgiho je necitelný krutovládce, který nastoluje bezpráví v milostném životě i ve válce. Toru si Helgi podmaní a degraduje stejným způsobem jako Sasy. Za své nemorální chování a nedostatek umírněnosti ve vztahu k ženám je Helgi Saxonem odsouzen. Helgi je odstrašující příklad, pravý opak ideálního panovníka a bojovníka, který má za všech okolností dodržovat sebekázeň. Na jeden přečin se vrší další,

Tora na Helgiho sešle odvetnou pohanu. Za hříchy je Helgi po právu odsouzen společností, a nakonec podlehne Tóřinu úkladu.

4.2.3.3 Shrnutí

V *Hrs.* i *GD* se Helgi vyznačuje krutostí a žádostivostí, prezentace a hodnocení těchto vlastností jsou však v obou dílech zcela odlišné. Saxo postavy posuzuje podle své abstraktní představy hrdinské morálky, která je zakotvena v realistickém, racionálně pojatém světě. Saxo hodnotí postavy svých příběhů podle toho, jak by měly v ideálním případě jednat, a snaží se vytvořit poučení o správném chování vládce i obyčejného člověka. *Hrs.* jako dobrodružná hrdinská sága o dávnověku se svou podstatou vymyká řádu konvenční morálky. Primární intencí ságy není poměřovat hrdiny podle norem lidské společnosti, ani čtenáře poučovat. Sága zastává individuální hledisko hrdiny a jeho jednání neporušuje etiku ság o dávnověku.

Dokladem toho, že v Saxonových dějinách platí realistická morálka je, že znásilnění a incest jsou odsouzeníhodné. Na krátkém příběhu Helgiho nelze obšírněji demonstrovat etiku jeho prehistorického světa, lze pouze konstatovat, že se tato etika nahlížena z hlediska etiky Saxonovy doby. Na druhou stranu není Saxonova etika veskrze křesťanská. Popis Helgiho je prost křesťanských pojmů ctnosti a hříchu. Přesto je to etika zřetelně stanovených norem, v jejichž propagaci spočívá didaktický záměr díla.

Nelze říci, že by v *Hrs.* neplatila vůbec žádná morálka. Etika ságy však neodpovídá reálnému světu, proto v sáze nebudí incest a znásilnění pohoršení. Helgiho znásilnění Ólöf má trochu jiný kontext než Helgiho znásilnění Tóry u Saxona a je provázeno zvláštním ospravedlněním. Pro Helgiho je zde prostředkem vykonání pomsty, která je všeobecně společensky nutná. Helgiho noc s álfiní se však blíží znásilnění a ani zde není Helgi hodnocen jako nemorální. Dokonce i incest je přijatelný. Platí etika, kterou lze na základě předchozího oddílu charakterizovat jako směs etiky *Výroků Vysokého*, a hrdinských písní. Individualistické

až egoistické jednání je zcela přijatelné, přijatelná je lstivost, krutost, incest. Povinnost pomsty Helgi v *Hrs.* splní hned několikrát, vůli a krutost uplatní k ženám i nepřátelům, lstí přemůže Ólöf.

Královsko-hrdinskému ideálu se Helgi u Saxona blíží málo. Nejvyšší Saxonovou hrdinskou hodnotou je schopnost vést válku. Tomuto požadavku Helgi dostojí, a získá mnohá vítězství. Saxonův ideál krále však nespočívá pouze ve vedení válek. Hrdina musí být střídmý a ukázněný, nesmí podléhat tělesným žádostem, což Helgi vůbec nesplňuje a je spíše odstrašující příklad.

Hrs. naopak líčí Helgiho jako hrdinu. K hrdinství patří udatné skutky provedené v mládí, kdy Helgi projeví odvahu, fyzickou zdatnost i důvtip. Helgi zcela neoblomně sleduje svůj cíl a nenechá se přemluvit strýcem ke smilování. Hrdinský aspekt má i Helgiho snaha dobýt panenskou královnu Ólöf, protože je nejžádanější na celém severu a její získání znamená věhlas. I tohoto úkolu se Helgi zhostí s odhodlaností a důsledností. Stejně provede svůj záměr a nehledí na praktické dopady, když se vypraví k Adilsovi pro Yrsu. Hrdinství v Helgiho příběhu spočívá nejenom ve fyzické síle, ale i inteligenci, odvaze a především rozhodnosti a vytrvalosti, se níž hrdina provede záměr bez ohledu na jeho důsledky.

4.3. Hrólf

4.3.1 *Sága o Hrólfu krakim* - nástin problémů

Hrólf, nejslavnější dánský král hrdinského věku, v severské tradici ztělesňuje ideál štědrého a odvážného vůdce, provázeného bezmeznou věrností bojovníků. Většina badatelů však hodnotí postavu Hrólfa v *Hrs.* nepříznivě. Finnur Jónsson považuje postavu Hrólfa za nesympatickou (*lidet tiltalende*) a ságu za nehrdinskou. Kompilátor ságy je podle Jónssona: „[...] tak silně ovlivněn pozdními romantickými ságami, že není s to dát své sáze pravý staroseverský hrdinský nádech“ ([...] *så stærkt påvirket af senere romantiske sagaer, at han er*

ganske ude af stand til at give sin saga et ægte gammelt nordisk helteprøg).[45] Valgerður Brynjólfsdóttir se domnívá, že záměrem ságy je „zesměšnit hrdinské činy slavného krále" (*to mock the heroic deeds of the famous king*)[46]. Naproti tomu odpovídá Hrólf podle Ármana Jakobssona křesťansko-rytířskému ideálu krále[47]. Marianne Kalinkeová nicméně v reakci na Jakobssona vytýká Hrólfovi nedostatek moudrosti (*prudence*) a podotýká, že tak Hrólf středověký ideál moudrého krále nenaplňuje[48].

Je patrné, že se zmíněné komentáře zaměřují jednak na hrdinskou vrstvu, dále pak na středověkou křesťanskou vrstvu Hrólfova příběhu. V návaznosti na Finna Jónssona se pokusím vyhledat v sáze nejstarší hrdinskou vrstvu a zjistit, jakým způsobem se k ní sága vztahuje.

Stejně jako pro příběh Helgiho platí pro příběh o Hrólfovi, že má být v sáze především zdrojem pobavení a jeho dobrodružnost a humor neodpovídá vznosné heroičnosti eddických písní. Že sága Hrólfa karikuje, je provokativní myšlenka, ale i tu budeme brát v potaz a zkoumat, zda sága zachovává tradiční pojetí Hrólfa jako slavného krále severského dávnověku a zároveň obsahuje jistou dávku humoru, nebo zda Hrólfa zesměšňuje, jak se domnívá Brynjólfsdóttir.

Vyjádříme se i ke sporu Kalinkeové s Jakobssonem o to, zda Hrólf ztělesňuje ctnosti středověkého krále nebo jejich opak, a zjistíme, zda je jednostranně ideální, jak se snaží sugerovat Jakobsson, nebo veskrze záporný, jak jej prezentuje Kalinkeová.

V Hrólfově příběhu tedy budeme sledovat zobrazování pohanského hrdinství, středověké křesťanské představy a pozdně rytířské prvky. Pokusíme se zjistit, jaký je v sáze

---

[45] JÓNSSON, Indledning, s. VIII

[46] BRYNJÓLFSDÓTTIR, Valgerður. A valiant king or a coward? The changing image of king Hrólfr kraki form the oldest sources to *Hrólfs saga kraka.* In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi: Handlingar från ett symposium i Uppsala 31.8.-2.9.2001*. Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003, s. 154

[47] JAKOBSSON, Ármann. Queens of terror: Perilous women in *Hálfs saga* and *Hrólfs saga kraka* .In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi: Handlingar från ett symposium iUppsala 31.8.-2.9.2001*. Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003, s. 157

[48] KALINKE, Transgression, s. 170

vyjádřen ideál krále, a jak se v něm promítají zmíněné vrstvy. Vliv rytířských ság budeme zkoumat z hlediska struktury, stylu a zasazení příběhu.

4.3.1.1 Struktura ságy

Sága o Hrólfu krakim má cyklickou strukturu. Neprezentuje pouze Hrólfův příběh, ale celý okruh látek s ním volně spojených. Po Helgim je krátce představen jeho syn a nástupce Hrólf, následují dvě ucelená vyprávění o dvou bojovnících a jejich cestě do Hrólfovy družiny, kde posléze sehrají výraznou roli ve dvou nejslavnějších událostech Hrólfova života. Cyklická struktura je podle některých badatelů odvozena od norské *Ságy o Dietrichovi z Bernu*, založené na německé ústní tradici. Lönnroth nachází blízkou strukturní paralelu v *Sáze o Karlu Velikém* a uvažuje o přímém nebo nepřímém literárním vlivu[49]. Ale i bez poukázání na jeden konkrétní inspirační zdroj je patrné, že sága odráží ve středověku běžné schéma krále a jeho dvanácti rytířů. Příznačné pro tyto cykly (např. artušovský) je, že v nich rytíři hrají stejně výraznou, či ještě výraznější roli než král. Jak uvidíme, stejně významné je místo Hrólfových dvanácti bojovníků v sáze, která bývá některými vydavateli nazývána „Sága o Hrólfovi a jeho bojovnících" (*Hrólfs saga kraka ok kappa hans*).

4.3.1.2 Ideál krále

O Hrólfově mládí sága neříká takřka nic. Hrólf je uveden pouze jako syn Helgiho a Yrsy, který se má později stát „velmi váženým" (*mikill mætamaðr*). Hrólfovo mládí je shrnuto do konstatování, že válčil a vykonal mnohé velké činy (*mörg stórvirki*). O Hrólfově slávě se dozvídáme z příběhů bojovníků Svipdaga a Bödvara, kteří se později stanou členy Hrólfovy družiny. Příběhy bojovníků nejsou prostým řetězením vzájemně nesouvisejících epizod, ale přispívají k charakterizaci Hrólfa. Za prvé vysloví postavy v těchto příbězích obecné mínění o

[49] LÖNNROTH, Lars: Charlemagne, Hrolf Kraki, Olaf Tryggvason – Parallels in the Heroic Tradition. In. *Les relations littéraires Franco-Scandinaves au Moyen Age: Actes du Colloque de Liége (Avril 1972)*. Paris: 1975, s. 34

Hrólfovi. Za druhé se v příbězích vyjeví přednosti Hrólfových družiníků, kteří později bojují po Hrólfově boku a nedostatky záporných postav, které s Hrólfem kontrastují. Svipdag je nejprve členem družiny krále Adilse, Helgiho vraha a Hrólfova úhlavního nepřítele. Adils je „bohatý a hrabivý" (*ríkr ok ágjarn*) a proto „neoblíbený" (*óvinsæll*). K završení všeho je Adils „velký obětník a čaroděj" (*hinn mesti blótamaðr ok fullr af fjölkyngi*). V rozhodující bitvě Adils slíbí Svipdagovi podporu, ale namísto pomoci čeká na výsledek boje v nedalekém lesíku. Svipdag je rozhořčen Adilsovou zradou a odejde ze služby.

Zradou Svipdaga poruší Adils základní principy útvaru krále a jeho družiny, kde platí povinnost oboustranné bezpodmínečné věrnosti a podpory za všech okolností. Adils je pravým opakem Hrólfa, který si později v sáze všemi svými přednostmi získá oblíbenost a takřka dojemnou příchylnost družiníků.

Další z bojovníků, Bödvar, ve svém příběhu pomstí otce, rodné království zbaví magie královny Hvít, získá kouzelý meč a požije krev darovanou bratrem, čímž znásobí svoji sílu. Navíc prokáže rytířské rysy. Bödvar odmítne dary bratra, který se živí loupežením: [...] zabíjení lidi pro zisk považoval za špatné. ([...] *honum þótti þat ilt, at drepa menn til fjár sér.* – *Hrs.* XXIII, 61). Bödvar vyslechne prosbu chudobné sedlačky, aby šetřil jejího syna, do nějž se osazenstvo Hrólfovy síně trefuje kostmi. Bödvar prohlásí: „Učiním jak žádáš. Ten, kdo se do druhých strefuje kostmi a nenávidí děti a slabé, je sotva udatný." (*Ek skal gera eftir því sem þú beiðir, ok ekki þykkir mér þat svá garpligt, at berja menn beinum eða hata börn eða smámenni.* – *Hrs.* XXIII, 64) Jak patrno, strefování se do lidí kostmi v hodovní síni není doklad rytířství, ale s Bödvarovým příchodem, a po jeho zabití draka, se na Hrólfově dvoře ustaví nové mravy. Bödvar se slovy i skutky zastává slabých a nemohoucích a pomůže Hrólfovi nastolit pořádek ve vlastní družině.

Hrólfova pověst a jeho přednosti jsou v *Hrs.* vyjádřeny v řeči Svipa, který svému synu Svipdagovi radí, kde najít lepšího krále než je Adils:

O králi Hrólfovi mi říkali, že je štědrý a velkorysý, věrný a obezřetný ve výběru přátel, takže mu není rovného. Zlato a šperky ochotně rozdává takřka všem, kdo chtějí přijímat. Ač nízkého vzrůstu, je velký a obtížný protivník. Vyniká vzhledem, s nespravedlivým jedná povýšeně, ale mírně a přívětivě s chudákem a každým, kdo se mu nepostaví na odpor. Je jeden z nejskromnějších, takže stejně vlídně odpovídá chudým i bohatým. Je tak výtečný muž, že jeho jméno zůstane v paměti dokud bude obydlen svět. Podmanil si všechny okolní krále, protože mu všichni chtějí ochotně sloužit.

Svá er mér sagt frá Hrólfi konungi, at hann sé örr ok stórgjöfull, trúfastr ok vinavandr, svá at hans jafningi mun eigi finnaz; hann sparir eigi gull né gersemar nær við alla, er þiggja vilja; hann er lágligr at líta, en mikill at reyna ok torveldr, manna fríðastr, stórlátr við ómilda, en ljúfr ok hógværr við vesala ok við alla þá, sem ekki brjóta bág í móti honum; manna lítllátastr, svá at jafnblítt svarar hann fátækum sem ríkum; svá er hann mikill ágætismaðr, at hans nafn mun eigi fyrnaz á meðan veröldin er bygð; hann hefir skattgilt alla konunga þá, sem eru í nánd honum, því at allir vilja honum fúsir þjóna. – Hrs. XIV, 43

I druhý bojovník Bödvar se ve svém příběhu doslechne o Hrólfově „štědrosti, velkorysosti a odvaze“ (*stórlæti, rausn ok hugrprýði*) a vyhledá krále.

Štědrost, velkorysost, odvaha, skromnost, stejné chování k lidem všech vrstev, tedy lidskost a dobrota, vyjadřují ideální vlastnosti krále v *Hrs.* Následovně uvádí Hrólfa *RDF*:

Hrólf kraki, nejslavnější z pohanských králů, vynikal mnohými přednostmi: moudrostí, mocí nebo bohatstvím, statečností a skromností spolu s obdivuhodnou lidskostí, útlou a vysokou postavou.

Rolfo Krage inter ethnicos Reges celeberrimus multa virtute insignis erat: sapientia, potentia seu opobus, fortitudine et modestia atque mira humanitate, statura procera et gracili. – RDF XII, 334-5

Podobným způsobem Hrólfa popisuje Snorri: „ Byl z dávných králů nejproslulejší, a to jak dobrotou, tak statečností a skromností.“[50] (*Hann var ágætastr fornkonunga fyrst af mildi ok frækneik ok lítillæti. – Skm.* XLIV, 107) Je patrné, že se *Hrs.* shoduje s popisem v *RDF* a u Snorriho. Pouze *RDF* zdůrazňuje Hrólfovu moudrost. Jak poukazuje Kalinkeová, moudrost a skromnost byly nepostradatelné vlastnosti středověkého krále.[51] Lze tedy uvažovat o tom, že skromnost a dobrotu začali Hrólfovi přisuzovat až středověcí historici.

[50] Přeložila Helena Kadečková
[51] KALINKE, Transgression, 158

Ideál královské štědrosti vyjádřený v *Hrs.* není pouze specifikem ságy. Štědrost je ceněná vlastnost králů, ale i ostatních ctěných mužů v eddické a skaldské poezii. Dokladem toho jsou četné kennigy a heiti pro muže, nesoucí význam štědrosti, jichž se často používá pro označení vládce, např. *vellbroti* „lamač zlata" v příležitostné strofě Tjódólfa z Hvinu, norského skalda z 9. století. Tento literární ideál reflektuje reálie doby vikinské, v níž politicko-vojenská moc sestávala z krále a jeho družiny (*hirð*). Králové usilovali o přízeň zdatných a společensky významných mužů, kteří se při slavnostním vstupu do družiny zavazovali slibem věrnosti králi. Povinnost věrnosti byla vzájemná, král se s družiníky dělil o válečnou kořist a poskytoval jim hmotné zabezpečení.

Hrólfovy ideální vlastnosti v *Hrs.* lze rozdělit do tří vrstev. Hrólfův příběh původně vychází z prostředí germánské družiny. Hrólf je proto charakterizován nikoliv jako individuum, ale jako součást společenství družiníků, pro než je svými ideálními vlastnostmi prospěšný. K družinické vrstvě náleží králova štědrost a odvaha – nepostradatelné vlastnosti úspěšného krále ve vikinské realitě.

K družinické vrstvě se v sáze připojuje i středověký křesťanský ideál krále, který je svojí povahou oblíbený u lidu. Král skromný a spravedlivý zajišťuje blaho poddaných. Hodnost krále je především společenskou funkcí.

Patrný je v sáze i vliv rytířské literatury. Hrólfovi bojovníci, především Bödvar, mají rytířské rysy. Hrólf je charakterizován také prostřednictvím svých bojovníků, kteří se vyznačují vlastnostmi hodnými svého budoucího krále. Bödvar pomstí otce, ale také se spravedlivě zastává slabých a nemohoucích. Svipdag stejně jako Bödvar vyniká neobyčejnou silou a věrností, základními vlastnostmi družinického i rytířského společenství. Kontrastní postavou k Hrólfovi je Adils, který je lakotný a věrolomný.

Dosavadní vykladači poukázali, že se v sáze mnohokráte popisují Hrólfovy ideální vlastnosti, ale chování postavy je poněkud v rozporu s těmito obecnými komentáři. I my budeme přihlížet k tomuto poznatku, když budeme dále zkoumat, jestli je prezentace Hrólfových činů v souladu s obecným popisem a tradičním pojetím této postavy.

4.3.1.3 Tažení do Uppsaly

Tažení do Uppsaly patří k nejslavnějším součástem Hrólfova příběhu. V oddíle 3.4.4 byly popsány hlavní odlišnosti epizody oproti *RDF* a *Jazyku básnickému*: 1. důvodem tažení je pomsta otce, nikoliv získání nevyplaceného žoldu 2. Hrólf nevyrazí do Uppsaly ihned s pouhými dvanácti muži, což Snorri uvádí jako důkaz jeho odvahy, ale s velkým vojskem po časové prodlevě a po jistém váhání na výzvu Bödvara. 3. *Hrs.* obsahuje větší množství motivů nadpřirozena – Hrólf cestou do Uppsaly získá strategické rady Ódina, Adils praktikuje magii.

Moc již tak věhlasného krále v *Hrs.* umocní příchod Svipdaga a Bödvara do jeho družiny. V střední části ságy je Hrólf obklopen vybranými bojovníky, kteří se v jeho hradě oddávají dvorským hrám. Na opulentní hostině Hrólf spokojeně přehlíží sál a ptá se Bödvara, zda kdy viděl větší slávu. Bödvar Hrólfovi připomene, že dosud nepomstil otce a nezískal od Adilse dědictví, které mu právem náleží, což mu ubírá na cti. Tento motiv krále, který má všechno až na jednu věc, je, jak upozorňuje Kalinkeová, běžným motivem středověkého rytířského románu.[52] Obdobný výjev nalezneme v *Sáze o Tristramovi a Ísönd* (*Trs.*, XXXII, 40 – 41) v souvislosti s králem Markem. Markova moc se službami Tristrama stoupá, tu však význační muži země vyzvou krále, aby si nalezl choť a zplodil následovníka. Výzva je zlomovým momentem příběhu.

[52] KALINKE, Transgression, s. 165

Spojením Hrólfova tažení s Helgiho smrtí je život hrdiny v sáze zasazen do kontextu celého rodu, což je příznačné pro ságy o dávnověku. Dále se v sáze projevuje již zmíněný koncept rodového štěstí, kdy život hrdiny ovlivňují skutky jeho předků.

Motiv krále, kterému chybí pouze jedna věc, byl identifikován jako motiv z rytířských románů. Tento motiv není pouze kompozičním prvkem, ale charakterizuje Hrólfa a Bödvara. V *Hrs.* se dříve praví, že Hrólf byl příliš zaměstnán jinými taženími a nemohl ihned vykonat pomstu na Adilsovi. Jak se ukáže, Hrólf se tažení dokonce obává a zdráhá se střetnout s Adilsem, protože: [...] není obyčejný, ale mág, lstivý, záludný, vychytralý, krutý a ten nejhorší protivník" ([...] *ekki maðr einfaldr, heldr fjölkunnigr, slægvitr, kyndugr, klókr, grimmúðugur ok hinn versti viðureignar.* – *Hrs.* XXV, 75) Stylisticky je toto hromadění adjektiv v staroseverské literatuře ojedinělé. Jakobsson toto květnaté hromadění adjektiv odvozuje od rytířských ság.[53] Hodnocení kouzel jako obzvláště úskočné bojové metody van der Toorn umísťuje do rytířsko-etické sféry.[54]

Teprve Bödvar musí svého krále přesvědčit k tažení, a prokazuje tak větší odvahu a smysl pro čest. Hrólf tedy v této situaci vystupuje zcela odlišně než u islandských historiků, kde neprodleně vytáhne k nepříteli a odváží se vstoupit na jeho území s pouhými dvanácti muži. I v *Hrs.* nakonec Hrólf přijede k Adilsovi se dvanácti muži, ale až po třech setkáních s Ódinem převlečeným za sedláka. Ódin vystaví Hrólfovo stočlenné mužstvo zkouškám, v nich obstojí pouze dvanáct předních bojovníků. Adils je neobyčejně urputný nepřítel, a proto mu lze čelit pouze s pomocí neobyčejně silných mužů. Motiv Ódinovy strategické rady hrdinovi se vyskytuje již v eddických písních (*Píseň o Reginovi*) a i ve starších ságách o dávnověku je velmi rozšířený.

Návštěva Adilse z větší části sestává ze stejných motivů jako u islandských historiků, nápadně odlišné je však zasazení výjevu. Hrólf a jeho muži přijedou k Adilsovi jako „dvorní

[53] JAKOBSSON, Kingship, s. 144
[54] TOORN, M. C. van den. Über die Ethik in den Fornaldarsagas, *Acta Philologica Scandinavica*, 1964. vol. 26, København , s. 54

rytíři“ (*kurteisir riddarar*). Místní obyvatelé se tlačí v nejvyšších věžích hradu, aby mohli pozorovat přijíždějící. Adilsův hrad je pravým kontinentálně středověkým hradem.

V *Hrs.* hrají podstatně větší roli Hrólfovi bojovníci, za něž se král zprvu skrývá, aby ho Adils nemohl rozpoznat a uplatnit proti němu svá kouzla. S Adilsem hovoří Svipdag, a jednomu z bojovníků sága dokonce vkládá do úst verš tradičně připisovaný Hrólfovi. Mohlo by se zdát, že výrazná role bojovníků ubírá Hrólfovi na „hrdinskosti“. Je zde patrná snaha vkomponovat Hrólfovy rytíře do děje. Za druhé je výjev demonstrací dobré spolupráce mezi králem a jeho družinou a poukazuje, do jaké míry jsou družiníci ochotni oblíbeného krále ochraňovat.

V závěru tažení je však Hrólf dominantní postavou a vše probíhá v souladu s islandskými historiky. Když Adils založí oheň v síni ve snaze upálit Hrólfa, Hrólf věren svému slibu, že neprchne před ohněm ani mečem (*at flýja hvárki eld né járn*), přes oheň přeskočí s verši: „Neprchá před ohněm, kdo přes něj skočí.“ (*Eigi flýr sá eldinn, sem yfir hleypr.* – *Hrs.* XXVIII, 82). Identický zůstává i útěk z Uppsaly. Po několika dalších dobrodružstvích Hrólf, kterého Yrsa obdaruje Adislovým pokladem, prchá z Uppsaly a ve snaze zdržet pronásledovatele rozsévá po cestě zlato. Adils se shýbne pro svůj nejcennější klenot (náramek „švédský kanec“, u starých Švédu oblíbený symbol spjatý s bohem Freyjem) a Hrólf nad ním vyřkne potupná slova: „Teď se přede mnou nejmocnější Švéd sklonil jako prase.“ (*svínbeygða ek nú þann, sem Svíanna er ríkastr.* – *Hrs.* XXX, 91) Závěr tažení popisuje včetně uvedených citátů takřka identicky *RDF* a *Jazyk básnický*.

Hrs. ovšem Adilsovu potupu vylepšuje o další prvek. Hrólf přicválá ke skloněnému Adilsovi a setne mu hýždě. Tento zákrok je jeden z nejpotupnějších a islandské publikum ho pravděpodobně vnímalo jako humorný. Adilsovi se tímto neslavným způsobem vrátí poklady, na kterých tolik lpěl, když odmítl vydat Hrólfovi co mu náleží. Ačkoliv Hrólfovi výprava nepřinese kýžený hmotný zisk, pohaněním Adilse obrátí jinak neslavný útěk ve svůj prospěch:

[...] A touto výpravou se velmi proslavili. ([...] *ok urðu þeir stórliga frægir af þessari ferð.* – *Hrs.* XXX, 95)

V epizodě tažení do Uppsaly zůstává vzhledem k starším islandským verzím zachováno pouze závěrečné potupení Adilse. Motivace a předchozí průběh výpravy však neodpovídá Snorriho verzi, podle níž má epizoda sloužit jako doklad Hrólfovy osobní odvahy. V podání ságy je patrný vliv rytířských románů a Hrólfovi bojovníci zastávají v příběhu výraznější roli než sám Hrólf. Epizoda se stává spíše dokladem věrných služeb rytířů a úspěšného fungování společenství, nežli Hrólfovy statečnosti.

V epizodě jsme identifikovali běžný strukturní prvek rytířského románu – vytknutí králova jediného nedostatku, které je podnětem klíčových událostí. Rytířské je i zasazení děje, protože Adislovo sídlo odpovídá kontinentálnímu hradu, nikoliv pevnosti doby vikinské, a Hrólfovi bojovníci vystupují jako rytíři. I styl ságy místy přechází do postklasické květnaté mnohomluvnosti. Pozdní je pravděpodobně i konstrukce Hrólfova nepřítele Adilse jako mága a obětníka. Stejně jako rytířské ságy i *Hrs.* těmito prostředky opovrhuje a jako podlé čaroděje charakterizuje všechny své záporné hrdiny.

Hrólfova tři setkání s Ódinem jdou sice nad rámec *RDF*, ale nijak se nevymykají pojetí pohanských hrdinů ve starších ságách o dávnověku. Hrdina dávné doby přesahuje obyčejného člověka, neboť je podporován vyššími božskými bytostmi.

Potupení Adilse v sáze obsahuje zvláštní humoristický dodatek. Groteskní výjevy jsou příznačné pro lidovou ságu o dávnověku, která svojí komikou neodpovídá vznešenosti hrdinské písně.

4.3.1.4 Vögg

Takřka nepozměněna zůstává epizoda setkání s Vöggem. Stejně jako v *RDF* a *Jazyce básnickém* k Hrólfovi přistoupí prostý mladík a při pohledu na slavného krále neskrývá zklamání nad jeho vzhledem. Vögg řekne, že je Hrólf v „obličeji jako tyčka" (*nökkur kraki í andlitinu*). Hrólf však toto označení s královskou velkorysostí pojme za příjmí a obrátí tak nepříznivou situaci ve svůj prospěch. Král Vögga obdaruje a shovívavě se pousměje jeho rozpakům z malého dárku. Tento výjev Snorri uvádí jako doklad Hrólfovy skromnosti a tento význam v *Hrs.* zůstává zachován.

Bjarni Guðnason[55] se domnívá, že epizoda o Vöggovi je v *RDF* založená na obdobném výjevu z kapitoly o skromnosti, z *Dialogů* Řehoře Velikého. I bez této informace je zřejmé, že skromnost a shovívavost, jak ji prezentují islandské prameny, náleží spíše do křesťanského duchovního klimatu. Přízvisko *kraki* je známé již u skaldů v 11. století, zda se k němu pojil stejný příběh o Vöggovi není zřejmé.

Předpokládá se, že Snorri i *RDF* vycházejí z ústní tradice a nevytvářejí zcela nové příběhy. Možná však získal příběh nové celkové vyznění a význam ve středověku, protože skromnost nepatří mezi vyzdvihované ideální vlastnosti doby vikinské, a slovo *lítillátr,*[56] tedy „pokorný", anebo v našem případě „skromného přívětivého chování," jimiž je Hrólf označen v úvodní obecné charakteristice, spíše připomíná latinské *clementia*, „milostivost", „laskavost", ve středověkém smyslu.

4.3.1.5 Hrdinský pád

Během tažení do Uppsaly prokáže Hrólf vychytralost, která je prezentována jako přednost. Obdobným způsobem Hrólf jedná, když si podmaní švagra, manžela Skuld. Hrólf Hjörvarda pozve na hostinu a oba muži vyrazí na kratší vycházku. Hrólf se na okamžik musí

[55] GUÐNASON, B. Um Skjöldungasögu, s. 188
[56] FRITZNER, Johannes. Ordbog over Det gamle norske sprog. 2. udg. 1883-1896. Reprint. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget, 1956, *lítlillátr*

věnovat jisté potřebě a Hjörvard mu při té příležitosti podrží meč. Hrólf přijme zpět svůj meč a Hjörvardovi oznámí, že ten, kdo druhému drží meč je jeho poddaným, což v Hjörvardovi vzbudí značnou nespokojenost. Epizoda zřejmě měla být vnímána jako humorná. Tento pokleslejší humor je stejného druhu jako již zmíněná Hrólfova pohana nepřítele udělením ostudné rány.

Potupením Hjörvarda Hrólf připraví svůj pád. Zcela fatální chyby se však dopustí cestou z Uppsaly, když při posledním setkání s Ódinem odmítne jeho dary. Ódin je přestrojen za sedláka Hraniho, Hrólf ho nepozná a odmítne nabídnutý meč a brnění, protože se mu zdají ohyzdné (*ferlig*), čímž si boha války zprotiví. Hrólf se zachová poněkud arogantně a ve své přezíravosti si vůbec neuvědomí, že tento jednooký muž, ač se zdá být chudým sedlákem, může být významný, protože mu poskytl nejednu dobrou radu. Znepřátelením Ódina Hrólf ztratí vítězství v boji a jeho pád je zpečetěn.

Většina badatelů se domnívá, že Hrólfovo zmíněné konání nekoresponduje s ideálními vlastnostmi tohoto krále, jež jsou v sáze vypočteny. My se však domníváme, že lstivost, s níž Hrólf pokoří Hjörvarda, se nevymyká etice ságy o dávnověku. Hrólfovo neprozřetelné odmítnutí Ódina je starou součástí příběhu, tedy žádná inovace, která by měnila tradiční pojetí Hrólfa jako archaického hrdiny, jehož příběh musí končit tragickým pádem. Účast božských mocností na jeho pádu jej vyzdvihuje nad prostou lidskou rovinu.

V bitvě se Skuld Hrólf vystupuje v plné hrdinskosti. Popis bitvy je prozaickou verzí *Staré písně o Bjarkim*, jak můžeme usoudit podle shod s dochovanými zlomky písně a Saxonovým latinským překladem. Píseň je velkou apoteózou Hrólfovy hrdinské smrti a věrnosti jeho družiníků. Paralely *Hrs.*, Saxonova překladu a zlomků z písně ukazují, jak těsně je popis bitvy v *Hrs.* spjat s původní písní a jejím družinickým étosem.[57]

Výzva k boji:

[57] Cituji z Hrs. XXXII, 97-8, *GD* II, 53-61 a *Eddica minora* s. 51

Vstaňte všichni bojovníci
Upp nú allir kapparnir –Hrs.

Vstaniž každý, kdo se považují za přítele krále
Ocius evigelet, quisquis se regis amicum fatetur – GD

Vstaňte a vstaňte, přátelé
Vaki æ ok vaki vina höfuð – Bjm.

Kontrast boje a radovánek:

je spíš třeba se bít, než objímat ženy
er meiri þörf at berjast, en spenna konur – Hrs.

Nezvu vás, byste se učili milostným hrám panen
Non ego virgineos iubeo congnoscere ludos – GD

Nebudím vás k vínu ani důvěrnostem žen, ale ke kruté hře Hild
Vekka ek yðr at víni né at vífs rúnum, held vek ek yðr at hörðum Hildar leiki –Bjm.

Povinnost hájit krále, který si bojovníky zavázal bohatými dary:

postavíme se do čela vojska našeho krále, který nám nic neodepřel.
vér munum stýra liði konungs várs, er ekki neitt sparir við oss – Hrs.

Sladké jest odplatit dary našemu vládci.
Dulce est nos domino percepta rependere dona. – GD

Štědrý vládce dal, muži přijali
Ýtti örr hilmir aldir við tóku – Bjm.

Nutnost naplnit sliby skutky:

naplňme nyní naše přísahy
efnum nú vel heitstrengingar várar –Hrs.

Vše, co jsme slíbili ústy nápoji opilými
Omnia, quæ poti temulento prompsimus ore – GD

Získání slávy:

ať se o tom vypráví ve všech zemích
látum það á hvert land spyrjaz mega – Hrs.

odměnou nám zůstane sláva
In pretio iam fama manet – GD

Výše uvedené citáty uazují, že ve všech třech provedeních zůstaly obdobné formulace a stejné myšlenky. Družinický étos, povinnost odhodlaně hájit krále za všech okolností a dostát svým slibům, je, jak již bylo zmíněno, idealizací vycházející z reality instituce družiny.

Ve staroseverské hrdinské literatuře je tento étos rozšířený a jeho paralely nalezneme v menších eddických písních (*eddica minora*). Na příklad *Píseň o Innsteinovi* se nápadně podobá *Písni o Bjarkim*. Píseň popisuje podobnou situaci závěrečné bitvy Hálfa a jeho bojovníků s Innsteinem v čele proti věrolomnému Hálfově nevlastnímu otci Ásmudnovi. Innstein vyzývá k boji po boku štědrého vládce (strofy 16 – 21). Innstein dále truchlí nad smrtí knížete a spíše zemře, než by měl sloužit jinému pánovi či zestárnout (strofy 23 – 24). O trudném údělu bojovníka bez pána se také vyjadřuje Starkad v *Písni o Víkarovi* (strofa 20).

Nejvýznamnější hodnotou staroseverského hrdinského světa je sláva, která je mocnější než smrt. Spíše než dlouhý život volí bojovník slavnou smrt po boku svého krále. Již Tacitus v *Germánii* zmiňuje, že bojovník který přežije svého náčelníka zůstane nadosmrti potupen.

Nejvýše ceněnou vlastností je odvaha a neohroženost, která je charakteristická pro urozené jedince, oproti zbabělosti lidu nízkého původu. Tato aristokratická odvaha provází slavného Sigurda i Helgiho (viz. *Píseň o Fáfnim*, strofa 30 – 31, *Píseň o Sigrdrífě*, strofa 21, *První píseň o Helgim, vítězi nad Hundingem*, strofa 9).

Hrdinové poslední bitvy v *Hrs.* vyřknou zmíněné ideály a sami je naplní. Věrnost družiníků je i oslavou krále. Věrnost, odvaha, hrdinská smrt a sláva, to jsou hodnoty, které se nevztahují pouze na družiníky, ale i na krále a všechny bojovníky staroseverské hrdinské literatury. Stejně tak i Hrólf v sáze projeví sílu ducha a nebývalou statečnost. Když se dozví, že ho Skuld místo splátky tributu vyzývá k boji, učiní gesto vzdoru a neohroženosti: vyzve své bojovníky, aby se nejprve napili těch nejlepších nápojů a vzkázali Skuld i celému světu, že do boje vyrazí radostně a bez stopy strachu z nepřítele a ze smrti. V bitvě Hrólf bojuje

legendárním mečem Sköfnungem[58], „jakoby měl sílu dvanácti mužů“ (*sem hann hafi tólf karla afl*). Meče, jimž se přisuzovaly neobyčejné vlastnosti a jimiž dokázali vládnout pouze významní hrdinové, jsou běžným prvkem ság o dávnověku, ale i starší hrdinské literatury (např. *Píseň o Reginovi, Béowulf*). Po urputném boji Hrólf a všichni jeho bojovníci slavně padnou. Archaická hrdinská vrstva zůstává v poslední bitvě *Hrs.* neporušeně zachována.

Přestože hrdinský étos doby vikinské neprochází v sáze zásadnějšími změnami, ztvárnění epizody je zcela ve stylu pozdní ságy o dávnověku a celkovým dojmem je dalece vzdálené hrdinské písni. Za prvé je epizoda vyvedena v próze a patrná je zde záliba v akci, popisech dramatických klání, bizarních protivenství a jevů, které boj doprovázejí. Dokladem toho, že sága obsahuje přímočarý popis, který je stylově dosti vzdálen Saxonově umnému, přebujelému hexametru budiž úplnější paralelní úryvky ze *Staré písně o Bjarkim*, Saxonova překladu a *Hrs.*, v nichž Hjalti vyzývá bojovníky, aby opustili milenky a dali se do boje, uvedené oddíle 3.4.6 Ačkoliv jsme v českém překladu nezachovali metrum latinské básně, doufáme, že její slavnostní tón dostatečně názorně kontrastuje s přízemní banálností *Hrs.* To, k čemu Saxo spotřebuje pět veršů, vyjadřuje sága jednoduchou větou. I *Hrs.* se místy pokouší o větší citové vzepětí, výsledkem je však spíše nasládlá sentimentalita rytířských ság nežli stoický patos hrdinských písní i některých starších ság o dávnověku:

Skuld potom přišla k bojujícím a horlivě pobízela svoji sebranku, aby zaútočila na krále Hrólfa, protože si všimla, že se jeho bojovníci o něco vzdálili. Bödvara bjarkiho i další z nich velice rmoutilo, že nemohli přispěchat na pomoc svému králi, neboť si přáli zemřít s ním stejně jako žít, když tenkráte byli v samém rozpuku mládí.

Skuld er nú komin til bardagans ok eggjar í ákafa sitt illþýði at sækja at Hrólfi konungi, því at hún sér, at kapparnir eru ekki allnær honum, ok þetta var þat, sem Böðvar bjarka angraði stórliga, at hann gat ekki veitt lið sínum herra, ok svá fleiri kappana, því at þeir váru nú svá fúsir at deyja með honum svá sem at lifa með honum, þá er þeir váru í blóma æsku sinnar. – *Hrs.* XXXIV, 105-106

[58] Odkazy k Hrólfově příběhu pronikly i do nehrdinské literatury. Hrólfovým mečem Sköfnung, uloupeným z jeho mohyly v Dánsku, bojuje i několik hrdinů ság o Islanďanech.

4.3.1.6 Křesťanská interpretace

Hrólfův pád doprovází řada nadpřirozených prvků. Toto nadpřirozeno má několik vrstev odlišných stářím a ideologií. Nalezneme zde pozůstatky pohanských náboženských představ, ale i jejich křesťanskou recepci, která do příběhu zřejmě pronikla v ústním tradování a nabrala také podobu explicitního autorského komentáře.

Když je Hrólf upozorněn na nebezpečí plynoucí z jeho pomýleného odmítnutí darů sedláka, který byl ve skutečnosti Ódin, projeví vzdor a pohrdání tímto pohanským bohem, kterého nazve „zlým duchem" (*illr andi*), ovšem až po horečnatém pokusu dohonit Ódina a udobřit si ho.

Vzdor vůči Ódinovi nemusí být nutně příznačný pro křesťanskou dobu, ale označení „zlý duch", neboli ďábel, ukazuje, že tento obrat musel být Hrólfovi vložen do úst v novější době, v níž hlavní hrdina nemůže vyznávat pohanského boha. Několikrát je v *Hrs.* naopak zmíněn osud (*auðna*), v nějž věří nejen Hrólf, ale i Yrsa. Zjednodušeně lze tento jev vysvětlit tak, že neosobní vyšší síla osudu se nepříčí křesťanské ‚cenzuře' takovou měrou jako pohanské božstvo.

Podobný způsob křesťanské adaptace pohanské hrdinské látky je přítomen i v *Béowulfovi*. V komentářích básnického subjektu se odráží výrazně křesťanské vidění světa, hrdinové naopak promlouvají v duchu eddických hrdinských písní a pocházejí z pohanské doby. Pro křesťanství zcela nepřijatelné prvky jako vyznávání pohanských bohů a praktikování magie však *Béowulf* zcela zamlčuje a místo toho se jeho hrdinové obracejí k neurčité vyšší síle.

Obzvláště *RDF* podává náboženské vysvětlení Hrólfova pádu, který klade do přímé souvislosti s Ódinem. Hjörvard na Hrólfa zaútočí, protože je přesvědčen, že Hrólf ztratil přízeň Ódina a tím i vítězství na bitevním poli. Hrólf zprvu odvrací Hjörvardův útok, ale

zásahem Ódina prohraje. Ódin se zjeví na bitevním poli, na Hrólfovo mužstvo sešle spánek a bouři, oživuje Hjörvardovy padlé bojovníky.

V *Hrs.* Hrólf bojuje proti vojsku Hjörvarda a Skuld pocházející z álfů. Magii Skuld král zprvu úspěšně čelí pomocí Bödvara převtěleného v medvěda, jehož lidské tělo je ponořeno do spánku (viz. Hrólfův podivný spánek v *RDF*). Bödvarovy nadpřirozené schopnosti pominou, když je probuzen Hjaltim, a Hrólf ztratí vítězství: „ Poměr sil se změnil, jakoby po dni přišla temná noc" (*Skiptir nú svá um, sem dimm nótt komi eptir bjartan dag - Hrs.* XXXIII, s. 102). Toto přirovnání odpovídá Ódinově nečasu z *RDF*.

Ódin se v *Hrs.* nezjevuje, ale je v závěru bitvy zatracen Bödvarem pro jeho nepřízeň králi. Tento starý motiv, jehož obdoby se vyskytují ve skaldské poezii, obsahuje i *Stará píseň o Bjarkim* (ne zcela spolehlivý úryvek dokládá *Edda* Magnůse Ólafssona) a její překlad u Saxona. I v *Hrs.* je tedy Hrólf přemožen nepřátelskou nadpřirozenou silou, která je ovšem rozdělena stejnou měrou mezi Skuld a Ódina.

Zajímavé je, že se Skuld i Ódin v sáze vyskytují jako rozhodující činitelé Hrólfova pádu současně. Připomenu zde Olrikovu teorii, podle níž Skuld původně vystupovala v bitvě jako norna. Na základě Snorriho popisu jedné z rolí norny Skuld (Sn.St., Gylf. XXXVII, 35) si lze původní vystupování Skuld v písni představit následovně: norna Skuld vyslaná Ódinem určila vítězství v bitvě a Hrólfův pád. Tomu, že se Skuld mohla v písni původně vyskytovat v roli norny nasvědčuje i to, že *Hrs.* s ní norny skutečně spojuje: „doprovázeli ji álfové, norny a bezpočet další chátry" (*í fylgd er með henni álfar ok nornir ok annat ótöluligt illþýði –Hrs.* XXXII, 95)

Příznačné pro pozdní ságu o dávnověku je, že původní význam mytických bytostí zapomíná a Skuld přetváří v démonizovanou čarodějnici. Skuld v sáze rozehrává celý orchestr čar a kouzel. Démonizaci magie lze připsat soudobé křesťanské nauce. Vývoj postavy Skuld

byl zřejmě složitější, protože se u středověkých historiků vyskytuje jako prostá lidská bytost, nikoliv jako mytická norna.

Přestože Skuld v *Hrs.* již není norna, ale stylizovaná čarodějnice, její působení v sáze stále roli norny připomíná. Současní literární badatelé vnímají Skuld na symbolické rovině, kterou odvozují z významu jejího jména. *Skuld* znamená ‚dluh' či ‚provinění' a Kalinkeová i Jakobsson[59] proto Skuld vnímají jako ztělesnění zlého osudu, který Hrólfa čeká v návaznosti na kletbu pokořené álfině. Přisuzovat sáze takovouto důmyslnou jmennou symboliku je možná poněkud přemrštěné, protože ságy o dávnověku tohoto literárního prostředku běžně neužívají. Význam Skuld jako osudové bytosti však vyplývá ze samotného příběhu bez ohledu na její jméno. Skuld je v sáze osudová žena, která způsobí Hrólfovu prohru, a můžeme zde proto vést paralelu mezi rolí Skuld v sáze a původní rolí mytické norny, která, zjednodušeně vyjádřeno, určuje lidem osud i vítězství v bitvě. Stylizaci Skuld v sáze nepřisuzuji přímému autorskému zásahu, ale dlouhému ústnímu tradování příběhu, které zřejmě původní mytologické souvislosti a statut postavy pozměnilo.

Výslovně křesťanský autorský komentář se však objevuje na začátku epizody a v jejím závěru jako jakési *post scriptum*. V úvodu epizody je Hrólf zobrazen na vrcholu moci a slávy, jejímž dokladem je skvělá hostina uspořádaná na počest družiníků. Hrólf je označen jako „světský král" (*veraldligr konungr*). Již zde se projevuje křesťanské pojetí sféry světské a posvátné. Autor dále pro Hrólfovu omluvu uvádí:

A není známo, že by kdy Hrólf nebo jeho bojovníci obětovali pohanským bohům. Věřili ve svou vlastní moc a sílu, neboť těch dobách ještě zde v severských zemích nebyla zvěstována svatá víra, a ti, kdo bydleli na severu, proto věděli pramálo o svém Stvořiteli.

En ekki er þess getit, at Hrólfr konung né kappar hans hafi nökkurn tíma blótat goð, heldr trúðu a mátt sinn ok megin, því at þá var ekki boðuð sú heilaga trú hér a norðlölndum ok höfðu þeir því lítt skyn á skapara sínum. – Hrs. XXXII, s. 96)

[59] KALINKE, Transgression, s. 165, JAKOBSSON, Queens of terror, s. 182

Hrólf pochází z pohanské doby, ale podle ságy nevyznává pohanské náboženství[60] a je tak pro křesťanské publikum přijatelný jako kladná postava ságy. Hrólfovi zůstává zachována hlavní přednost, štědrost, která byla významná v dobách předkřesťanských, ale je zároveň slučitelná s křesťanskými hodnotami. Další výrazný rys Hrólfovy postavy, jeho skromnost, jsem již přisoudila zásahu středověkých historiků. Sága tak v Hrólfovi vytváří ušlechtilého pohana, který sice nevyznává křesťanství, ale jeho chování je, většinou, v souladu s křesťanskými hodnotami.

Méně smířlivé je závěrečné vysvětlení Hrólfova pádu v závěru ságy, v němž autor obviňuje Hrólfa z neznalosti Boha:

Mistr Galterus pravil, že není v lidské moci odolat takové ďábelské síle bez pomoci Boží. A jedině to tě dělilo od vítězství, králi Hrólfe, že jsi neznal svého Stvořitele.

Sagði meistarinn Galterus, at mannligir kraptar máttu ekki stadaz við slíkum fjanda krapti utan máttr guðs hefði á móti komit, ok stóð þér þat eitt fyrir sigrinum Hrólfr konungr, at þú hafðir ekki skyn á skapara þínum. – Hrs. XXXIV, 106

Podle tohoto *interpretatio christiana* proti Hrólfovi Ódina (dříve označeného jako„zlý duch“) i Skuld vyslal ďábel a jedině s Boží pomocí mohl Hrólf bitvu vyhrát. Citovaný komentář je projevem rozporu, s nímž byl autor konfrontován při pojednání pohanských námětů ze soudobé křesťanské perspektivy. Autor ságy polemizuje s pohanským náboženstvím, které tvoří tradiční součást Hrólfova příběhu.

Podle Kalinkeové křesťanský prvek prostupuje celou epizodou a zásadně mění její význam. V souvislosti s výše citovanými pasážemi Kalinkeová posouvá Hrólfův příběh do alegorické roviny, protože podle jejího názoru zobrazuje spor dvou náboženství: „Život a smrt Hrólfa má být vnímána, jako zápas pohanství a křesťanství, zápas mezi magií Skuld a mocí jediného pravého Boha.“ *„Hrolf's life and death are to be seen as a struggle between*

[60] Toto může být již starší prvek z doby vikinské. Pozdní je však zdůvodnění toho, proč Hrólf nebyl křesťan.

paganism and Christianity, between Skuld's magic and the power of the one true God."[61] Tento výrok je poněkud nedůsledný. Všechny záporné postavy jsou v sáze nějakým způsobem spojeny s pohanskými prvky, které sága hodnotí jako zlé, špatné, nepřátelské, démonické, jinými slovy nekřesťanské. Těmito prvky jsou magie a původní obyvatelé severských mýtů – álfové, norny a Ódin, kteří zde vystupují v poněkud folklorizované podobě. Je tedy pravda, že zlo je v sáze konstruováno pomocí prvků, jež křesťanství chápalo jako typicky pohanské, a tudíž nepřátelské.

Aby však mohla být sága vnímána jako jakási alegorie zápasu mezi křesťanstvím a pohanstvím, jež ztělesňují Skuld a Bůh, muselo by křesťanství v sáze být přítomno. Hrólf je však výslovně označen jako bezvěrec. Jeho pád není zapříčiněn působením Boha, ale právě jeho absencí. Bůh je zmíněn jednou jedinkrát v závěru ságy a nelze tedy hovořit o aktivním souboji Boha se Skuld. Pokud vyjadřuje sága jednoznačné teologické stanovisko, je jím trudný úděl duší, které obydlují starý hrdinský svět bez boží přítomnosti, a tedy i naděje na spásu.

Galterus z výše uvedeného citátu je Gautier de Châtillon, autor *Alexandreidy*, kterou okolo roku 1260 jeden islandský biskup přeložil a převedl do formy *Ságy o Alexandrovi* (*Alexanderssaga*). *Sága o Alexandrovi* a *Hrs.* obě pojednávají o velkých hrdinech z pohanských dob. Je možné, že *Hrs.* odkazem k oblíbené *Sáze o Alexandrovi* staví Hrólfa na rovinu velkému králi Alexandrovi.

Finnur Jónsson vykládá obrat „mistr Galterus pravil", jako záležitost vypravěčské techniky. V *Sáze o Alexandrovi* jsou všechny explicitní komentáře uvedeny právě těmito slovy. *Hrs.* se při svém barvitém stylu stále snaží dodržet jistotu anonymní objektivitu a citovaná pasáž je prakticky jediným explicitním vyjádřením názoru na povahu a konání hrdiny v celé sáze. Podle Jónssona je zapojení Galtera znakem vynalézavosti autora ságy a

[61] KALINKE, The Genesis of Fiction, s. 8

také projevem jeho nevole explicitně vyjádřit svoje názory, neboť se to příčí konvencím tradičního islandského útvaru ságy.[62]

Odkazem ke Gautierovi autor ságy implikuje, že byl Hrólf hrdina stejného formátu jako Alexandr Veliký. Především však autor *Hrs.* naznačuje, že z Hrólfova příběhu má vyplynout podobné ponaučení, jako z příběhu Alexandrova:

Po smrti krále ve svojí knize mistr Galterus praví. Šťastný by byl lidský rod, kdyby měl stále na zřeteli věci nebeské a strachoval se ze smrti, jež často přichází nejméně očekávána.

Eptir dauða konungs melir sva meistare Galterus í sinne boc. Sællt vere mannkynet ef þat hefðe iafnan firir augum ser himnesca lute. oc ottaðez sina dauðastund, er optliga kemr þa er minnzt varir. – Alexanders saga, s. 163).

4.3.1.7 Shrnutí

V tomto oddíle jsme zkoumali, zda je v sáze vyjádřen ideál krále, jestli jej Hrólf ztělesňuje, z jakého systému hodnot ztvárnění Hrólfa vychází, zda se v sáze projevují cizí literární vlivy, jaká je její forma a styl.

V úvodním popisu jsou vyjmenovány Hrólfovy přednosti, které představují ideál krále v sáze. V následném příběhu je Hrólf navíc lstivý, ale tato vlastnost nepřekračuje etiku ság o dávnověku. V některých pasážích postava Hrólfa poněkud zaniká, což je způsobeno větším zájmem o jeho družinu. Hrólfův nedostatek prozíravosti při odmítnutí Ódinových darů je fatální, ale odedávna patří k tragickému konci jeho hrdinského příběhu. Vrcholné momenty zůstávají zachovány, a Hrólf tak naplňuje obecnou charakteristiku, která se shoduje s tradičním islandským pojetím této postavy, vyjádřeným u starších „historiografů", podle nějž má Hrólf některé fyzické zvláštnosti, ale převažuje jeho obdivuhodný charakter. Sága Hrólfovy činy neparoduje, ani je záměrně nezlehčuje.

Staroseverská je Hrólfova štědrost, odvaha a oboustranná věrnost krále a družiníků. Tyto ideální vlastnosti patrně obsahovala Stará píseň o Bjarkim a nalezneme je i v jiných

[62] JÓNSSON, Finnur. *Den oldnordiske og oldislandske litteraturs historie*. 2. udg. 2. bind. København, Gad, 1923, § 830

hrdinských písních. Ke starší vrstvě také náleží pojetí hrdiny jako vyvoleného pohanským božstvem, představa rodového údělu a víra v osud.

Vlivy křesťanské kultury jsou v sáze patrny v několika rovinách. Domníváme se, že Hrólfova dobrotivá skromnost a spravedlivé zacházení s poddanými, vyskytující se také v islandských prozaických pramenech ze 13. století, je spíše středověký než vikinský konstrukt ideálního krále. S vlivem kontinentální rytířské literatury souvisí větší zájem o Hrólfovu družinu. Obzvláště Bödvar jedná zcela bezchybně a zastupuje ideál spravedlivého, čestného a udatného muže, který připomíná rytíře. Z křesťanské nauky vychází démonizace pohanských prvků, které jsou spojeny se všemi zápornými postavami, a autorská úvaha nad údělem hrdiny z předkřesťanské doby.

Formálně jsou vlivy rytířských ság v *Hrs.* patrné v kompozici, zasazení, místy i větné konstrukci a mírném sklonu k sentimentálnosti. Hrs. náleží k dobrodružnému lidovému žánru, a tak má zálibu v bizarních nadpřirozených jevech, grotesknosti, která se vztahuje i na urozené osoby, v popisech zvláštních nástrah a bitevních scén. Běžné sahá k expresivním výrazům. Možná i z tohoto důvodu se současným vykladačům sága jeví jako nedostatečně „hrdinská". Některé Hrólfovy tradiční rysy zůstávají zachovány, nízký styl ságy však jeho postavě ubírá na působivosti.

4.3.2 Hrólf v *Gesta Danorum*

K Saxonově příběhu Hrólfa nejsou dochovány dánské předobrazy. Dánské kroniky pouze stručně zmiňují zabití Hrólfa Skuld, ale neobsahují epizody tažení do Uppsaly, setkání s Vöggem ani detailnější popis Hrólfova pádu. Proto předpokládám, že tyto části Saxo převzal z islandských zdrojů, a přes některé odchylky je patrné, že znal verzi blízkou *RDF*. Záznam příběhu z *RDF* tedy bude sloužit jako výchozí bod, na jehož základě je možno poukázat na zvláštnosti Saxonova provedení. Výsledným cílem však bude porovnat Saxonovu pracovní

metodu s *Hrs*. Zde se stejně jako u *Hrs.* budu zabývat tím, jaký ideál krále Hrólf ztělesňuje, zda se do Saxonova hodnocení postav promítá soudobá křesťanská nauka a podle jakých literárních vzorů Saxo příběh stylizuje.

4.3.2.1 Ideál krále

Hrólfa Saxo od začátku prezentuje v ideálním světle: v budoucnu odčiní prohřešky předků a slávou zastíní hanebnost svého početí. Jak již zmíněno, vyjímá Saxo Hrólfa z rodových souvislostí vyjádřených v *Hrs.*, neoperuje s rodovým štěstím, ale hodnotí dění z individualistického hlediska kladoucího důraz na činy jednotlivce.

Příběh krále Hrólfa Saxo uvádí následující charakteristikou: „Po něm následoval Hrólf, muž obdařený půvabem těla i ducha, jehož velkolepý vzrůst byl umocněn úměrnou odvahou.“ (*Huic filius Rolvo succedit, vir corporis animique dotibus venustus, qui staturae magnitudinem pari virtutis habitu commendaret.* – *GD* II, 48) Je patrné, že Saxonův Hrólf silný na těle i na duchu je diametrálně odlišný od Hrólfa v *Hrs.*, který je dobromyslně skromný a kvůli svému menšímu vzrůstu se nejednou musí spoléhat na ochranu družiníků. Saxonův ideál krále evokuje okřídlený citát z Juvenala „ve zdravém těle zdravý duch“ (*mens sana in corpore sano* – *Sat.* X., 319) Toto úsloví vyjadřuje římský ideál rovnováhy těla i ducha. Již z této úvodní věty je patrné, že Saxonovým předobrazem je antika.

V předmluvě ke svému dílu Saxo vyjadřuje politování nad tím, že si jeho národ teprve před nedávnem osvojil latinu a doposud nemá stejné historiografické dílo jako sousedé. Avšak tento nedostatek má být nahrazen novým literárním památníkem skvělé dánské minulosti. Saxo uvádí, že přes svoji neznalost latiny Dánové po vzoru Římanů jazykem poezie zaznamenávali velké činy svých předků na runové kameny. (*GD* Praefatio, 3-4) Patrně chce

Saxo ve svém díle demonstrovat, že dánští hrdinové byli stejně významní jako hrdinové Římanů. Tento dojem umocňuje nejen vysokou latinou.[63]

Rozšířený ideál silného těla a odvážného ducha, u Saxona vyjádřený tak, aby evokoval antiku, se mísí se staroseverským ideálem štědrého, odvážného krále a věrných družiníků. Hrólfovu odvahu Saxo demonstruje v tažení do Uppsaly, štědrost v epizodě setkání s Vöggem a věrnost družiníků v bitvě se Skuld.

4.3.2.2 Tažení do Uppsaly

V oddíle 3.4.4 vyplynulo, že změny Saxonova podání tažení do Uppsaly oproti *RDF* jsou následující: 1. Hrólf je pozván do Uppsaly Yrsou, 2. Hrólf absolvuje odlišnou zkoušku ohněm, 3. zlato na Fýriských pláních rozsévá Yrsa, 3. Hrólf se nesetkává s Ódinem.

Oproti islandským verzím se sice u Saxona mění děj a zasazení, ale některé charakterové vlastnosti postav zůstávají stejné. Hrólf stejně jako u Snorriho prokáže při návštěvě odvahu. Adils se stejně jako u Islanďanů vyznačuje lakomostí a proradností. Yrsa je v Saxonově podání příkladem ženské proradnosti a její hodnocení se tak zásadně liší od islandských verzí.

Yrse se hnusí její nízký manžel a chce se vymanit ze svazku s ním. Za tímto účelem oklame manžela Adilse a zároveň také svého syna-bratra Hrólfa. S manželem spřádá úklady proti synovi, který má být pozván do Uppsaly a zneškodněn, aby se mohl Adils ujmout vlády nad jeho královstvím. Hrólfovi naopak Yrsa vzkáže, že při návštěvě Uppsaly získá od Adilse cenné dary. Tato taktika a motiv úkladů proti Hrólfovi je opakováním zrady Skuld, známé z islandských pramenů i *GD*.

---

[63] Antikizaci u Saxona se věnuje řada badatelů. Franz Blatt uvádí, že nezná jiného středověkého autora, který by do takové míry napodoboval antické vzory. (*Jeg kender hverken fra Danmark eller noget andet sted en middelalderlig forfatter der driver efterligningen af antikke forbilleder så vidt som Saxo*) Podle Blatta Saxo přesazuje středověkou dánskou společnost do Říma, a za tímto účelem používá římská označení veřejných úřadů, funkcí i náboženství. BLATT, Franz. Saxo, en repræsentant for det 12. århundredes renæssance. In. *Saxostudier*: *(Saxo kollokvierne ved Køvenhavns universitet)*. Ed. Ivan Boserup. København: Museum Tusculanum, 1975, s. 13

Motiv Yrsiny zrady manžela je obsažen již v islandských verzích, podle nichž Yrsa projeví větší přízeň synovi-bratrovi. Islandské prameny však Yrsino počínání neshledávají závadným. Saxo naopak vytyčuje Yrsinu proradnost jako její nejvýraznější vlastnost. Jakkoliv je Yrsina nevole vůči Adilsovi odůvodněná, Saxo vyjadřuje pohoršení nad zrádností nejen Yrsy, ale žen obecně:

Jelikož by zajisté nikdo neměl důvěřovat ženské mysli, o to větším bláznovstvím byla jeho [Adilsova] víra v ženu, když se nechal snadno přesvědčit, že bude mu věrná a zradí syna.

Cum enim nulla muliebribus animis fiducia debeatur, is tanto stolidiorem feminæ fidem detulit, quanto facilius eam sibi fidam, filio insidiosam putavit. – *GD* II, 49

Úvahu o ženské věrolomnosti a nepravosti Saxo dále dokresluje výjevem rozsévání zlata, který oproti islandským verzím obohacuje o zvláštní moment. Na rozdíl od islandských verzí rozsévala Adilsovo zlato sama Yrsa, úkladná zrádkyně manžela, ale dokonce prý rozsela pouhé napodobeniny zlatých mincí, pravé zlato si ponechala a pronásledovatele nalákala na falešný lesk.

Toto Saxonovo pojetí Yrsy je zcela v souladu s jeho zmíněným misogynstvím. Je pravděpodobné, že Saxo příběh tažení do Uppsaly oproti islandským verzím pozměnil, aby mohl výstižněji demonstrovat vlastnosti postav. Tomu, že Saxo znal islandskou verzi tažení do Uppsaly, nasvědčuje řada motivických shod a také skutečnost, že v závěrečné písni o Bjarkim jmenuje Hrólfa jako toho, kdo rozséval zlato na Fýriských pláních, přestože v prozaické pasáži výjev na Fýriské pláně neumisťuje. Z tohoto opisu je zřejmé, že při překladu písně o Bjarkim musel mít Saxo na mysli islandskou verzi příběhu, podle níž rozsévá zlato Hrólf a Yrsa této činnosti zůstává zcela stranou. Z toho důvodu lze předpokládat, že tažení do Uppsaly Saxo založil na islandských verzích, v nichž ale provedl výrazné autorské zásahy a pozměnil děj i charakterizaci postav.

Adils je exemplární antihrdina, pravý opak Hrólfa. V konfrontaci s Adilsem je nepřímo charakterizován Hrólf, jehož kladné vlastnosti, odvaha a velkomyslnost, vystupují na

pozadí Adilsových nectností. Adilsovu chamtivost Saxo popisuje v několika obměnách. Adils pojme Yrsu za ženu pouze proto, aby od jejího syna Hrólfa získal úlevu na daních. Podruhé Saxo Adilsovu přehnanou lakotnost popisuje následovně: „Od chlapectví měl vštípenou nenávist k štědrosti a vyznačoval se takovou skrblivostí, že mít pověst velkorysého považoval za potupu." (*Hic a puero liberalitatis odio imbutus adeo pecuniæ tenax exstitit, ut munificum haberi infamiæ loco duceret.* – *GD* II, s. 48 – 49).

Vrcholně se Adilsova lakotnost vyjeví, když se sehne pro klenot nastražený Hrólfem na útěku a kvůli zlatu „skloní svůj královský majestát" (*majestatem inclinare sustinuit*). Adils se proti Hrólfovi proviní, neboť zlatý klenot daruje s úmyslem Hrólfa později zradit a získat tak svoje i jeho bohatství. V islandských verzích se Hrólf vypraví na trestné tažení proti Adilsovi a rozsévání zlata je triumfální odplatou. V Saxonově podání naopak konflikt probíhá mezi dvěma zápornými postavami a Hrólf, pasivní pozorovatel, se pousměje Adilsově pošetilosti.

Jediným skutečně činným Hrólfovým výstupem v této epizodě je zkouška ohněm. Na dotaz hostů při hostině uspořádané Adilsem Hrólf odpoví, že ze ctností si nejvíce váží trpělivosti (*patientia*), kdežto Adils štědrosti (*liberalitas*). Oba jsou vyzváni, aby svá slova dokázali; Hrólf vystaví tělo ohni, a když ho zachvacují plameny, přítomná služebná neunese pohled na trýzněného hrdinu a uhasí ho pivem. Stejně jako v islandských verzích zde Hrólf projeví statečnost.

Zkouška ohněm za přítomnosti přihlížejícího publika není běžným jevem ve staroseverské literatuře a v souvislosti s Hrólfem se nevyskytuje. Je tedy pravděpodobné, že Saxo ve stylizaci této scény kombinoval Hrólfův příběh s neseverským literárním předobrazem. I zde jsme se pokusili vyhledat Saxonovu antickou předlohu. Stephanius[64] nachází možný Saxonův předobraz pro zkoušku ohněm v *Pamětihodných skutcích a činech*

[64] STEPHANIUS, Johannes. *Notæ uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 1978, s.71

v devíti knihách (*Factorum ac dictorum memorabilium libri IX*) Valeria Maxima, který patřil k Saxonovým oblíbeným autorům. Třetí kniha této sbírky historických anekdot a citátů obsahuje kapitoly věnované ctnostem odvahy (*De fortitudine*, kapitola druhá) a trpělivosti (*De patientia*, kapitola třetí). V úvodu ke třetí kapitole Valerius pojímá trpělivost jako druh odvahy:

Lidskému zraku se zjevila statečnost ve výtečných skutcích mužů a zároveň žen. Nelze než pokračovat trpělivostí, nikoliv slabším kořenem upevněnou či méně duchem oplývající, ale trpělivostí, jíž pojí se statečností taková podoba, že by mohla být spatřena jako s ní, nebo spíše z ní, zrozená.

Egregiis uirorum pariter ac feminarum operibus, fortitudo se oculis hominum subiecit patientiamque in medium procedere hortata est, non sane infirmioribus radicibus stabilitam aut minus generoso spiritu abundantem, sed ita similitudine iunctam, ut cum ea uel ex ea nata uideri possit. – *Fact.* III, 173

Stejné pojetí odvážné trpělivosti vyjadřuje Saxo. Hrólf si nejvíce cení trpělivosti (*patientia*), podle autorského komentáře však projevil srdnatost (*animositas*).

Na zmíněnou úvahu navazuje Valerius Maximus příklady zkoušky ohněm, kterou podstoupili Mucius Scaevola, Pompeius a makedonský chlapec. Všichni tři svým gestem vzbudili údiv a úctu. Je tedy pravděpodobné, že Saxo čerpal právě z Valeria, čemuž nasvědčuje shodné pojetí trpělivosti a odlišné ztvárnění motivu zkoušky ohněm než v severských verzích, kde je „zkouška“ pokusem o upálení. Výsledná podoba epizody je kombinací severské a antické látky při zachování základní Hrólfovy vlastnosti, odvahy.

Zatímco v *Hrs.* je tažení do Uppsaly spojeno s množstvím nadpřirozených prvků a Hrólf se po cestě tam i zpět setkává s Ódinem, který mu projevuje přízeň, postava Ódina se v Saxonově próze vůbec nevyskytuje. Ódin je pouze zatracen v Saxonově překladu *Písně o Bjarkim*. Zda Saxonova severská předloha obsahovala setkání s Ódinem či nikoliv, nelze s jistotou prokázat. Setkání však tvoří pevnou součást příběhu v *RDF* i v *Hrs* a Saxo je možná vypustil. Vzhledem k jeho křesťansky nesnášenlivému vztahu k severským pohanským bohům se pravděpodobně nehodilo s nimi Hrólfa spojovat.

Pohanská oběť se v souvislosti s Hrólfovým příběhem v *GD* vůbec nevyskytuje. Záporný vztah k pohanskému náboženství Saxo vyjadřuje na jiných místech *GD*. V první knize prezentuje teorii obrů a bohů, která je podle Davidsonové založena na názorech středověkých islandských učenců.[65] Saxo astrology (*mathematicos*) neboli starověké věštce dělí na tři skupiny. První byli obřího vzrůstu, druzí byli nadáni věštebným uměním, a byli považováni za bohy. Třetí byli potomci prvních dvou skupin, ale neměli ani nadlidskou sílu, ani věštecké schopnosti. Svými zvláštními vlastnostmi však klamali lid, a byli proto rovněž mylně uctívání jako bozi.

Není divu, že se barbaři jejich podivnými čarami nechali svést k pěstování falešné víry, protože i moudří Římané byli zlákáni k uctívání smrtelníků jako bohů.

Nec mirandum, si prodigialibus eorum portentis adducta barbaries in adulterinae religionis cultum concesserit, cum Latinorum quoque prudentiam pellexerit talium quorundam divinis honoribus celebrata mortalitas.

Se stejným křesťanským racionalismem Saxo líčí Ódina na většině míst *GD*. Pokud Saxo Ódina v próze zmiňuje, zpochybňuje jeho božskou podstatu, nebo ho zesměšňuje. Obdobný přístup jsme mohli sledovat v *Hrs.*, kde Ódinovi není odejmut nadpřirozený statut, ale je prohlášen za ďábla. Saxo v próze potlačuje jakékoliv prvky nadpřirozena a pohanského náboženství. Hrólfův pád je pouze výsledkem působení lidských činitelů.

4.3.2.3 Vögg

Díky odlišnému výkladu Hrólfova přízviska získává setkání s Vöggem v Saxonově podání zcela jiný význam než v islandských verzích. Podle Saxona totiž slovo *kraki* v jazyce dánském, tedy staroseverštině, označuje:

[...] kmen, po jehož zpola ořezaných větvích se šplhá na vrchol. Tak, že nohy se postupně opírají o pahýly jako o žebřík, stoupá se pomalu vzhůru, až lze nejkratší cestou dosáhnout kýžené výšky.

[65] DAVIDSON, Hilda. *Saxo Grammaticus, The History of the Danes. Books I-IX: Commentary*. Cambridge: D.S. Brewer, 1980, s. 29

[...]*truncus, cuius semcaesis ramis fastigia conscendentur, ita ut pes praecisorum stipitum obssequio perinde ac scalae beneficio nixus sensimque ad superiora provectus petitae celsitudinis compendium assequatur.* – *GD* II, 52

Vögg nevyřkne své přirovnání v rozčarování nad Hrólfovým nevalným zjevem, ale v obdivu k jeho mohutnému tělu (*corporea magnitudo*). Není divu, že je Hrólf polichocen Vöggovým holdem jeho královskému majestátu a obdaruje ho zlatým klenotem, dokonce dvakrát. Kurt Johannesson Saxonův výklad slova *kraki* považuje za doklad Hrólfovy prospěšnosti lidu a v přirovnání shledává: [...] šibalský obraz dobrého knížete jako „žebříku", pomocí jehož jeho muži dosáhnou bohatství a cti" ([...] *en underfundig bild av den gode fursten som den „stege" på vilken hans män når upp till ära och rikedom.*[66]

Ve staroseverštině není slovo *kraki* ve výše uvedeném významu doloženo a je možné, že Saxo vlastním výkladem utvořil z tyče či bydla osekaný kmen tak, aby přirovnání lépe korespondovalo s jeho představou výjimečně urostlého krále. Ze Saxonova podání epizody se zcela vytrácí Hrólfova skromnost, jejímž dokladem má epizoda být podle islandských pramenů.

Hrólf Vögga obdaruje, a epizoda tak dokládá Hrólfovu štědrost. Saxo zachovává u Islanďanů zachycenou představu Hrólfovy štědrosti, která se původně váže k instituci družiny. Saxo vysvětluje, že si král štědrostí získal bojovníky. Kromě toho je Hrólf štědrý bez váhání a Saxo tak připomíná římskou sentenci „kdo rychle dává, dvakrát dává" (*bis dat, qui cito dat*)

Dále se o něm říká, že o cokoliv ho kdo požádal, měl ve zvyku pohotově mu věc velkoryse darovat na první požádání, aby nikdy nikdo nemusel podruhé prosit. Chtěl totiž rychlou štědrostí předcházet opakovaným prosbám, aby dlouhé čekání nesnížilo jeho dobrodiní. Tímto si zjednal množství bojovníků, protože odvahu živí dary a podněcuje sláva.

Aerunt autem illu, quicquid praestare posceretur, primae supplicationi prompta liberalitate tribuere solitum nec umquam ad secundam petentis vocem distulisse rogatum. Siquidem

[66] JOHANNESSON, Kurt. *Saxo Grammaticus*: *Komposition och världsbild i Gesta Danorum*. Stockholm: Almquist & Viksell, 1978, s. 109

prcum iterationem munificentiae velocitate praecurrere quam beneficium tarditate notare maluit. Quae res ei maximam athleta – ||rum frequentiam conciliavit. – *GD* II, 52

4.3.2.4 Hrdinský pád

Vrcholnou částí Hrólfova příběhu a druhé knihy *GD* je Saxonův latinský převod *Staré písně o Bjarkim* ve 297 latinských hexametrech ztvárňujících závěrečnou bitvu se Skuld, Hrólfovu hrdinskou smrt a téma věrnosti bojovníků pánovi. Větší část Saxonovy písně sestává z Hjaltiho výzev Bödvarovi v jeho nepřítomnosti a závěrečného dialogu Hjaltiho a Bödvara. Jedna z Hjaltiho výzev je věnována oslavné řeči na umírajícího krále, zbylá část písně na pozadí bitvy rozvíjí hlavní téma.

Hrólfův skon v *GD* nedoprovázejí takřka žádné prvky nadpřirozena. Skuld, Hrólfova sestra, je provdaná za Hjörvarda, kterého Hrólf učiní švédským místodržícím a svým poddaným. Saxonovo podání neobsahuje rodovou kletbu, álfí původ Skuld, ani znepřátelení Ódina. Ódin je v písni zmíněn pouze jednou, když je Bödvarem zatracen pro Hrólfovu smrt a ztrátu vítězství v bitvě. Motiv Bödvarova vzdoru Ódinovi je u Saxona spíše uveden do souvislosti s tématem věrnosti družiníků pánu a je projevem Bödvarova žalu nad smrtí krále, případně jeho pomýleného vyznávání falešných bohů. Poučený čtenář *GD* ví, že víra v pohanské bohy byla nesprávná a Saxo zmínkou Ódina nenaznačuje, že by Hrólfův pád byl skutečně v jeho moci. I severské náboženství je v písni antikizováno, a tak se její hrdinové kromě Ódina dovolávají Marta, Venuše (*GD* II, 52) a Jova (*GD* II, 54)

Hrólfův pád tedy není určen nadlidskými mocnostmi, ale je výsledkem prostých lidských pohnutek. Skuld nesnese poddanské postavení a podnítí Hjörvarda ke vzpouře. Zasazení bitvy je podobné jako v *Hrs.* Hjörvard přijede do Lejre pod záminkou splátky tributu a po hostině uspořádané na jeho počest na Hrólfa nad ránem zaútočí.

Podivuhodný spánek, který postihne Bödvara v *Hrs.*, Saxo pojímá jako přirozený spánek předního bojovníka Bödvara bjarkiho a činí z něj tragický motiv. Bödvar,

pravděpodobně zmožen předchozí hostinou, se první část bitvy zdržuje v nocležně a teprve po třetí Hjaltiho výzvě se zapojí do boje. Tragické hrdinství Bödvara spočívá v tom, že začne bojovat až ve chvíli, kdy král Hrólf umírá, Dánové jsou přemoženi a není naděje na vítězství. Přesto však Bödvar splní povinnost vůči králi a do posledních sil bojuje i po jeho smrti.

Ačkoliv se Olrik[67] domnívá, že Bödvarův spánek je nadpřirozené povahy jako v islandských pramenech, text písně nenabízí žádné opodstatnění pro takového chápání. Podle Herrmanna[68] nelze určit, jak chtěl Saxo Bödvarův spánek zdůvodnit. Vzhledem k tomu, že Saxo nenabízí jiné vysvětlení, jako podložený se jeví výklad, že byl Bödvar v rozhodující okamžik přemožen přirozeným spánkem, a jeho pozdním nástupem bylo doplněno téma písně.

Závěrečná bitva v obou dílech vyúsťuje v oslavu Hrólfova hrdinství. Stejně jako v *Hrs.* Saxonově štědrému Hrólfovi oddaně slouží družiníci, Hrólf v poslední bitvě hrdinně bojuje a pohrdá smrtí.

Vrcholnou apoteózou umírajícího krále je Hjaltiho třetí promluva v Saxonově písni. Hjalti se retrospektivně zamýšlí nad slavnými činy Hrólfa a jeho řeč je zakončena obrazem královy smrti. Hjaltiho chvalořeč představuje jakési shrnutí předchozích prozaických epizod, v nichž byly demonstrovány Hrólfovy přednosti: štědrost, odvaha a velikost těla i ducha.

Saxo nejvíce vyzdvihuje Hrólfovu štědrost, kterou demonstruje pomocí kontrastní postavy Rørika, syna lakomce Bøka. Hrólfova štědrost zde není pojatá pouze jako praktická štědrost, která králi zajistí dostatečně slavnou družinu, jak Saxo uvádí v souvislosti s epizodou o Vöggovi. Hrólfova štědrost poukazuje na velikost ducha, jíž Hrólf předčí Rørika, a je zde tedy i jistá analogie k epizodě Hrólfovy konfrontace s Adilsem, v níž byl čestný a odvážný Hrólf charakterizován prostřednictvím protikladu k proradnému a skrblivému zápornému hrdinovi.

---

[67] HERRMANN, Die Heldensagen, s. 187
[68] Ibid.

Rørik, kterého Hrólf kdysi hrdinně skolil, je opakem všech jeho ctností. Rørik je neslavný a lakotný slaboch, jemuž se udatní bojovníci zdaleka vyhýbají. Místo čestného boje se snaží Hrólfa zbaběle uplatit nahromaděným majetkem, je však po právu zabit a jeho poklad Hrólf štědře rozdělí mezi své bojovníky. Saxonův Hrólf projevuje aristokratickou povznesenost nad drahým kovem, jehož hodnota je omezená, a před hromaděním majetku dává přednost udatným činům, vykonaným spolu s ušlechtilými přáteli. Tento Hrólfův postoj vystihují závěrečné verše příslušné pasáže:

> Nic mu nebylo tak krásné, aby je nevydal,
> nebo příliš drahé, aby je daroval společníkům,
> peníze přirovnával k popelu a léta měřil slávou, nikoliv ziskem.
>
> *Cui nihil tam pulchrum fuit, ut non fundere illud,*
> *aut carum, quod non sociis daret, aera favillis*
> *assimulans famque annos, non fenore mensus.* – *GD* II, 57

Saxonův Rörik je v *Hrs.* Helgiho synovec Hrærek, v *Béowulfovi* Hrólfův zrazený bratranec Hreðrík. Podle badatelů se Saxo zmýlil v překladu Rørikova příjmí „ten, který odhazuje prsteny" (*slöngvanbaugi*) a z Rørika vytvořil syna lakomce Bøka (Bøk namísto *baugi,* „prsten"), který s Hrólfem není příbuzný.[69]

Hrdinská tematika věrnosti družiníků králi je stejná jako v *Hrs.* a můžeme se domnívat, že vychází ze *Staré písně o Bjarkim.* Saxo podle vlastních slov v překladu zachovává myšlenky staré dánské písně:

Tento sled výzev jsem složil v metrické formě především proto, že stejné myšlenky jsou obsaženy v kratší dánské písni, kterou zpaměti recitují mnozí znalci dávného věku.

Hanc maxime exhortationum seriem idcirco metrica ratione compegerim, quod earundem sententiarum intellectus Danici cuiusdam carminis copendio degstus a compluribus antiquitatis peritis memoriter usurpatur. – *GD* II, 61

Tento výrok charakterizuje pracovní postup, při němž Saxo zachovává hlavní téma písně, již však odívá do vlastní formy.

---

[69] HERRMANN, Die Heldensagen, 244

Hrdinsko-družinická tematika byla již nastíněna v příslušném oddíle pojednávajícím o stejné epizodě v *Hrs.*, kde jsme pomocí paralelních citátů ukázali, jak těsně spolu souvisejí stará písňová verze, Saxonův překlad i próza *Hrs.* Dovolím si zde hrdinskou tematiku zrekapitulovat.

Téma bezpodmínečné věrnosti pánovi a odhodlanost k boji nastiňuje již prozaická epizoda uvádějící píseň, obsažená i v *Hrs.* Hjaltiho rozhodné opuštění milenky ve prospěch boje Saxo komentuje následovně:

Když k jeho užaslému sluchu dolehl lomoz vzdáleného boje, dal přednost odvaze před žádostivosti, a na místo něžných svodů milování vyhledal smrtící nebezpečenství války. Jak vroucně musel krále milovat tento voják,[...] který nasadil život ve zřejmém nebezpečí, než aby ho zachránil pro rozkoš.

Hic cum obortum pugnæ fragorem stupida procul aure sensisset, fortitudinem luxuriæ prætulit maluitque funestum Martis discrimen appetere quam blandis Veneris illecebris indulgere. Quanta hunc militem regis caritate flagrasse putemus, qui, [...] salutem suam manifesto periculo obicere quam voluptati servare satius existimavit? – GD II, 52

V dialogické písni Saxo prostřednictvím Hjaltiho rozvíjí nutnost odhodlanosti k boji, povinnost splatit králi jeho dary a naplnit sliby skutky, které družině přinesou věčnou slávu. Výzvy představují souhrn ctností severského bojovníka, ideál popsaný v Saxonově písni i v *Hrs.*, který bojovníci naplní, když odvážně bojují za svého krále a hrdinně padnou po jeho boku.

Kromě této hrdinské tematiky nalezneme v Saxonově písni také dánský nacionalismus. V *Hrs.* je konflikt vystavěn na osobní rovině mezi Skuld a Hrólfem a nevyskytuje se zde jediná zmínka o tom, že zprotivené strany jsou národ Dánů a Švédů. Saxo naopak bitvu pojímá jako mezinárodní konflikt. Hrólf je označen jako „první mezi Dány“ (*Danorum primus*). Láska k dánské vlasti se v písni projevuje především ve vykreslení kataklyzmatického obrazu prolité dánské krve.

Z hlediska soudobých konotací se většina badatelů přiklání k myšlence, že měla Saxonova píseň být jakousi propagací zákoníku *Vederloven*[70]. Zákoník byl aktualizován za vlády Knuta IV., okolo roku 1180, a zachycoval práva povinnosti členů *hirdu*, královy osobní družiny. K těmto povinnostem patřila vojenská morálka a věrnost králi.

Styl Saxonovy písně o Bjarkim a její latinské předobrazy ve své detailní studii pojednává Karsten Friis-Jensen. Již Stephanius si povšiml, že některé Saxonovy obraty se podobají Gautierově *Alexandreidě*[71]. Další paralelu k Saxonově *Písni o Bjarkim* Friis-Jensen shledává ve Vergiliově popisu pádu Tróje. Ačkoliv severský námět sám o sobě obsahuje jisté paralely k pádu Tróje, Saxo prý tyto podobnosti zdůrazňuje drobnými úpravami zasazení a atmosféry, aby „zvýšil dramatický účinek" (*with the aim of heightening dramatic effect*).[72] Paralelu s pádem Tróje Friis-Jensen dostatečně podporuje množstvím příkladů. Antické výpůjčky se však nijak nekříží se staroseverskou tematikou písně.

Jazykově a stylisticky se Saxo „vyhýbá svodům Vulgaty"[73], tedy píše nikoliv středověkou, ale vysoce propracovanou klasickou latinou. Z toho důvodu také získal přízvisko „gramatik" (*Grammaticus*). Kolem Saxonova latinského stylu vyrostlo celé vědní odvětví, a není zde místo se jím blíže zabývat.[74] Omezíme se pouze na konstatování, že Saxo vládne velmi bohatou slovní zásobou, vytváří rozlehlá a složitá souvětí, jeho oblíbenými rétorickými figurami jsou *variatio*, tedy opakování téhož jinými slovy a *amplificatio*, postupné rozvíjení myšlenky a stupňování dojmu.

4.3.2.5 Shrnutí

[70] FRIIS-JENSEN, Saxo Grammaticus as a Latin Poet, s. 64
[71] STEPHANUS, Notae uberiores, s. 73-77
[72] Ibid. s. 91
[73] BLATT, Saxo, en repræsentant for det 12. århundredes rænessance, s. 12
[74] Uvádím zde odkaz na vybrané práce věnované Saxonově stylu ze sborníku *Saxostudier* (1975): NIELSEN, P.W. Den typiske Saxo-sætning., STERLL, B.Til belysning af stilitstiske forskelle i Gesta Danorum, BENDZ, G. Saxos stilitstiska förebilder, metrik och prosarytm.

V oddíle věnovaném zpracování příběhu Hrólfa v *GD* jsme si stejně jako v rozboru téhož příběhu v *Hrs.* kladli otázku, zda Hrólf představuje ideál krále a jaké hodnoty se v díle odrážejí. Dále jsme hledali formální a stylové zvláštnosti ztvárnění.

V Saxonově podání je Hrólf zcela bezchybný. V *Hrs.* se naopak více blíží tradiční západoseverské představě, podle níž přes některé drobnější nedostatky fyzického druhu vyniká obdivuhodným charakterem.

Obě díla jsou založená na společné staroseverské tradici, dokonce je v nich zpracována stejná písňová literární památka. Z této vrstvy je v dílech zachována Hrólfova štědrost, odvaha a příchylnost družiníků, ideální hodnoty vycházející ze skutečného fungování germánské družiny.

V *GD* Hrólf nejspíše naplňuje Saxonovu představu o dokonalém dávnověkém hrdinovi, která je průnikem staroseveského a antického hrdinského ideálu. Na rozdíl od islandských zpracování je Saxonův Hrólf obdařen výjimečným tělem a zároveň duchem. Stejně jako u Islanďanů je odvážný a štědrý, navíc vyniká sebeovládáním a silou mysli, která je účinnější a vznosnější zbraní než prosté násilí, které představoval předchozí dánský král Helgi. U tohoto Hrólfa však nenalezneme nic ze shovívavosti, skromnosti a vychytralosti islandského Hrólfa.

Křesťanské hodnoty se v Saxonově ztvárnění krále výrazněji neprojevují. Podle církevního dogmatu naopak autor hodnotí pohanské náboženství, které odsuzuje jako pomýlené vzývání falešných bohů. Z tohoto důvodu snad vypouští nešťastné setkání s Ódinem, které je v islandských verzích prvkem Hrólfova tragického hrdinství.

Didaktický záměr díla se projevuje v tom, že Saxo činy postav zasazuje do kontextu latinských sentencí a nabízí čtenáři moudré poučení. Z hodnotících komentářů i úprav příběhu vyplývá Saxonovo misogynství.

Rodový spor mezi Hrólfem a Skuld Saxo prezentuje jako mezinárodní konflikt, v němž se odráží soudobá politická situace. Saxo haní Švédy, občasné nepřátele Dánska, a vyjadřuje lásku k vlasti. Soudobé konotace může mít i neobvykle rozsáhlý překlad *Staré písně o Bjrakim*, jímž autor podporuje politiku *Vederlovu*, zákona o osobní stráži.

Saxonovo zpracování usiluje o vznešenou eleganci a takřka potlačuje prvky nadpřirozena, které jsou v *Hrs.* zveličeny. Antika je Saxonovi ideovým i stylovým vzorem. Některé výjevy ztvárňuje podle římských literárních předobrazů, má neobyčejně širokou latinskou slovní zásobu, užívá velmi složité větné konstrukce a množství rétorických figur v poezii i v próze, což je příznačné pro vysoký styl. Hrólfa ztvárňuje takřka s monumentalitou.

5. ZÁVĚR

Na třicet děl z Anglie, Dánska, Norska a Islandu zaznamenává dlouhá staletí tradování pověstí o králi Hrólfu krakim z bájného dánského rodu Skjöldungů. Z tradičních příběhů o Hrólfovi vycházejí staroanglické básně, staroseverské hrdinské písně, skaldská poezie, středověké dějepisectví, ságy o dávnověku a islandské romance. Skromné ukazatele naznačují, že v jádru pověsti stojí historické události v době stěhování národů. Z Dánska pověst doputovala do Anglie a nejspíše byla známá i na jiných germánských územích. V Anglii tato tradice vytrvala do konce anglosaského období. Od anglosaské odnože se výrazně lišila společná tradice severských zemí v době vikinské, u středověkých dějepisců již lze rozlišit verzi západoseverskou a východoseverskou. Zatímco v Dánsku byla tradice po době vikinské nejspíše oslabená, na Islandu přežívala takřka nepřetržitě do 15. století. Do ústního předávání patrně více zasahují kulturní proměny nežli geografická a časová vzdálenost.

Srovnávaná díla, *Gesta Danorum* Saxona Grammatica z konce 12. století a islandská anonymní *Sága o Hrólfu krakim* z 15. století, jsou založena na ústní tradici sahající do doby vikinské. Obě díla zpracovávají *Starou píseň o Bjarkim*, hrdinskou píseň, která byla pravděpodobně známá v 10. století. Zkoumání pověsti v době vikinské poněkud troskotá na obtížném datování pramenů a malém počtu dochovaných památek, jejich fragmentárnosti a metodě odkazu. Blíže rekonstruovat pověst v této době a usuzovat, jaký je její poměr k památkám, které byly zapsané nebo sestavené teprve ve 13.století, je obtížný úkol.

Ústní tradice zapomíná nebo zaměňuje souvislosti mezi postavami a ději, vypravěči mohou vybírat a rozvíjet dějové motivy, jiné části vypouštět či zestručňovat, což podle okolností může vést k výraznější změně. Domníváme se, že detailnější rekonstrukce pověsti, jíž se v souvislosti s Hrólfem věnovala řada badatelů od konce 19. do poloviny 20. století se záměrem dobrat se jejího vývoje od samého prvopočátku, není plodná, protože vnímá ústní

tradici příliš staticky a pomíjí zvláštnosti jejího projevu v jednotlivých památkách. Musíme se pouze omezit na konstatování, že motivy, které známe takřka prokazatelně z doby vikinské přibližně odpovídají rozpětí příběhu v prozaických památkách, které byly sestavené ve středověku, a že je zde jistá kontinuita.

Hrdinské písně považujeme za archaičtější a bližší době vikinské než je srovnávaná próza. Vědomí, že obě srovnávané památky vycházejí ze staré hrdinské písně, byť nedochované, nám s přihlédnutím k více zachovalým písním umožňuje porovnat konstrukce hrdinského světa ve třech různých obdobích a žánrech. Konkrétní ztvárnění tradiční pověsti se v obou hlavních srovnávaných památkách diametrálně liší, neboť vznikly za různým účelem v odlišných kulturních prostředích, s čímž souvisí druh uplatněného žánru, vnější literární vlivy, styl, ideové pozadí.

Saxonova *Gesta Danorum* jsou oficiální historické dílo středověkého kontinentálního typu. Vznikla na objednávku králova rádce, spolubojovníka a druhého nejmocnějšího muže Dánska. Dějiny měly nejen zastupovat zemi navenek, ale také podporovat vnitřní politiku království. Saxo loajálně propagoval názory i osobu svého chlebodárce arcibiskupa Absalona.

Jako kontinentální historiograf Saxo předkládaný materiál doplňuje o vlastní úvahy a tímto se liší od věcného, nestranného stylu islandských dějepisců a částečně i ságy o dávnověku. Příběhy Helgiho a Hrólfa Saxo ztvárňuje jako exempla a upravuje je tak, aby dokládaly zřetelně vymezené hodnoty, zakotvené v reálném světě a nejotevřeněji vyslovené v průběžných komentářích. Poměrně volně autor kombinuje tradiční severské postavy a motivy, které zároveň doplňuje o cizí prvky. Tyto změny jsou povětšinou prokazatelně autorské, typově odlišné od změn, k nimž dochází při ústím tradování.

V Dánsku, kde výrazněji zapůsobil příchod křesťanství a evropské vlivy, byla kontinuita tradice oslabena, a Saxo autor část památek a příběhů vlastní země získal zpět ze západoseverského území, konkrétně Islandu, kde se zachovaly nepoměrně bohatěji. Saxo měl

možná k dispozici větší množství variant z různých zdrojů a s látkou nebyl sblížen takovou měrou jako dávní předci. Jeho autorské sebevědomí je dané nejen povahou úkolu, ale i změněným statutem ústní tradice.

Bájná část díla má doplňovat novější historickou část a vztahovat se k současnosti. Saxonův ideál krále prostupující bájnými dějinami je výběr takových staroseverských i antických hrdinských hodnot, které se Saxonovi zdály být užitečné v jeho době. Ideální je neohrožený bojovník dokonalého sebeovládání, racionální umírněnosti a královské velkomyslnosti. Ztělesněním této představy je Hrólf, který je v Saxonově podání obdařen dokonalou vyváženostní ušlechtilého těla a ducha. Dlužno říci, že některé povahové vlastnosti má Hrólf společné s postavou arcibiskupa Absalona v díle. Takový měl být muž prospěšný dánské zemi.

V příběhu Helgiho a Hrólfa nalezneme několik dalších spojitostí s dobovým politickým děním. Zdůrazněna jsou nedávná vítězství Dánů nad nepřátelskými národy, která odrážejí nedávné konflikty. Saxo také průběžně vyjadřuje nenávist k Sasům, protože vztah s těmito sousedy byl problematický i v jeho době. Působivý překlad *Staré písně o Bjarkim* nadto mohl přispět k podpoře zákona o králově osobní stráži, který byl součástí valdemarského centralizačního projektu.

Prostřednictvím bájných hrdinů Saxo nešíří výrazně křesťanské hodnoty, jako je milosrdenství a láska k bližnímu. Nejspíše se nechce dopouštět anachronismů, které se navíc neslučují se zmíněným funkčním pojetím staroseverského hrdiny. Autorovo nepopiratelné křesťanství se však projevuje kritikou pohanského náboženství. Archaické náboženské prvky v Hrólfově příběhu Saxo záměrně potlačuje.

Gesta Danorum jsou produktem renesance 12. století, charakteristické rozmachem vzdělanosti a humanistického zájmu o římský starověk, ale i vlastní předkřesťanskou minulost. Dočasnou dánskou zaostalost v evropských naukách Saxo zcela překonal. Jeho

důkladná znalost dostupné římské literatury se projevila v několika směrech. Klasická latina vytváří působivý vysoký styl, ztvárnění podle antických předobrazů místy posunuje význam severské látky, aluze na latinské sentence dotvářejí didaktičnost díla.

Sága o Hrólfu krakim se nejspíše přednášela či předčítala na venkovských usedlostech, jak bylo na Islandu po dlouhá staletí zvykem, a sloužila k světské kratochvíli. V zemi nebyly přítomny takové společenské vrstvy, jakým svoje dílo určil Saxo. Sága postrádá vysoký styl a primárně politicko-didaktický rozměr Saxonova provedení.

Pozdní ságy o dávnověku, k nimž se radí *Sága o Hrólfu krakim*, ovlivněné módními ságami rytířskými, bychom dnes nejspíše přirovnali k triviální dobrodružné literatuře. Postavy těchto ság odpovídají určitým typům, které procházejí napříč žánrem a naplňují tak očekávání obecenstva. Nejčistším typem se v sáze stává Helgi. Hrólf připomíná paradigma krále a jeho dvanácti rytířů: obklopen družinou polorytířů čelí démonickým mocnostem.

Příznačně u pozdních zastupitelů žánru hrdinské ságy o dávnověku, jakou je *Sága o Hrólfu krakim*, převažuje napětí, silácké kousky, nadpřirozené překážky, záliba ve všelijakých bizarnostech, k nimž se ve výsledku řadí i pohanské relikty, dávno ochuzené o původní duchovní náboj, grotesknost, krutost, vulgárnost, hrubší erotika a zároveň skvělost stylizovaného rytířství, které si přisvojuje některé původní atributy hrdinů, jako drahý šat, zbraně, doplňky v podobě ušlechtilých zvířat.

Dávný věk, v němž se příběhy odehrávají, odpovídá spíše jakési mytické době. Sága neprošla jednotící autorskou redakcí a je volným projekčním polem nesourodých zájmů mnoha generací přenašečů tradice. Díky specifickým podmínkám odlehlého ostrova zde staré příběhy přetrvávaly v oblibě, ústní tradice měla nepřetržitou kontinuitu, a tak sága obsahuje více archaických prvků než Saxonovo provedení, v němž látka navíc podlehla výraznějšímu autorskému zásahu. V sáze stejně jako v islandské společnosti dlouho přežívaly některé staroseverké hodnoty, ale navršily se na ně nové vrstvy.

Základní etické principy staroseverského hrdiny, nesené *Starou písni o Bjarkim* typově příbuznou eddickým hrdinským písním, zůstávají v prozaickém převodu písně v *Sáze o Hrólfu krakim* zachovány. Postupem času však byl zřejmě význam hrdinství, známého z písní reflektujících realitu doby vikinské, oslaben. To lze mimo jiné připsat změněnému způsobu života ve společnosti 15. století, která byla době vikinské již značně vzdálena. Staroseverským hrdinům začaly konkurovat importované literární ideály, které s sebou nesly hodnoty zcela odlišného kulturního prostředí, a s tím souvisejí posuny žánru hrdinské ságy jako celku. Ze *Ságy o Hrólfu krakim* se takřka vytrácí eddická heroičnost, která je naopak věrněji zachycena ve starších hrdinských ságách o dávnověku.

Kromě staroseverských hrdinských prvků sága obsahuje archaické představy, jako je víra v osud, vázanost jedince k rodu, zásahy božstva do života hrdiny, které u Saxona úplně nebo zčásti chybí. Většina těchto představ již zřejmě nebyla soudobým čtenářům vlastní a nejspíš je vnímali jako ozvláštňující kulisu, dotvářející atmosféru díla.

U charakteristiky Hrólfa, která zdůrazňuje jeho skromnost a spravedlivost uvažujeme o výraznějším křesťanském náhledu. Rozhodně však nelze usoudit, že by se v díle jednotně projevovala křesťanská morálka. Sága je z hlediska etických hodnot poměrně nesourodá a obsahuje řadu senzačních výstřelků, které by nebyly žádoucí ve starém hrdinském světě, v realitě doby vikinské ani křesťanské. Etika ságy je skutečnému světu vzdálená, a dávný věk tedy současnost nemá potvrzovat jako v Saxonově díle. Výrazně křesťanské hodnoty se však projevují v závěru ságy, kde autor polemizuje s pohanskými hrdiny. Tento druh cenzurního dodatku ságu v podstatě popírá a naznačuje, že by si z ní žádný křesťan neměl cele brát příklad. Onen dovětek lze vnímat jako příznak rozporu mezi oficiální kulturou nesenou církví a světskou kulturou, pro niž morálnost příběhu nepředstavovala výraznější hodnotu.

Ze srovnání vyplynulo, že při prolínání ústní a literární tvorby může tradiční příběh zůstat zachován do poměrně velkých detailů, a zároveň získat posunutý význam i výrazně

odlišnou stylizaci. Od dosavadních poznatků se naše práce liší především v hodnocení a interpretaci *Ságy o Hrólfu krakim*, v níž jsme se snažili co nejvíce respektovat povahu žánru a neuplatňovat estetická či etická měřítka děl zcela jiného typu. V tomto ohledu bychom rádi přispěli k diskuzi o tom, zda je *Sága o Hrólfu krakim* ságou hrdinskou nebo ságou rytířskou. Zastáváme názor, že tato klasifikace byla vyvinuta na základě typu příběhu, tradiční příběh v sáze přetrvává, a není tedy důvod neřadit ji k ságám hrdinským. Pokud by se známé označení jevilo jako zavádějící, navrhujeme upřesňující podkategorii „pozdní hrdinská sága o dávnověku."

6. RESUMÉ

Rolf Krake i oldnordisk tradition

Hensigten med den foreliggende undersøgelse var todelt. Hovedmålet var en litterær sammenligning af Rolf Krakes historie i *Gesta Danorum* af Saxo Grammaticus og den anonyme *Rolf Krakes saga*. Som led deri skulle fortællingen om Rolf Krake granskes i en sagnhistorisk sammenhæng, fordi de to sammenlignede værker er udløbere af mundtlig tradition i skriftens tid og bevæger sig derfor på en berøringsflade mellem oralitet og litteraritet. Vurderingen af litterære indgreb bliver først mulig, når omridsene af det mundtlige stof og dens indre lovmæssigheder anes.

Omkring femten minder fra England, Danmark, Norge og Island bevarer sagnet om den berømte lejrekonge, et medlem af Skjoldungeætten. De ældste minder er de oldengelske digte *Widsith* og *Beowulf* (ca. 7.-10. årh.), oldnordiske heltesange *Bjarkemål*, og *Grottesang* (begge to formodentlig kendt i Norge i det 10. årh.) *Bjarkemål* kender vi ikke i dens helhed, citater derfra findes i *Olaf den Helliges saga,* og *Sjkaldskapssprog* (*Skáldskaparmál*) efter Snorre Sturluson fra begyndelsen af det 13. årh., samt i den såkaldte *Laufás Edda* fra det 17. årh. En række islandske og norske skjalde fra det 11. og 12. århundrede henviser til sagnet om Rolf i deres kenninger. Af prosafortællinger findes den danske *Lejrekrønike* (ca. 1160), bevaret kun som del af *Lundeårbøgerne*, der slutter ved 1307, også udgivet under navnet *Esrom årbøger*. En lidt forskellig version deraf er inkluderet i *Ryd årbøger* (slutter ved 1307). Til den danske middelalderlige historiografi hører også Saxos *Gesta Danorum*, (skrevet i perioden omkring 1180-1210), der indeholder en latinsk oversættelse af hele *Bjarkemål*. Islandsk historiografi er *Skjøldungernes saga* (omkr. 1200), bevaret kun i en latinsk oversættelse af Arngrim Jonsson, *Rerum Danicarum fragmenta* fra det 16. årh. og det nævnte *Skjaldskapssprog*, en blanding af prosa og vers, samt *Ynglingernes saga*, begge to efter Snorre

Sturluson, fra d. 13. årh. *Rolf Krakes saga* og *Rimterne om Bjarke* er skønlitterære værker og stammer efter al sandsynlighed fra det 15. århundrede.

Betragter man minderne som vidnesbyrd om den mundtlige tradering, kan man i historisk perspektiv skønne over sagnets udbredelse i tid og rum. Enkelte påvisninger peger i retning af, at sagnet har en historisk kerne i folkevandringstiden. Hvorvidt Rolf levede i Danmark, eller var en herulerkonge ved i Donauegnene omkring år 500, er der ikke enighed om. En tidlig kilde fra den anglesaksiske periode vidner om, at sagnet vandrede til England med jyske stammer ved slutningen af folkevandringstiden. Den angelsaksiske gren kvalificerer Skjoldungernes sagn som en fælles germansk digtning.

Vikingetidens sagn om Skjoldungerne kendes kun fra Norge og senere Island, men andet tyder på, at heltedigtning med germanske rødder var dyrket i hele Norden, dermed også Danmark. I middelalderen formoder jeg en svækket tradering i Danmark på grund af en stærkere kontinental indflydelse i landet. Sakjaldekvad vidner om en uafbrudt tradition i Norge og Island efter vikingetiden. Ved året 1200 blev minderne ført i skrift, hovedsagelig i Island, hvilket markerer en begyndelse af deres skriftlige tradering. Dog fortsatte den mundtlige overlevering i Island med andre yndlingsgenrer frem til det 15. århundrede, hvor den sene oldtidssaga om Rolf sandsynligvis blev skrevet ned. I Danmark blev den gamle digtning erstattet med en ny genre af fransk oprindelse, folkeviserne, som muligvis var kendt i Danmark allerede i det 12. årh. En folkevise om Rolf Krage er jeg ikke bekendt med.

En sammenligning af handlingsforløbets små led – motiver – viser sagnets forvandling over større perioder, kildernes indbyrdes sammenhæng, og de processer der foregår i den mundtlige tradition.

Set i store træk adskiller den oldengelske tradition sig væsentligere fra den nordiske, fordi den skildrer Rolf i en anden rolle og er tættere på den historiske situation i folkevandringstiden. Den nordiske tradition var ikke spaltet i højere grad og der findes fælles

hovedmotiver fra vikingetiden til det 15. århundrede. Kun Lejrekrønikken forestiller en særlig østnordisk (dansk) tradition, fordi dens fortælling er placeret i mere konkrete lokale danske omgivelser og angiver afvigende forhold i kongelinjen, især hos Rolfs forgængere. Den faktor som medfører de største forskelle er kulturel afstand, i mindre grad geografisk afstand og tid.

En nøjere granskning af motiver viser mulige kilder til de to sammenlignede værker. Saxo bygger sine fortællinger om Halfdan og Helge på stof som kendes fra *Lejrekrønikken* og *Rydårbøgerne*, men fortællingen om Rolf samt *Bjarkemålet*, har han sandsynligvis fået fra en islandsk informator. De to første fortællinger er i kortfattet krønikeagtig stil, hvorimod fortællingen om Rolf er mere udviklet. Rolfs historie svarer dog ikke nøje til de bevarede islandske historiografier fra omkring 1200 (*Skjoldungernes* saga og Snorre) og indeholder motiver, som gengives nøjagtig i *Rolfs Krakes saga*. *Rolf Krakes saga* afviger også fra de islandske skriftlige "historiske" værker og bygger snarere på en islandsk mundtlig tradition. Sagaen indeholder en prosafortælling opstået fra *Bjarkemålet*, hvilket sammenligningen med Saxos oversættelse og de bevarede oldislandske brudstykker viser. Bag fortællingen om Rolf i de to sammenlignede værker står således en vestnordisk tradition, som rækker tilbage til vikingetiden.

Det vides med sikkerhed, at i vikingetiden blev to genrer dyrket, sang og kvad. På grund af *Bjarkemålet* er heltesang vigtigst for vores vedkommende. De nyere folkloristiske undersøgelser kaster lys på den mundtlige digtnings processer. Digterne gik ud fra, at modtagerne kendte sagnet i forvejen. Den kreative proces bestod ikke i at opdigte et helt nyt stof og hovedskikkelser, men snarere at fremstille det kendte på en kunstnerisk måde ved brug af et sæt formler. I mindre episke sange udvikler digteren det valgte motiv, skildrer sit billede af situationen og personernes følelsesliv. Men da et digt af eddatypen engang skabtes, blev det udbredt så ordret som muligt, da det var metrisk bundet og kort nok til at blive husket. Selvom der kunne opstå ændringer af forskellig slags, giver de samlede sange indsigt i vikingetidens

tankegang og værdier. Dette er vigtigt for den litterære sammenligning, da det kan vurderes, hvordan de to værker forholder sig til vikingetidens helteverden, som *Bjarkemålet* var en repræsentant af.

Undtagen i ét tilfælde har vi ikke lavet en sagnforskning i rigtig forstand. Den omfangsrige forskning som blev udført i forbindelse med skjoldungernes sagn i den første del af det 20 århundrede består hovedsagelig i at rekonstruere de enkelte motivers udvikling tilbage i tiden, genfortælle sagnet i dets forskellige faser, rekonstruere et ur-sagn, påpege dens hjemsted og afsløre dets stamtræ. Jeg har nogle forbehold over for denne metode, da den drager vidtgående konklusioner fra et meget begrænset materiale og betragter den mundtlige tradition alt for stabilt. Der findes en grad mere eller mindre bevidst variation i mundtlig digtning. I det granskede stof har jeg betragtet endeløse gentagelser af motiver og detaljer i skiftende sammenhæng som ikke giver mening, hvis man adskiller sagnet fra dens kilde. Derfor synes jeg, at abstraktioner over sagnet og forsøg på at rette den mundtlige traditions "fejl" for at nå frem til den ægte oprindelige historie ikke er særlig gavnlige. Dog er det nødvendigt at skifte bekendtskab med alle tilgængelige ældre kilder, for at kunne at evaluere karakteristiske forskelle i de sammenlignede værker. Den nyere strukturelle forskning i den mundtlige tradition kan give spændende indsigter i en genre, men det er et lidt for generaliserende redskab til tolkningen af en individuel tekst.

Selvom *Gesta Danorum* og *Rolf Krakes* saga udgår fra et fælles sagn, forestiller de to vidt forskellige udformninger af lignende stof. Forskellene ligger i formål, genre, forfatterbevidsthed, litterære påvirkninger, stil og kulturel baggrund.

Som det fremgår af fortalen til *Gesta Danorum*, blev værket skabt på bestilling af ærkebiskop Absalon, kongernes rådgiver og en af Valdemartidens største skikkelser. Saxo støttede ærkebispens holdninger, person og politiske formål gennem værket. Som andre store europæiske lande skulle Danmark have skrevet en repræsentativ national historie. Samtidig

skulle værket fremme centraliseringen i landet. De første ni af krønikens seksten bøger består af sagnhistorie, hvilket datiden tillagde mere historisk værdi end man gør i dag. Sagnhistorien skulle formodentlig være en komplement til den nyere tids historie, da der går temmelig uniforme ideer igennem værket.

Den valgte genre er en tendentiøs historiografi, hvor forfatteren udtrykker sin mening om det præsenterede stof, hvilket var en sædvanlig metode hos de kontinentale historiografer. De islandske historiske genrer forsøgte tværtimod at skabe et præg af objektivitet og saglighed. Saxo behandler sit nordiske stof temmelig frit. Dette skyldes måske, at han fra forskellige kilder kendte flere versioner af det samme sagn og havde en vis afstand til traditionen.

Saxos kongeideal bestod hovedsagelig i at opfylde etiske normer som var en abstraktion af oldtidens værdier, men kunne også tjene som et praktisk forbillede for tidens ledende mænd og var samtidig et delvist afbillede af bogens yndlingsskikkelse, ærkebiskoppen. Idealet var en uforfærdet og snild krigsfører af fuldkommen selvbeherskelse, mådehold og gavmildhed. Disse egenskaber var betydningsfulde for oldnordiske helte lige så meget som for dagens feltherrer. Dog understreger Saxo mådeholdet mere end heltedigtningen gør, da det var en vigtig dyd i middelalderen og dens modsætning kunne hindre krigerens effektivitet. Dette vises på kong Rolf og hans fader, kong Helge.

Fra de danske kilder har Saxo fået en historie om Helges incestuøse overtrædelse, medfølgende vanære og selvpålagt straf. Dette indebærer en moralsk synsvinkel, grundet i den virkelige verden, da er incest en synd i kristen forstand. Heller ikke i vikingetiden var det en almindelig samværsform. Saxo beskriver ikke historien med direkte kristne begreber, men bebrejder Helge hans uacceptable mangel på disciplin. Helge viser dog sine lysere sider, når han besejrer danskernes værste fjender.

Rolf er en personificering af Saxos ideal. Han minder om antikkens helte, da han forestiller ligevægt mellem fuldkommen krop og sjæl. Tilnavnet *krake*, som i de islandske kilder har et lidt negativt præg oversætter Saxo således, at det er en hyldest til Rolfs kongelige højhed. En anden episode "Uppsalatoget", består ifølge de ældre islandske historiografer i, at Rolf dristigt drager til Uppsala for at tage hævn på en svenskekonge, som han overlister. I Saxos version er episoden stiliseret efter et romersk litterært forbillede, således at det bliver til et eksempel på Rolfs modige selvbeherskelse og ærefuldhed. Desuden er det ikke Rolf, men hans mor, som udfører listen, hvilket giver Saxo anledning til udgydelse af kvindehad. I oversættelsen af *Bjarkemålet*, der skildrer Rolfs heroiske fald, bekræftes de oldnordiske værdier som heltemod, dødsforagt, gavmildhed, troskab og evig berømmelse. Saxo flytter sit budskab frem ved hjælp af positive og negative forbilleder. Rolf får tre kontrastfigurer, der forestiller direkte modsætning til hans egenskaber.

I skildringen af de nævnte sagnkonger anvender Saxo dog ikke sin retorik til at propagandere udelukkende for kristne dyder som næstekærlighed og barmhjertighed. Hans unægtelige kristne standpunkt vises dog i kritikken af de nordiske guder, som ifølge Saxo var af menneskeligt væsen og vildledte hedningerne ved udøvelse af spådomskunst.

På et mere konkret niveau indeholder Saxos skildring henvisninger til den samtidige politiske situation. Således er Helges krigermateriale udvidet, for at minde danskerne om deres nylige sejre (Arkonas fald og et oprør i Skåne) og oversættelsen af *Bjarkemålet* snakker for hirdmændenes Vederlov, der spillede en rolle i Valdemartidens centralisering.

Gesta Danorum er et produkt af det 12. århundredes renæssance, som ved siden af hurtig udvikling på forskellige områder medførte en forøget interesse i romersk, (formidlet) græsk og nordisk oldtid. Saxo hørte sandsynligvis til landets mest uddannede mænd og hans omfattende kendskab til den tilgængelige romerske litteratur sætter præg på hans værk. En af ideerne bag historien var at præsentere den danske oldtid på højde med den romerske. Saxo

skrev på sofistikeret klassisk latin og udførte værket i høj stil, hvilket tjente det nævnte formål og passede modtagergruppen, som var landets førende lag. Latinen havde ikke blot en æstetisk og retorisk funktion. Saxo beskrev de forskellige danske institutioner med romerske betegnelser for at gennemføre parallellen med antikken. Dette kommer til udtryk blandt andet ved, at i *Bjarkemålet* påkalder de oldnordiske helte ikke blot Odin men også de romerske guder. De antikke litterære forbilleder væver Saxo ind i sit stof og de stiliserede scener minder om de store litterære højdepunkter. Værkets didaktiske værdi er forøget ved fremkaldelse af romerske sentenser.

Rolf Krakes saga, den sene islandske heltesaga, en kategori af oldtidssagaer, blev til under helt andre omstændigheder end Saxos værk. På Island i det 15. århundrede fandtes der ikke så store sociale forskelle mellem samfundets lag. Hverken konge, hof, eller adel var i rigtig forstand tilstede i landet. Dog udvikledes efterhånden en forskel mellem kirkens lærde litteratur og verdslig kunst med gammel tradition, som var båret blandt andet af oldtidssagaer, hvis stof var heltesagn. *Rolf Krakes saga* tjente til underholdning uden primære politiske eller didaktiske formål.

Den mytiske helteverden var et projektionsfelt, hvori de forskellige generationer af overlevere satte deres spor. Også sagaen indeholder en samling mangfoldige forestillinger, som ikke blev redigeret af én forfatters kritiske blik. Måske skyldes det landets relative isolation, at gamle værdier overlevede relativt længe i dets samfund og endnu længere i den mundtlige tradition. Derfor findes der i sagaen mange flere arkaiske elementer, som er udvisket i Saxos skildring. Ovenpå disse blev der efterhånden ophobet nye lag. Til det nyere lag hørte blandt andet påvirkninger fra de yndede ryttersagaer.

Efter nutidens målestok ville *Rolf Krakes saga* svare til noget som populær fantastisk litteratur. Det er karakteristisk for sagaen som en repræsentant af sin genre, at den forstiller personerne som visse typer med tilhørende handlingsforløb, der findes på tværs af denne art

produktion og opfylder modtagernes forventninger. En ren type i sagaen er den "romantiske viking" (et udtryk lånt fra Righter-Gould) Helge. Til forskel fra alle andre kilder danner hans erotiske eventyr en betydelig del af historien og de er temmelig idealiserede. En fortælling om en mislykket nat med en gift dame, bliver til en farefuld friefærd til Nordens mest efterspurgte skjoldmø. Rolf på den anden side er stadigvæk den berømte Lejrekonge, men oven i købet har hans hirdmænd tendens til at forvandles til høviske ryttere, hvad angår udseende i hvert fald. Omringet af denne flok bekæmper han djævelsk trolddom, og kan næsten måles med kongerne Artus, Karl og Alexander.

Sagaens etiske normer er temmelig blandede og helt forskellige fra Saxos version. De udgår fra den mytisk-heroiske verden, som er virkeligheden fjern. I denne verden kan alt ske, så længe heltens ære er ukrænket, men der gives en anden opfattelse af, hvad en ærefuldt optræden er. Dette kan demonstreres på en ting som incest, der ikke bedømmes som en overtrædelse. Sagaen skaber først og fremmest spænding, den fokuserer på styrkeprøver, kampe, bizarre forekomster og den glider over i det groteske og vulgære.

Den oldnordiske heltemoral er bevaret lige som hos Saxo, og den udtrykkes i en prosaisk omarbejdelse af *Bjarkemål*. Desuden beholder Rolf den karakter, som Snorre og *Skjoldungernes saga skildrer*. Han erstatter mindre fejl i udseendet med beskedenhed og retfærdighed. I fremstillingen af denne karakteristik skimter jeg kristen indflydelse, men nogle af disse træk kan være ældre. Dog overtager kæmperne en del af Rolfs traditionelle roller og deres livshistorie får mere plads i sagaen end kongens, hvilket kan tilskrives ryttersagaens nævnte indflydelse. Fortolkere har bebrejdet *Rolf sagas* mangel på heroisk ånd. Sagaen er sen, tilhører en anden genre og er påvirket af nye idealer. Derfor har den et andet præg og stræber måske ikke efter heltesangens heroiske stil.

De bevarede arkaiske elementer i sagaen er forestillinger som skæbnetro, individets bundethed til slægten, gudernes indgriben i heltens liv, hvilket delvis mangler i Saxos

skildring. Jeg tvivler på, hvorvidt disse koncepter endnu var levende for publikummet. Snarere var de betragtede som levn, der bidrog til sagaens eksotiske oldtidsatmosfære. Til den flok hører væsener fra den nordiske gudeverden, som i sagaen har tabt en del af deres mytologiske roller og er udsat for en kristen kritik, da de bliver betegnede som djævelske, eller trolddomsagtige. Et ensartet kristent værdisæt har sagaen som nævnt ikke. Dette kommer tydeligt frem i en fortællerkommentar i slutningen af sagaen, hvor der tages afstand fra de hedenske helte. Dette er en slags kristen censur, som egentlig benægter sagaens moralske værdi. Dette viser, at i samtidens samfund var der en kløft mellem de officielle klerikale synspunkter og en almen glæde for historier som ikke opfyldte moralske krav.

Jeg har sammenlignet to værker, som bygger på den samme mundtlige tradition og indeholder en lignende historie. Den litterære analyse viste, hvor forskelligt sagnet er udformet hvad angår stil, ideer, og tolkning af figurer. Mine resultater er lidt andre end den hidtidige forsknings i tolkningen af *Rolfs Krakes saga*. Jeg har forsøgt at respektere sagaens funktion og indviklede værdisæt. Derfor synes jeg ikke, at den vurderer sine skikkelser fra et gennemført kristent udgangspunkt og at den til forskel fra Saxo ikke stræber efter at omforme historien for at give sine læsere en moralsk lærestreg. Den har bevaret heltesagnet i et temmelig stort omfang, og derfor synes jeg ikke, der er grund til at ændre på denne heltesagas genrekategori og klassificere den som en ryttersaga. Jeg foreslår en mulig specificering: "en sen heltesaga".

7. SEZNAM ZKRATEK

Alexs. (*Sága o Alexandrovi*) *Alexanders saga*

Béow. (*Béowulf*) *Béowulf*

Bjm. (Stará píseň o Bjarkim) Bjarkarmál hinn fornu In. *Eddica minora*

Bjr. (Rímur o Bjarkim) *Bjarkarímur* In. *Hrólfs saga kraka*

Egils. (*Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*) *Egils saga Skallagrímssonar*

Exh. (Saxonův překlad Staré písně o Bjarkim) „exhortationum series" In. *Eddica minora*

Grani, Hkv. (Báseň o Haraldu krutém) Grani. Haraldskvæði. In. *Den norsk-islandske skjaldedigtning. B*: *Rettet tekst*. I.bind

Grt. (Píseň o Grottu) Grottasöngr. In. *Edda*: *die Lieder des Codex Regius*

Hers. (Sága o Hervör a Heidrekovi) *Hervarar saga ok Heiðreks*

Hrs. (*Sága o Hrólfu krakim*) *Hrólfs saga kraka*

HVald., Ísldr. (Drápa na Islanďany) Haukur Valdísarson. Íslendingadrápa. In. *Den norsk-islandske skjaldedigtning. B*: *Rettet tekst*. I.bind.

Juvenal. Sat. (Satiry). Iuvenalis, Iunius. *Satirarum libri quinque*

Rv. a *Hal., Hl.* (Metrický klíč)Rögnvaldr kali, Hallr Þórarinsson. Háttalykill. In. *Den norsk-islandske skjaldedigtning. B*: *Rettet tekst*. I.bind.

Sn.St., Gylf. (Okouzlení krále Gylfiho) Gylfagynning. In. *Snorri Sturluson. Edda*

Sn. St., Skm (Jazyk básnický) Skáladskaparmál. In. *Snorri Sturluson. Edda*

Sn.St., ÓlsTr (*Sága o Olavu Tryggvasovovi*) *Ólafs saga Tryggvasonar*. In. Snorri Sturluson. *Heimskringla*

ÞjóðA., Sst. (Drápa na Haralda krutého) Þjóðólfur Arnórsson. Sexsstefja. In. *Den norsk-islandske skjaldedigtning. B*: *Rettet tekst*. I.bind.

Trs. (*Sága o Tristamovi a Ísönd*) *Tristams saga ok Ísöndar*

Þstf., Stf. (Stuttfeldova drápa) Þórarinn Stuttfeld. Stuttfeldardrápa. In. *Den norsk-islandske skjaldedigtning. B*: *Rettet tekst*. I.bind.

Val. Max. Fact. (*Pamětihodné skutky a činy v devíti knihách*) Valerius Maximus. *Factorum dictorumque memorabilium libri novem.*

Wids.	(Widsíd) Widsith. In. *Poetry and Prose of the Anglo-Saxons*
Vs.	(*Sága o Völsunzích*) *Völsunga saga*
Örvs.	(Sága o Šípovém Oddovi) *Örvar-Odds saga*

8. BIBLIOGRARIE

Primární literatura

Alexanders saga: norsk Bearbeidelse fra trettende Aarhundrede af Philip Gautiers latinske Digt Alexandreis. Ed. R.C. Unger. Christiania: Feilberg & Landmark, 1848

Annales Rerum Danicarum Esromenses a nato Christo ad annum 1307. In. *Scriptores rerum Danicarum medii aevii*. Tom. I. Ed. Jacob Langebek. Hafniae: 1772.

Béowulf. Přel. Jan Čermák. Praha: Torst, 2003

Den norsk-islandske skjaldedigtning. B: Rettet tekst. I.bind. Ed. Finnur Jónsson. København: Gyldendal, 1967-73.

Eddica minora: Dichtungen Eddischer Art aus den Fornaldarsögur un andere Prosawerken. Ed. Andreas Heusler, Wilhelm Ranisch. Dortmund: Ruhfus, 1903

Edda: die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Ed. Gustav Neckel. Heidelberg: Carl Winter, 1927

Edda. Přel. Ladislav Heger, upravila Helena Kadečková. Praha: Argo, 2004

Egils saga Skallagrímssonar: nebst den grösseren Gedichten Egils. Ed. Finur Jónsson. Halle: Niemeyer, 1894

GRAMMATICUS, Saxo. *Gesta Danorum*. Ed. J. Olrik, H. Ræder. Hauniae: Levin & Munksgaard, 1931

Hervarar saga ok Heiðreks konungs. Ed. Jón Helgason. København: Jørgensen, 1924

Hrólfs saga Kraka og Bjarkarímur. Ed. Finnur Jónsson. København: Møller, 1904

IUVENALIS, Iunius. *Satirarum libri quinque. Accedit Sulpliciae satira*. Ex recognitione Caroli Friderici Hermanni. Lipisae: Teubner: 1854

VALERIUS MAXIMUS. *Factorum dictorumque memorabilium libri novem.* Editi a Ioanne Cappio. Lipsiae: Kummer, 1782

Poetry and Prose of the Anglo-Saxons: A Text Book. Ed. Martin Lehnert. Berlin: Verlag der Wissenschaften, 1955

Regum et gentis Danorum historia a Dano usque ad annum 1228. In. *Scriptores rerum Danicarum medii aevii.* Tom. I. Ed. Jacob Langebek. Hafniae: 1772

Rerum Danicarum Fragmenta. In. *Arngrimi Jonae opera latine conscripta.* Vol. I Ed. Jakob Benediktsson. Munksgaard, 1950

Series runica regum Daniae altera. In. *Scriptores rerum Danicarum medii aevii.* Tom. I. Ed. Jacob Langebek. Hafniae: 1772.

STURLUSON, Snorri. *Edda.* Ed. Finnur Jónsson. København: Gad, 1900

STURLUSON, Snorri. *Edda a Sága o Ynglinzích.* Přel. Helena Kadečková. Praha: Argo, 2003

STURLUSON, Snorri. *Ólafs saga helga hins helga.* In. *Heimskringla.* Ed. Finnur Jónsson. Oslo: Universitetsforlaget, 1966

STURLUSON, Snorri. *Ólafs saga Tryggvasonar.* In. *Heimskringla.* Ed. Finnur Jónsson. Oslo: Universitetsforlaget, 1966

Tristrams saga ok Ísondar. In. *Die Nordische und die Englische Version der Tristan-Sage: Erster Theil. Tristrams saga ok Ísondar.* Ed. Eugen Kölbing. Heilbronn: Henning, 1878

Two Versions of Snorra Edda from the 17th Century. Volume I. Edda Magnúsar Ólafssonar. Ed. Anthony Faulkes. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar, 1979

Völsunga saga ok Ragnars saga loð-brókar. Ed. Magnus Olsen. København: Møller, 1906-08

Örvar-Odds saga. Ed. R.C. Boer. Leiden: Brill, 1888

Sekundární literatura

BENDZ, Gerhard. Saxos stilistiska förebilder, metrik och prosarytm In. *Saxostudier*: *(Saxo kollokvierne ved Køvenhavns universitet)*. Ed. Ivan Boserup. København: Museum Tusculanum, 1975

BLATT, Franz. Saxo, en repræsentant for det 12. århundredes renæssance. In. *Saxostudier*: *(Saxo kollokvierne ved Køvenhavns universitet)*. Ed. Ivan Boserup. København: Museum Tusculanum, 1975

BRYNJÓLFSDÓTTIR, Valgerður. A valiant king or a coward? The changing image of king Hrólfr kraki form the oldest sources to *Hrólfs saga kraka*. In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi*: *Handlingar från ett symposium i Uppsala 31.8.-2.9.2001*. Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003

ČERMÁK, Jan. Béowulf a literární historie. In. *Béowulf*. Přel. Jan Čermák. Praha: Torst, 2003

DAVIDSON, Hilda. *Saxo Grammaticus, The History of the Danes. Books I-IX*: *Commentary*. Cambridge: D.S. Brewer, 1980

FRIIS-JENSEN, Carsten. *Saxo Grammatius as Latin Poet*: *Studies in the Verse Passages of the Gesta Danorum*. Roma: L'Erma di Bretschneider, 1987

FRITZNER, Johannes. Ordbog over Det gamle norske sprog. 2. udg. 1883-1896. Reprint. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget, 1956

GUÐNASON, Bjarni. The Icelandic Sources of Saxo Grammaticus. In. *Saxo Grammaticus: Mediaeval Author between Norse and Latin Culture*. Ed. Karsten Friis-Jensen. København: Museum Tusculanum, 1981

GUÐNASON, Bjarni. *Um Skjöldungasögu*. Reykjavík: Bókaútgáfa menningarsjóðs, 1963

HALLBERG, Peter. Some Aspects of the Fornaldarsagas as a Corpus. In. *Arkiv för nordisk filologi*, 1982, vol. 97.

HERMANN, Paul. *Die Heldensagen des Saxo Grammaticus*: *Erläuterungen zu den Ersten Neun Büchern der Dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*. Leipzig: Engelmann, 1922

HEUSLER, Andreas - RANISCH, Wilhelm. Einleitung. In. *Eddica minora*: *Dichtungen Eddischer Art aus den Fornaldarsögur un andere Prosawerken*. Ed. Andreas Heusler, Wilhelm Ranisch. Dortmund: Ruhfus, 1903

JOHANNESSON, Kurt. *Saxo Grammaticus*: *Komposition och världsbild i Gesta Danorum*. Stockholm: Almquist & Viksell, 1978

JAKOBSSON, Ármann. Queens of terror: Perilous women in *Hálfs saga* and *Hrólfs saga kraka*. In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi*: *Handlingar från ett symposium i Uppsala 31.8.-2.9.2001*. Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003

JAKOBSSON, Ármann. *Kingship in Hrólfs saga kraka* In. Scandinavian Studies, 1999, vol. 71, no. 2

JÓNSSON, Finnur. *Den oldnordiske og oldislandske litteraturs historie*. 2. udg. 2. bind København, Gad, 1923

JÓNSSON, Finnur. Indledning. In. *Hrólfs saga kraka og Bjarkarímur*. København: Møller, 1904

JÓNSSON, Finnur. *Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. 2. udg. København: 1913-16. Reprint. København: Lynge, 1966

KALINKE, Marianne. Transgression in *Hrólf saga kraka*. In. *Fornaldarsagornas struktur och ideologi*: *Handlingar från ett symposium i Uppsala 31.8.-2.9.2001*. Ed. Ármann Jakobsson, Annette Lassen & Agneta Ney. Uppsala: 2003

KALINKE, Marianne. The Genesis of Fiction in the North. [online]. [cit. 2006 – 06 – 10]. Dostupné z: http://www.dur.ac.uk/medieval.www/sagaconf/kalinke.htm

LORD, Albert, B. *The Singer of Tales*. Harvard: Harvard University Press, 1960. 8th Reprint. New York: Atheneum, 1978

LUKMAN, Niels, Clausen. *Skjoldunge und Skilfinge*: *Hunnen-und Herulerkönge in ostnordischer Überlieferung*. København: Gyldendal, 1942

LUND, Claus. Indledning. In. *Skjoldungernes saga*. København: Gad, 1984

LÖNNROTH, Lars: Charlemagne, Hrolf Kraki, Olaf Tryggvason – Parallels in the Heroic Tradition. In. *Les relations littéraires Franco-Scandinaves au Moyen Age*: *Actes du Colloque de Liége (Avril 1972)*. Paris: 1975

MITCHELL, Stephen A. *Heroic Sagas and Ballads*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1991

NIELSEN, Palle W. Den typiske Saxo-sætning. In. *Saxostudier*: *(Saxo-kollokvierne ved Køvenhavns universitet)* Ed. Ivan Boserup. København: Museum Tusculanum, 1975

OLRIK, Axel. *Damnarks heltedigtning: en oldtidsstudie*. København: Gad, 1903

OLRIK, Axel. *Forsøg på en tvedeling af kilderne til Saxes Oldhistorie*. København: Otto B. Wroblewski´s Boghandel, 1892

REUSCHEL, Helga. *Untersuchungen über Stoff und Stil der Fornaldarsaga*. Bühl-Baden: 1933

RIGHTER-GOULD, Ruth. The Fornaldar sögur Nordurlanda: A Stuctural Analysis. In. *Scandinavian Studies*, 1980. vol. 52, no. 4

SCHNEIDER, Hermann: *Germanische Heldensage*. II. Band, I Abteilung. Berlin: Walter de Gruyter, 1928

SEE, Klaus, von. Húskarla hvöt: Nochmals zum Alter der Bjarkarmál. In. *Specvlvm Norroenvm*. Odense: Odense University Press, 1981

SIMEK, Rudolf – PÁLSSON, Hermann. *Lexikon der altnordischen Literatur*. Stuttgart: Kröner, 1987

STEPHANIUS, Johannes. *Notæ uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici*, Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 1978

STERLL, Birgit. Til belysning af stylistiske forskelle i Gesta Danorum. In. *Saxostudier (Saxo kollokvierne ved Køvenhavns universitet)*. Ed. Ivan Boserup. København: Museum Tusculanum, 1975

TOORN, M. C. van den. Über die Ethik in den Fornaldarsagas, *Acta Philologica Scandinavica*, 1964. vol. 26, København

TULINIUS, Torfi. *The matter of the north: The rise of literary fiction in thirteenth-century Iceland.* Odense: Odense University Press, 2002

ÞÓRÓLFSSON, Björn, K. *Rímur fyrir 1600*. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn, 1934

VRIES, Jan, de. *Altnordische Literaturgeshichte*. Berlin-Leipzig: de Gruyter, 1941-2